

Særtryk af

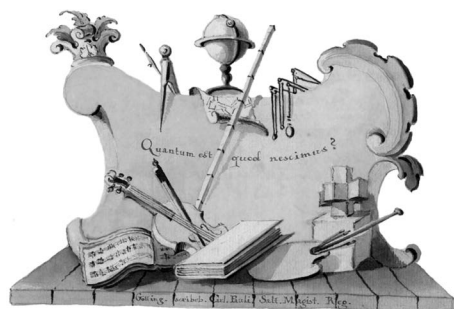
FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 49

2010



With summaries

KØBENHAVN 2010

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 258.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 107.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lessebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile
Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-077-3

“JYSKE LOV” SOM KRIGSBYTTET

EN MYTES OPSTÅEN, UDNYTTELSE OG FALD*

AF

ERLAND KOLDING NIELSEN

I

I efteråret 1996 fremsatte *Dansk Folkeparti* i Folketinget krav om, at den danske stat og regering skulle kræve krigsbytte fra svenskekrigene i 1600-tallet tilbage fra Sverige.¹ Partiet var stiftet den 6. oktober året før som det første nationalkonservative parti i nyere tid. Sagen var ganske vist tidligere blevet rejst over for kulturministeren fra privat side, men det var første gang, et politisk parti rejste sagen i Folketinget. Kravet er siden gentaget af Dansk Folkeparti seks gange i Folketinget og Nordisk Råd i de følgende knap 15 år. Sagen har fået omfattende offentlig omtale i medierne, førte med mellemrum til en politisering af debatten om kulturarven uden tidligere sidestykke og fik bl.a. til følge, at der efter regeringsskiftet i 2001 flere gange forsøgtes sat en proces i gang med det formål at tvinge regeringen til at rejse kravet udenrigspolitisk over for Sverige.²

Krav om tilbagelevering af kulturarv er i den seneste menneskealder rejst af mange lande, i mange sammenhænge og ud fra skiftende synspunkter og argumenter. Den kategori, der omfatter tilbagelevering af krigsbytte, der ved afslutningen af den pågældende krig er reguleret i fredstraktaten, er i international sammenhæng hidtil altid blevet afvist, og der findes ingen folkeretlige bestemmelser, der kan tvinge en tilbagelevering igennem. Modstanden imod at rejse denne type krav har

* For oplysninger, inspiration og diskussion af aspekter af denne afhandling gennem årene takker jeg fhv. fuldmægtig, cand.phil. Karsten Christensen, Københavns Universitet, arkivar, mag.art. Michael H. Gelting, Rigsarkivet, fhv. forskningschef, mag.art. Steffen Heiberg, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, fhv. kontorchef, cand. jur. Niels-Jørgen Nielsen, Kulturministeriet og forskningsbibliotekar, dr.phil. Erik Petersen, Det Kongelige Bibliotek.

¹ *Folketings Tidende*. Forhandlingerne i Folketingsåret 1996-97, II, onsdag 30.10.1996 (Spm), s. 683-97.

² En søgning i *Infomedia* på “Jyske Lov, krigsbytte” i perioden 1.1.1994 – 1.7.2010 giver knap 150 artikler, i *Google* på “svensk krigsbytte” mere end 9.000 hits. Jyske Lov skrives i denne fremstilling overalt uden d, bortset fra i citater.

indtil omkring 1991 være så godt som enstemmig, hvad enten det har gjaldt stater som sådan eller fagfolk som historikere og jurister. Efter murens fald i 1989 og fremkomsten af nye stater har enkelte forsøgt at rejse krav om tilbagelevering af krigsbytte især fra det 17. århundrede, bl.a. over for Sverige. Dette land, som i stormagtstiden fra 1617 til 1709 foretog plyndringer i Polen, Preussen, Tyskland, Danmark, Bøhmen, Mähren og Rusland, som også efter datidens målestok især i årene 1647-48 og 1655-60 var af usædvanligt omfang og grovhed, har imidlertid i lighed med andre nationer, der besidder omfattende krigsbytte fra tiden før anden verdenskrig, altid afvist sådanne krav ud fra det folkeretlige grundsynspunkt, at krigsbytte som sådant var afgjort juridisk en gang for alle igennem de indgåede, afsluttende fredstraktater, en folkeretlig praksis, der startede i det 17. århundrede og varede lige indtil kort før den anden verdenskrig.³ Problemstillingen har herefter taget en anden retning som følge af den folkeretlige udvikling gennem udbygningen af Genevekonventionen i 1949 og Haagerkonventionen i 1954 (Konvention om beskyttelse af kulturværdier i tilfælde af væbnet konflikt med en 1. protokol om bl.a. tilbagelevering) i UNESCOs regi.

Det af Dansk Folkeparti (herefter: DF) i 1996 rejste krav om tilbagelevering af svensk krigsbytte⁴ omfattede bl.a. tilbagelevering af et bestemt håndskrift i Kungliga Biblioteket i Stockholm, som angiveligt skulle være "førsteudgaven af Jyske Lov". I begrundelsen indgik, at svenskerne ikke skulle have styr på deres bestand, idet de angiveligt ikke vidste, at de havde denne "førsteudgave". For de sagkyndige gjorde denne formulering det klart, at DF tilsyneladende havde kendskab til en af de vigtigste nyere opdagelser i dansk middelalderhistorie, nemlig omdateringen i 1977 af de ældste dele af samlingshåndskriftet *Codex holmiensis* 37 (C 37) i Sveriges nationalbibliotek, der bl.a. indeholder en afskrift af Jyske

³ Notat fra det svenske udenrigsdepartements retsafdeling af 26.1.1990; se også Lars Munkhammar: "Byte är byte och kommer aldrig mer igen", *Svenska Dagbladet*, 20.7.2002, Senast ändrad: 3.12.2008, se <www.svd.se/kulturnoje/understreckat/byte-ar-byte-och-kommer-aldrig-mer-igen_2142635.svd>. Forfatteren er førstebibliotekar ved Uppsala Universitetsbibliotek. Om krigsbytte fra biblioteker og arkiver i almindelighed, se Tönnes Kleberg: Den nyare tiden, *Nordisk håndbog i bibliotekskundskab*. Red. af Svend Dahl. Bd. II, *Bibliotekernes og bibliofiliens historie*. 1958, s. 47-127 og passim; om 30-årskrigen s. 66ff.

⁴ DF eksemplificerede i flere sammenhænge sit krav gennem tre genstande, Jyske Lov, dronning Margrethes (d. 1412) kjole, der befinder sig i Uppsala Domkirkes museum og Kronborgspringvandet. Denne artikel behandler kun den første del af kravet, som i øvrigt var generelt formuleret.

Lov, fra at være et håndskrift fra tiden omkring 1350 til tiden omkring eller før 1280, men i en form og forståelse, der ikke ganske svarede til virkeligheden, dvs. forskningens resultater. Derved var dansk historisk middelalderforsknings resultater imidlertid også blevet politiseret i en grad, der ikke er set i nyere tid.

Formuleringerne tydede på, at DF måtte have sine oplysninger fra kredse, der i hvert fald ikke omfattede folk med dybtgående kendskab til nyere dansk middelalderforskning, men snarere befandt sig i en amatørhistorisk sammenhæng. Thi de to middelalderhistorikere, der i 1977 henholdsvis fremførte omdateringen og siden understøttede denne, tog dengang ikke stilling til, hvorfra håndskriftet stammede, idet dette ikke var relevant for deres problemstilling.

Da sagen fik den virkning, at danske politikere stillede krav om håndskriftets tilbagelevering ud fra den kombinerede argumentation, at det havde særlig betydning for Danmark (“førsteudgaven”) og altså var krigsbytte, er det interessant at undersøge, hvorfra denne opfattelse, evt. viden skulle stamme, ikke mindst da sagens politisering medførte, at forskningen, denne gang bevidst, tog proveniensen op til egentlig videnskabelig undersøgelse. Resultatet heraf blev, at det i 2004 overraskende kunne påvises, at håndskriftet *ikke* var krigsbytte. Derved blev der åbnet for en henvendelse fra forfatteren af denne artikel som chef for Det Kongelige Bibliotek, Danmarks nationalbibliotek, til vor svenske søsterinstitution om muligheden for en håndskriftsudveksling med præcedens i eller parallel til en udveksling i 1929, der bl.a. førte til, at Danmark fik det lidt yngre håndskrift fra o. 1300 med Kong Valdemars Jordebog fra 1230erne tilbage som led i en noget større byttehandel⁵.

Sjældent har dansk historisk forskning om middelalderen haft så direkte politisk betydning med så direkte “politisk anvendelige” resultater som i dette tilfælde.

Sagens karakter må imidlertid også ses på baggrund af overleverings- og bevaringssituationen.⁶ De – få – bevarede dansksprogede håndskrif-

⁵ Se rigsarkivar L. Laursen: “Nyt fra historisk Tidsskrift”, *Historisk Tidsskrift*, 10. rk, I, 1930, s. 106-07. Iflg. Laursen var initiativtageren dengang Sverige, der ønskede at få den svenske adelsfamilie de yngre Sturers arkiver, som Christian 2. tog med sig til Danmark efter det stockholmske blodbad, tilbage; om udvekslingen set fra svensk side, se *Meddelanden från svenska Riksarkivet för år 1929*, s. 2 og 59ff. Jeg har senere til hensigt i en særskilt artikel at redegøre for udvekslinger af manuskripter imellem Danmark, Frankrig og Sverige siden det 19. århundrede.

⁶ Den mest ajourførte videnskabelige forskningsoversigt over den middelalderlige bogkultur, herunder overleverings- og bevaringssituationen, er *Levende ord & lysende Bil-*

ter i kodeksform (“bøger”) fra middelalderen før bogtrykkerkunstens indtog i Danmark efter 1495 er efter manges mening “national kulturarv i særklasse”, og de udgør hævet over enhver tvivl kun en mindre del af, hvad der dengang blev til og især skrevet på dansk. I alt findes der kun 4 håndskrifter på dansk før ca. 1300 med Stockholm-håndskriftet *Codex holmiensis B 74* som det ældste, dateret til ca. 1250, og 31 fra det 14. århundrede, dvs. 13 % af de 197 – kendte – bevarede i alt fra før 1500.⁷ Af disse udgør lovhåndskrifter hhv. 100 %, 74 % (23 af 31) og 54 % (113 af 162) af det totale antal bevarede dansksprogede kodekser fra hhv. 1200-, 1300- og 1400-tallet.⁸

Den første danske rigslov?

Sidst, men ikke mindst skal sagen formentlig også ses på baggrund af Jyske Lovs længe anerkendte særstilling blandt de såkaldte landskabslove. Den formelle kongelige udstedelse (“givelse”) og offentliggørelse har nemlig betydet, at Jyske Lov er blevet optaget i samlingen af danske forfatnings- og grundlove, der er udstillet i Folketinget på Christiansborg som et nationalt symbol på en tidlig dansk statsdannelse og fælles identitet.⁹

Det skete i forbindelse med en renovering af Vandrehallen og en ny udstilling af historiske forfatningsdokumenter i forbindelse med Folketingets åbning i oktober 1997.¹⁰ I den anledning indlænte Folketinget C 37 til udstillingen indtil marts 1998, hvorefter den erstattedes af

leder. Den middelalderlige bogkultur i Danmark. Essays. Red. af Erik Petersen. 1999.

⁷ Britta Olrik Frederiksen: Dansksprogede bøger fra middelalderen – i tørre og mindre tørre tal, *Levende ord & lysende Billeder*. 1999, s. 154-62, og tabel 1 s. 157; det skal dog understreges, at *latinske* håndskrifter ikke er medtaget i oversigten, og at der er rester, dvs. fragmenter, af slagtede kodekser, der er ældre, bl.a. det såkaldte Angersfragment af Saxo Grammaticus fra ca. 1200; det anslås (1999), at der er mindst 15.000 sådanne af alle arter før 1500 bevaret i Danmark, jf. Chr. Gorm Tortzen: Middelalderlige håndskriftfragmenter i Danmark, sst., s. 163-72.

⁸ Beregnet ud fra tabel 1, sst. s. 157. Talgrundlaget er af Olrik Frederiksen tilvejebragt ud fra *Gammeldansk Ordbogs* kildeliste med supplement i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs regi; kildelisten offentliggøres på DSLs hjemmeside i efteråret 2010. Man regner i dag med, at det bevarede antal håndskrifter udgør ca. 7 % af de i middelalderen producerede, jf. sst., s. 158.

⁹ jf. Ole Fenger: En anledning?, *Jyske Lov 750 år*. Red. af Ole Fenger og Chr. R. Jansen. 1991, s. 9-16.

¹⁰ Notat af 29.1.1997 til præsidiemøde 4.2. af protokolsekretær Kristian Hvidt om møntrene i Vandrehallen, Folketingets j.nr. 8100-2-6, se ndf.

en faksimilekopi af det noget yngre håndskrift *Codex holmiensis C 39* fra Kungliga Biblioteket i Stockholm.¹¹ Det skete på baggrund af en indstilling fra protokolsekretæren, historikeren Kristian Hvidt (f. 1929), hvori det hed: “Det ville forhøje og festliggøre indvielsen af denne udstilling af dansk forfatningshistories aktstykker, hvis dette Danmarks magna carta kunne indlånes fra dets gemmested i Det kgl. Bibliotek i Stockholm til åbningen af den nyrestaurede Vandrehal og den nye udstilling af grundlovene den 1. oktober i år”.¹²

Baggrunden¹³ for dette er formentlig genoplivningen i jubilæumsåret 1991 af tesen om, at Jyske Lov i virkeligheden var *tænkt* som en egentlig rigslov, dvs. gældende for hele Danmarks rige, og ikke blot en enkelt landsdel. Denne tese er ikke ny, men faktisk fremsat allerede af Arild Huitfeldt o. år 1600 og gentaget af J.F.W. Schlegel i 1827, men siden afvist af samtlige retshistorikere indtil sidst i det 20. århundrede og derfor formentlig gået aldeles i glemmebogen.¹⁴

Men i det store festskrift til 750-årsjubilæet i 1991 tog retshistorikeren Ole Fenger (1931-2003) imidlertid denne tese op til behandling påny og påpegede overraskende, at retshistorikernes argumenter *imod* opfattelsen af Jyske Lov som en tænkt rigslov alle byggede på den senere, faktiske retstilstand, hvor lovsamlingen kun havde formel retskraft i den jyske retskreds (Jylland og Fyn), og at de derfor ikke reelt havde forholdt sig til, hvad der havde været den oprindelige hensigt med loven. Jyske Lov siger nemlig intet som helst om, at den kun skulle gælde for det jyske retsområde. Og en række bestemmelser har udpræget rigslovs karakter. Det kan derfor ikke afvises, at lovsamlingen kunne være tænkt som en lov, der havde rigsomfattende gyldighed, også selv om den aldrig var blevet gennemtruffet som sådan, formentlig på grund af modstand i visse dele af riget efter kongens død 2 uger efter rigsmødet i marts 1241, således at kun det jyske landsting i Viborg efterfølgende godkendte den.¹⁵ En række rets- og middelalderhistorikere har siden mere eller mindre forsigtigt tilsluttet sig Ole Fengers revision

¹¹ Aftale af 3.9.1997 imellem Folketinget og Kungliga Biblioteket, Folketingets j.nr. 8100-2-18.

¹² Anf. notat af 29.1.1997, s. 2.

¹³ Protokolsekretærens notat var bilagt en fotokopi af afbildningen af fortalen til Jyske Lov i C 37 fra *Jydske Lov 750 år. 1991*, s. 245, jf. ndf.

¹⁴ Se Per Andersen: *Lærd ret og verdslig lovgivning. Retlig kommunikation og udvikling i middelalderens Danmark*. 2006, s. 3ff.

¹⁵ Ole Fenger: *Jydske Lov og de øvrige danske landskabslove, Jydske Lov 750 år. 1991*, s. 37-50, her s. 47ff.

af Jyske Lovs oprindelige sigte,¹⁶ mest omfattende Michael Gelting (f. 1951)¹⁷ og Per Andersen (f. 1969).¹⁸ Michael Gelting har bl.a. påpeget, at overskriften til lovtæksten i C 37 savner den eksplicitte betegnelse af loven som jysk, der er gengivet i *Danmarks gamle landskabslove*, og som først senere håndskrifter angiver. Den lyder således: *Swa takær een fortalæ til for loghæn a danskæ thær lærthæmæn kallæ prologus a latinæ*, hvilket lige så godt kan passe på en rigslov.¹⁹ Jyske Lov er med andre ord ikke særlig jysk, men snarere den første *danske* lov!

Mistanken

Under en af Dansk Folkepartis kampagner for at få returneret Jyske Lov i 2002 fik forfatteren af denne artikel imidlertid den mistanke, at Jyske Lov i C 37 *ikke* kunne være krigsbytte fra svenskekrigene 1643-45 eller 1657-60. Den svenske historiker, der i 1916-20 offentliggjorde den grundlæggende og banebrydende kortlægning af proveniensens af svensk litterært krigsbytte fra det 17. århundrede, og i øvrigt må anses for den autoritative kilde på området, omtalte nemlig *ikke* – i modsætning til andre håndskrifter – C 37 som sådant. Sproghistorikeren Peter Skautrup (1896-1982), der i 1973 udgav en faksimileudgave med videnskabelig indledning af C 37, meddelte også en række iagttagelser om håndskriftets proveniens, der, hvis man læser dem med krigsbyttebrillerne på, indicerer, at det ikke kan forholde sig sådan.²⁰

Jeg anmodede da den historiker, der i sin tid havde omdateret det pågældende håndskrift med de senere så uforudsete politiske virkninger, om at foretage en proveniensundersøgelse af håndskriftet for om mu-

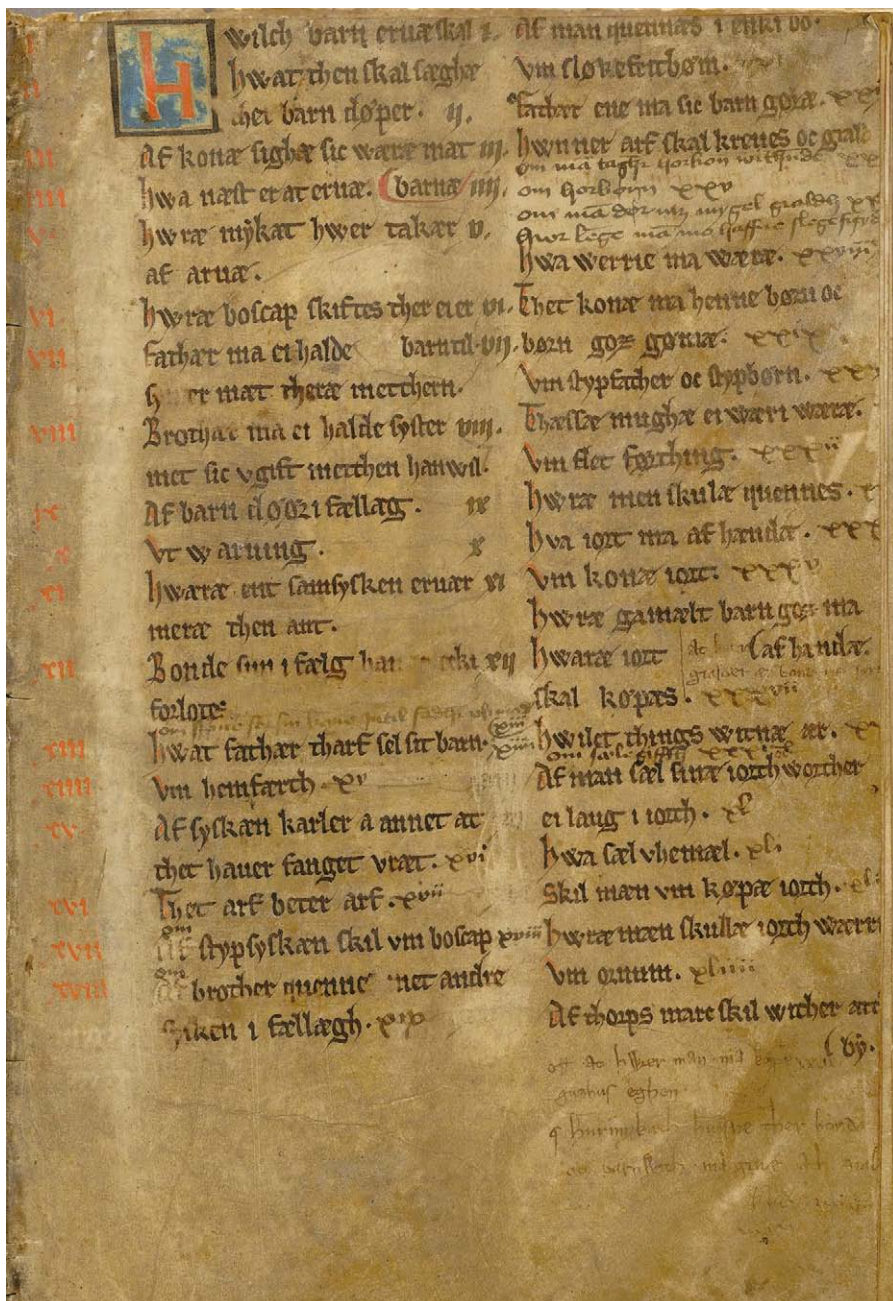
¹⁶ Anders Bøgh: Kongen og hans magt, *Middelalderens Danmark. Kultur og samfund fra trosskifte til reformation*. 1999, s. 64-81, her s. 68; Ditlev Tamm: *Retshistorie. Danmark – Europa – globale perspektiver*. 2002, s. 66, men allerede nævnt som en mulighed i *Retshistorie I. Dansk retshistorie*. 1990, s. 22; endelig Per Andersen: *Rex imperator in regno suo. Dansk kongemagt og rigsløvgivning i 1200-tallets Europa*. 2005, s. 61ff.

¹⁷ Michael H. Gelting: Skånske Lov og Jyske Lov. Danmarks første kommissionsbetænkning og Danmarks første retsplejelov, *Jura & historie. Festskrift til Inger Dübeck som forsker*. Red. af Henrik Dam, Lise Dybdahl & Finn Taksøe-Jensen. 2003, s. 43-80, konklusion s. 70f.

¹⁸ Per Andersen: Anf. arb. 2006, bl.a. kap. 1, s. 3-26 og 193ff.

¹⁹ Michel Gelting: Anf. arb., s. 52.

²⁰ Peter Skautrup (udg.): *Corpus codicum danicorum medii ævi*, vol. X: Codex holmiensis C 37 – Codex holmiensis C 44 ... Lex Iutiae cum danica praefatione edidit Peter Skautrup". 1973, s. vii-ix, (C 37) s. 3-154, (C 44) s. 155-229. Forkortes herefter: CCD-MA.

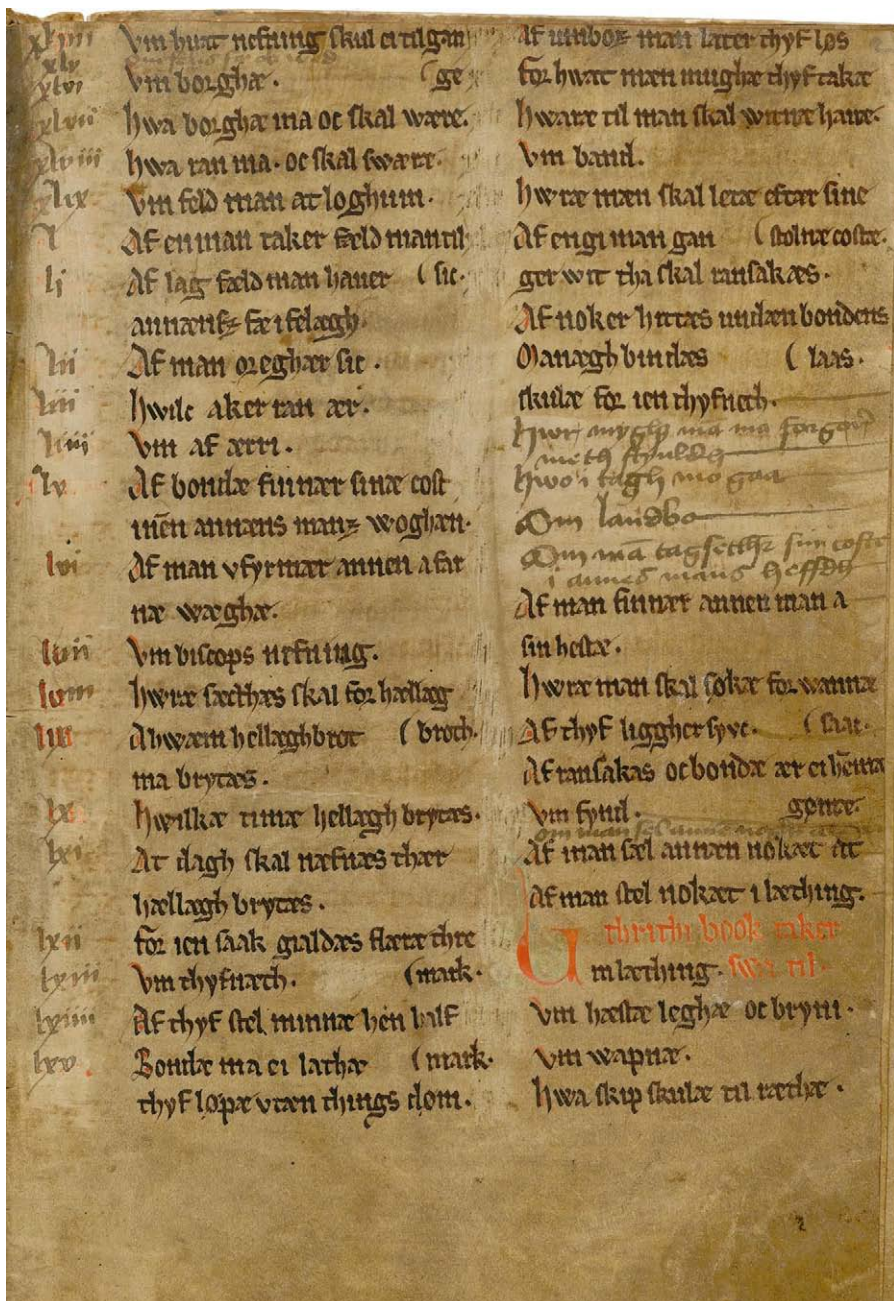


Ill. 1: Indholdsfortegnelsen/kapitelregistret til Jyske Lov i *Codex Holmiensis* 37. (fol. 1 r) Kungliga Biblioteket, Stockholm. Foto: Kungliga Biblioteket.

at man iettas i wang. <i>xi</i>	Um ion lægha. <i>xviii</i>
Vm rep a iordh. <i>xliii</i>	Vm flekafriud doiter gotas <i>vi</i>
hwæra men skula sic delat til	Vm mare skial. <i>(wad. x)</i>
Engi man ma forra <i>(rap. xlviii)</i>	Vm mare sweras frichlos. <i>xviii</i>
bygi. <i>xlvi</i>	Vm orogh man. <i>xv</i>
hwære um tolf eghar skula	hwa botha skal mat annen. <i>xvi</i>
Af ens mans skogh <i>(swære. l)</i>	Af man herbarghie frichlos man. <i>xvii</i>
oc annens mans mare mothes	Af man swaras til boter. <i>xviii</i>
Vm mach skift. <i>lii</i>	hwr men skula delat herwike. <i>xviiii</i>
Af colskift <i>(a by. lxi)</i>	hwilet herwike er. <i>xv</i>
hwæra man skul myln byggi. <i>lx</i>	hwilet mens vs er. <i>xvi</i>
V annen book taker swa	It sex skula wæne vm herwæ. <i>xviiii</i>
in sannand man. <i>xl.</i>	Af noker manz far dreper <i>(ki. xix)</i>
hwar um sannand man	Af man fanghat <i>(man. xx)</i>
skula swæra.	doth af that ther ær er huand. <i>xvii</i>
hwæra sannand men skula	Af man rougs i annans mans
hwæra sannand <i>(swæra.</i>	Vm nefning. <i>(gardh. xviiii)</i>
man skula i takas.	hwæra nefning skula swæra. <i>xviiii</i>
Her sannand manskula siere	Vm buta mykat man ma tan <i>xv</i>
vm man drap. <i>(lx)</i>	vm bo ran. <i>(swære. xviii)</i>
Af kung giuar æftar maal.	vm horth ran. <i>xviiii</i>
hwilka sannand man til skul.	vm wachas gærning. <i>xviiii</i>
hwr sannand man skula swa	hwr nefning skula takas. <i>xvix</i>
vm thagna giald. <i>(re. x)</i>	Af vimbos man keruæ er <i>xi</i>
vm afhog.	alla nefning i. <i>xli</i>
vm kunna tagtha.	Af nefning doz et h far af <i>xli</i>
lf kottar karær sic waldtaka	Her ran skal delas. <i>(hærræth. xliii)</i>

af man byggi i annens manz iordh. *lx*

Ill. 2: Indholdsfortegnelsen/kapitelregistret til Jyske Lov i *Codex Holmiensis 37*. (fol. 1 v)
Kungliga Biblioteket, Stockholm. Foto: Kungliga Biblioteket.



Ill. 3: Indholdsfortegnelsen/kapitelregistret til Jyske Lov i Codex Holmiensis 37. (fol. 2 r) Kungliga Biblioteket, Stockholm. Foto: Kungliga Biblioteket.

ligt at søge at bestemme, hvor håndskriftet kom fra, og hvordan det var endt i Stockholm. Denne undersøgelse²¹ gav det i sig selv overraskende resultat, at det med stor sikkerhed havde været i Danmark i begyndelsen af 1700tallet, at det formentlig først havde forladt landet efter 1717, og at håndskriftet først var kommet til Sverige i 1720erne.

C 37 er altså ikke en del af det svenske krigsbytte fra det 17. århundrede. Men hvor stammer denne opfattelse, der nu måtte siges at være en myte, så fra? Det er formålet med denne artikel at søge at efterspore, hvor og hvordan denne myte er opstået på baggrund af en historioGRAFISK redegørelse for Jyske Lovs overlevering og den i sig selv banebrydende omdatering af C 37, som i udnyttelsen af krigsbyttetesen er blevet grundigt misforstået og misbrugt i brede skånsknationale kredse og i en dansk, politisk sammenhæng.

Metodisk set skal det principielt bemærkes, at denne afhandling er skrevet ud fra en tredobbelt rolle, forfatteren har haft i sagen, dvs. både som historiker, rådgiver og aktør i sagen gennem mange år. Forfatteren har siden 1997 både skullet udtale sig *ex officio* om juridiske og faglige aspekter i den til ministerier og offentlighed, men han har desuden påvirket og intervenseret i dens udvikling på forskellig måde, som det vil fremgå. Han har haft og udøvet, hvad man i samtidshistorisk teoridannelse betegner som en samtidshistorisk deltagerrolle. Sigte og synsvinkel vil naturligvis være præget af alle disse roller, men overskrider på flere måder disse i den her givne fremstilling. Til dele af begivenhedsforløbet er forfatteren således både førstehandsvidne og handlende person.

II

Jyske Lovs overlevering

Lovtekster til Danmarks historie eksisterer ikke forud for Valdemarernes tid. I Valdemar Sejrs regeringstid 1202-1241 blev landskabslovene nedskrevet med Skånske Lov som den ældste fra begyndelse af perioden,²² og Jyske Lov blev "givet" af kongen på hans sidste rigsmøde i Vordingborg 10. marts 1241, kort før han døde d. 28. i samme måned, men de originale eller samtidige nedskrifter, der måtte have været fra denne tid, er gået tabt formentlig allerede i middelalderen. De sjæl-

²¹ Thomas Riis: Det ældste håndskrift af Jyske Lov (Codex holmiensis C 37), *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, 43, 2004, s. 43-52.

²² Overleveret i en afskrift fra ca. 1250 i pergamentsdelen af *Codex holmiensis B 74* (Stockholm), se: Britta Olrik Frederiksen: Anf. arb., s. 155f. og Merete K. Jørgensen: Sprog og bog. Det danske sprog i den middelalderlige bog, sst., s. 185-92.

landske love, kaldet henholdsvis Valdemars og Eriks, er udaterede og stammer fra forskellig tid.²³ Disse tre landskabslove, der alle blev nedskrevet på dansk, kom til at danne grundstammen for al videre lovgivning og blev rettesnor for al rettergang i mere end 400 år. For kongeriget ophævedes Jyske Lov ved Danske Lov i 1683 – der inkorporerede en lang række af dens bestemmelser – men for Slesvig vedblev den at være gældende ret indtil 1. januar 1900, for visse enkeltbestemmelser endda indtil Nordslesvigs tilbagevenden til Danmark i 1920.²⁴

Blandt landskabslovene indtager Jyske Lov således en særstilling. Mens de skånske og sjællandske lovarbejder er mere eller mindre private optegnelser af gældende ret, er Jyske Lov en egentlig lov, der – som den eneste – blev vedtaget af rigets højeste politiske forsamling i 1241, hvor kongen og hans sønner mødtes med ærkebiskoppen, biskopperne, og “desuden med alle de bedste mænd, der var i hans rige”. Om rigsmødet vides kun, at kongen her med samtykke af alle de nævnte udstedte Jyske Lov – eller som det hedder i dens fortale: “lod skrive denne bog og gav denne lov.”²⁵ Om den efterfølgende er vedtaget på landstinget i Viborg vides heller ikke, men det må antages.²⁶ Dens særstilling understreges af, at den – som den eneste – yderligere er forsynet med en retsfilosofisk indledning i form af den berømte fortale, der indledes med ordene “med lov skal land bygges”, muligvis forfattet af bisp Gunnar af Viborg (ca. 1152-1251, biskop 1222-51),²⁷ ganske vist efter udenlandsk, kanonisk forlæg. Der må derfor have eksisteret en eller flere originaler eller parallelle nedskrifter fra lovforberedelsesprocessen fra dette år, f.eks. til officiel brug for landstingene eller privat,²⁸ men ingen af dem er bevaret, dvs. den/de synes forsvundet allerede i middelalderen og har ikke sat sig konkrete spor i overleveringen f.eks. gennem konkrete henvisninger, hvilket formentlig ikke er unormalt, da opmærksomheden i daglig brug var rettet imod *teksten og dens indhold* og ikke den konkrete nedskrift i et særligt håndskrift.

²³ Aksel E. Christensen: *Danmarks historie*. Bd. 1: *Tiden indtil 1340*. 1977, § 164, s. 383f. og s. 527.

²⁴ Se hhv. Ditlev Tamm: *Jydske Lov i Danske Lov, Jydske Lov 750 år*. 1991, s. 218-28, og Poul Erik Olsen: *Jydske Lov efter Danske Lov, sst.*, s. 229-41.

²⁵ Aksel E. Christensen: *Anf.arb.*, § 172, s. 395; jf. også Ole Fenger: *“Kirker rejstes alle vegne” 1050-1250*. 1989, s. 337-40 (*Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie*. Bind 4).

²⁶ Stig Iuul: *Jyske Lov, KLMN, VIII* 1963, s. 50. Jf. også Per Andersen: *Anf. arb.*, passim.

²⁷ Om bisp Gunnar, se senest Chr. R. Jansen: *Et menneske på Jydske Lovs tid: bisp Gunnar, Jydske Lov 750 år*. Red. af Ole Fenger og Chr. R. Jansen. 1991, s. 109-23.

²⁸ Antaget af bl.a. Skautrup, *CCDMA, IX*. 1972, s. viif, jf. også Gelting: *Anf. arb.* 2003.

Jyske Lov er den af landskabslovene – og af danske love i almindelighed – der er overleveret i det største antal håndskrifter. Dette beror vel især på, at loven – i kraft af, at den formentlig var tænkt som dansk rigslov – har haft større udbredelse end de andre provinslove, der i det store og hele kun forekommer i danske afskrifter fra det område, inden for hvilket de er gældende love, mens Jyske Lov ikke blot findes i afskrifter fra det jyske, men også fra det østdanske område – Sjælland og Skåne, hvor loven også er blevet benyttet som retskilde²⁹ – og endvidere derpå, at Jyske Lov tidligt blev oversat til latin og – som lov i Sønderjylland – plattysk, senere også højtysk.³⁰ I alt findes ca. 240 håndskrifter bevaret, heraf 16 fra 1300-tallet.³¹ Hovedparten – ca. 160 – er på dansk, ca. 70 på plattysk og tysk, og 11 på latin, hvortil kommer en del fragmenter og tidligere kendte, nu forsvundne håndskrifter. Og for Jyske Lovs fortale, der tidligt vandrede over som indledning til de sjællandske love og efter 1500 også findes foran Skånske Lov, når man antagelig til et tal mellem 350 og 400.³² Antallet viser, hvor stor betydning loven har haft for det praktiske retsliv og i det hele taget for det danske samfunds kulturelle udvikling. Det samme viser de trykte udgaver. Loven var blandt de første verdslige skrifter, der blev trykt, da bogtrykkerkunsten vandt indpas i Danmark efter 1482, første gang på plattysk, det mest anvendte sprog i Slesvig, i 1486,³³ på dansk og latin i 1504,³⁴ på dansk i 1508³⁵ og i en ny dansk, af formynderregeringen for Christian 4. autoriseret udgave i 1590,³⁶ der uden årstalsangivelse blev

²⁹ Poul Johs. Jørgensen: *Dansk Retshistorie. Retskildernes og Forfatningsrettens Historie indtil sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede*. 2. udg. 1947, s. 42.

³⁰ Peter Skautrup: *Jyske Lov. Text I: NkS 295 8°*. Udg. af Peter Skautrup. *Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene*. II. 1933, s. I. Herefter: DGL.

³¹ Af disse indeholder et kun fortalen, og et, AM 79, 8°, kun brudstykker; reelt er der således kun 14 før 1400; for gennemgangen af de enkelte håndskrifter, se DGL, II, s. lc-cxvi, og CCDMA, IX, s. viiff.

³² Skautrup: DGL, II, sst.; jf. Paul G. Ørberg: *Med lov skal land bygges*. Håndskrifter og bogtryk. Udgiverselskab ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1991, s. 19. Alle før ca. 1960 kendte lovhåndskrifter er blevet fortegnet i indledningerne til DGL, bd. 1-8. 1930-1961; siden er der fundet eet i Bremen, jf. Britta Olrik Frederiksen: Anf. arb., s. 158; om fortalens forekomst, se DGL, II, s. cxxi-cxxv.

³³ *Jutische Lov*. Lübeck: Matthæus Brandis, 1486. 4°. LN nr. 132; Lauritz Nielsen: *Dansk Bibliografi 1482-1550*. 1919 og *Dansk Bibliografi 1551-1600* med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie. 1931-33.

³⁴ Kanutus, Episcopus Viburgensis: *Expositiones circa leges Jutiæ*. Ribe: Matthæus Brandis, 1504. 4°. LN nr. 110; Skautrup: Sst., s. V.

³⁵ Samme. København: Gotfred af Ghemen, 1508. 4°. LN nr. 111.

³⁶ *Den jyske Lovbog*. København: Mads Vingaard, 1590, 4°. LN nr. 1071.

trykt i tre piratudgaver,³⁷ og endelig en ny plattysk udgave i 1593.³⁸ Den første udgave på højtysk, kaldet “meissnisk”, er fra 1684, men trykt efter rigsråd Erik Krabbes (1512-1564) ved kongelig anordning autoriserede oversættelse fra 1557. I 1600-tallet blev Jyske Lov trykt i adskillige sammenhænge med anden lovgivning, senest inden dens ophævelse 1683 for kongeriget i 1668 og 1670. De mange genoptryk igennem næsten to hundrede år er udtryk for lovens centrale plads i rets- og kulturlivet. De afspejler endvidere bogtrykkerkunstens udvikling og brydningen mellem dansk og tysk i Slesvig.

Flertallet af håndskrifter findes i dag i Den Arnamagnæanske Samling på Københavns Universitet, i Det Kongelige Bibliotek i København og i Kungliga Biblioteket i Stockholm, mens enkelte findes i Uppsala Universitetsbibliotek, Stadsarkivet i Flensborg, Den Antikvariske Samling i Ribe, og enkelte andre steder.³⁹ De fleste håndskrifter er overleveret i kvart eller oktav, enkelte i folio format.

Indtil 1977 var det den almindelige opfattelse i forskningen, at der ikke var overleveret lovhåndskrifter ældre end ca. 1300.⁴⁰ Dette var bl.a. opfattelsen hos udgiverne af Jyske Lov i den moderne, kritiske udgave, der udkom i 1933 i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs regi.⁴¹ Her valgte man håndskriftet NKS 295 8° i Det Kongelige Bibliotek som hovedgrundlaget for tekstfastsættelsen, et håndskrift, der dateres til ca. 1325, selvom dette heller ikke dengang ansås for det ældste. Årsagen var, at NKS 295 8° dels repræsenterer den største gruppe håndskrifter i overleveringen, dels var det ældste af nogenlunde fuldstændighed inden for denne gruppe.⁴² Dette håndskrift kan efter den nyere forsk-

³⁷ Jf. LN nr. 1071, note 2.

³⁸ *Dat judske Lowboek*. Slesvig: Nic. Wegener, 1593. 4°. LN nr. 1072.

³⁹ Se Skautrup: Jyske Lov. Text 1. Speciel indledning, DGL, II, s. xv-xxxvii, hvor der alene til brug for tekstgrundlaget for den såkaldte tekst 1 opregnes 128, heraf 45 i Den Arnamagnæanske Samling, 40 i Det Kongelige Bibliotek, 28 i Kungliga Biblioteket, 5 i Uppsala Universitetsbibliotek, 4 i Oslo, 3 i Sverige i øvrigt, 2 i Danmark, 1 i Flensborg og 3 tabte. Ved søgning i titelfeltet i Rex Classic fremkommer 29 poster på “jyske lov” og i fritekst yderligere 96 poster på “jydske lov”, hvoraf en del dog ikke er lovhåndskrifter i den her medregnede forstand. Angående antallet af overleverede håndskrifter i kodeksform fra middelalderen, jf. Britta Olrik Frederiksen: Anf. arb.

⁴⁰ Jf. Aksel E. Christensen: Anf. arb., s. 516; jf. også Stig Iuul: KLMN, VIII, 1963, s. 50.

⁴¹ DGL, II, 1933, s. i-xiv, der giver en sammenfatning af den udførlige gennemgang i den specielle indledning.

⁴² DGL, II, s. xxxviii-xli, jf. dateringsoversigten over de 14 (15) ældste s. xxxviii, jf. s. xlv. Den seneste, reviderede gennemgang af slægtskabsforholdene hos Per Andersen:

nings omdateringer nu end ikke anses for det ældste af nogenlunde fuldstændighed inden for sin slægtsgruppe.⁴³

Som det ældste håndskrift med en overlevering i afskrift af Jyske Lov har *Flensborghåndskriftet*, der befinder sig i Stadsarkivet i Flensborg og dateres til ca. 1300, hidtil været anset.⁴⁴ Det ældste i dansk eje er *AM 4*, 4° i Den Arnamagnæanske Samling, ligeledes fra o. 1300.⁴⁵ Det Kongelige Biblioteks ældste er *Ny Kongelig Samling 295*, 8° fra ca. 1325, dernæst *Gammel Kongelig Samling 3657*, 8° fra ca. 1350, og et senere pragthåndskrift *Uldall 227*, 4° (det såkaldte *Ostenske håndskrift*) fra ca. 1400. Den Arnamagnæanske Samling rummer endvidere *AM 286*, 2° fra ca. 1300-1320, der er et af de ganske få foliohåndskrifter,⁴⁶ *AM 453*, 12° (dvs. duodez (salmebogsformat)) fra ca. 1325-50,⁴⁷ samt *AM 19*, 8° og *AM 11*, 8° (en latinsk oversættelse), der begge ikke er bestemt nærmere end til 1300-tallet i almindelighed. I Kungliga Biblioteket i Stockholm befinder sig i den såkaldte C-række af håndskrifter, *Codices holmiensis*, fem fra før 1400, nemlig ud over *C 37*, 4° tidligere antaget fra ca. 1350,⁴⁸ *C 39*, 4° fra ca. 1325,⁴⁹ *C 40* fra ca. 1325, *C 44*, 12° fra ca. 1325,⁵⁰ *C 63*, 4° fra 1325-40,⁵¹ samt *C 45*, 8° fra ca. 1450. En anden latinsk oversættelse, *Ledreborg 11*, 4°, anses for at være fra 1300-1350. *Ribehåndskriftet* i Den Antikvariske Samling i Ribe, hvis første del rummer Ribe Stadsret på latin og dansk, anden del Jyske Lov på dansk, antages først at være skrevet lige før 1443.⁵² Mindst tre håndskrifter er gået tabt siden 1783,

Lærd ret og verdslig lovgivning. Retlig kommunikation og udvikling i middelalderens Danmark. 2006, s. 204-16.

⁴³ Se oversigten med angivelse af senere omdateringer siden DGL, II, i Per Andersen: Anf. arb. 2006, s. 203f., her også note 31, samt gennemgangen af håndskriftsgrupperne og deres slægtskabsforhold s. 204-16.

⁴⁴ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 4, s. 25, faksimileudg. i DGL 3, 1951, s. 7-188. Håndskriftet er første gang omtalt i 1728.

⁴⁵ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 5, s. 25; udg. i facsimile, CCDMA, IX. 1972, s. 51-123, jf. s. xixf.; tidligere antaget for at være noget yngre, nemlig fra ca. 1350, (om) dateret af Erik Kroman til ca. 1300, *Danmarks gamle Love i Oversættelse*, I. 1945, s. ix.

⁴⁶ Udg. i facsimile, CCDMA, IX, s. 1-50, jf. s. ix-xiv.

⁴⁷ Udg. i facsimile, CCDMA, IX, s. 124-98, jf. s. xvf.

⁴⁸ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 3, s. 23, jf. ndf.

⁴⁹ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 7, s. 26; udg. i DGL, 3. 1951, s. 1-70; tidligere anset for væsentlig yngre, fra ca. 1375.

⁵⁰ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 10, s. 27f.; Udg. i facsimile, CCDMA, X. 1973, s. 155-229, jf. s. ix.

⁵¹ Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 9, s. 27.

⁵² Paul G. Ørberg: Anf. arb., kat. nr. 13, s. 28f.; er permanent udstillet på Ribe Museum.

hvor de var kendt og anvendt af retshistorikeren Peter Kofod Ancher (1710-1788).⁵³

Flere af håndskrifterne er såkaldte samlingshåndskrifter, hvilket vil sige, at de enten indeholder flere tekster eller på et senere tidspunkt er sat sammen af flere håndskriftdele. Med få undtagelser, og heraf ingen fra 1300-tallet, har disse håndskrifter ikke kunnet dateres nøjagtigt, ligesom afskrifternes ophavsmænd heller ikke kendes for de tidligste, idet håndskrifterne tier om tilblivelsestidspunkt og ophavsmand, ligesom kun meget få kan stedfæstes. Det er først håndskrifter fra 1400-tallet, der kan dateres mere præcist, og hvis skrivere eller ophavsmænd kan identificeres. I en række tilfælde kendes senere ejere ud fra navnetilskrifter eller ejermærkestempler. Tilblivelsestidspunkterne har derfor måttet fastsættes ved skøn hovedsagelig baseret på sproglige og/eller palæografiske iagttagelser, af en sen eftertid, ikke mindst efterhånden som den kritisk-historiske videnskab gjorde fremskridt, og disse skøn kan veksle fra at gælde et helt århundrede til et halvt, et kvart eller bare et årti.⁵⁴

Det ældste, bevarede håndskrift

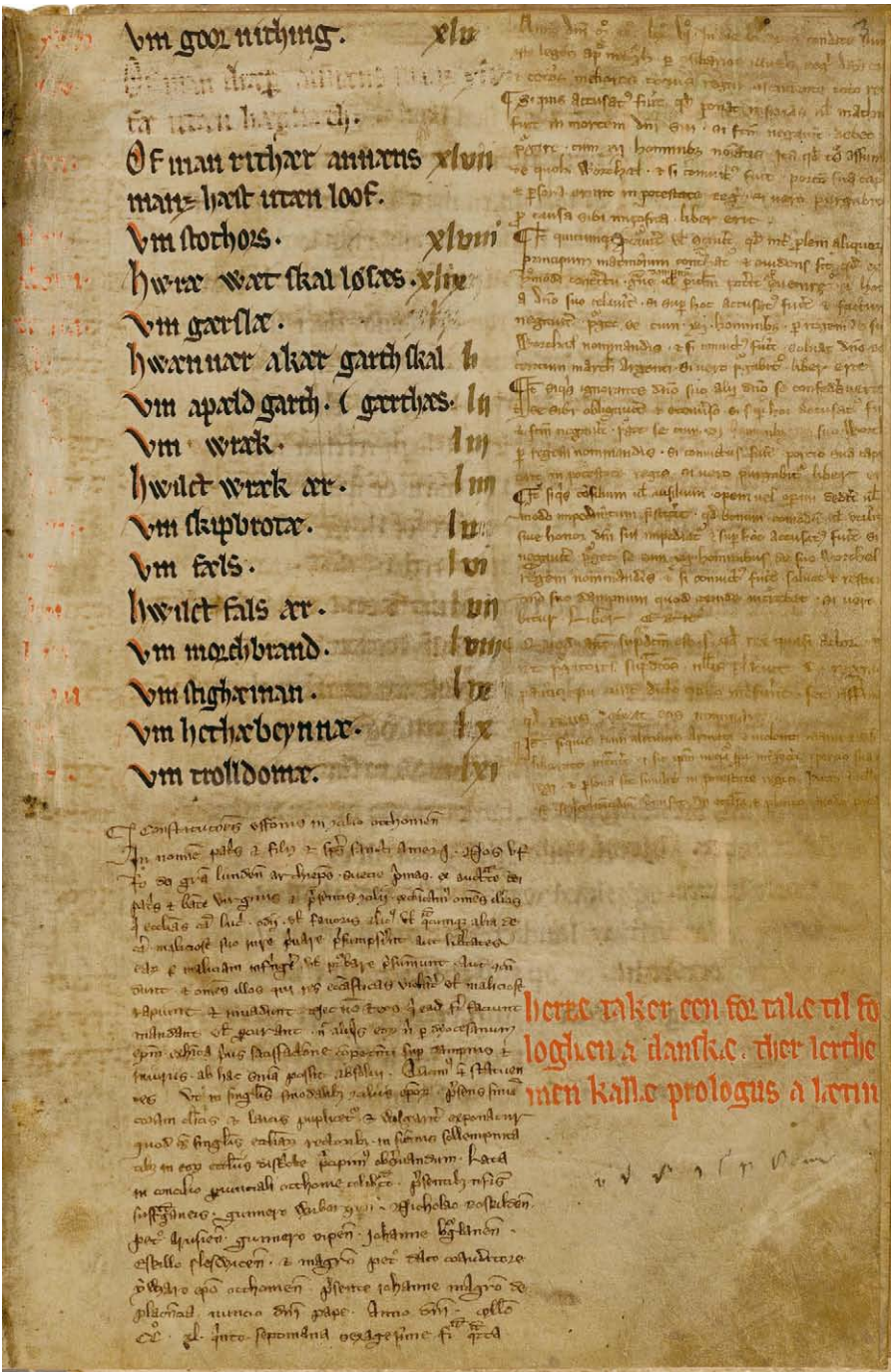
Håndskriftet C 37, som i 1933 forkastedes af sproghistorikeren Peter Skautrup som grundlag for den moderne, kritiske udgave med den begrundelse, at det måtte dateres til ca. 1350, selvom det “vistnok [var] afskrevet efter et betydeligt ældre hs.”, er et samlingshåndskrift, der af Skautrup i den senere faksimileudgave fra 1973⁵⁵ beskrives således: Det består af tre dele, “der antagelig 1580 er blevet samlet i ét presset læderbind over træsideflader og med flere røskenrammer. På bindets forreste perm er indpræget bogstaverne CHB og på bageste perm årtallet 1580. Af bindets spænder er nu kun beslagene bevaret.”

Første del, fol. 1r-65v, “det ældste pergamentshåndskrift, der indeholder Jyske Lov, har oprindeligt haft et lidt større format end nu (26,5 x 17,8 cm) og er ved indbindingen såvel foroven som i ydermargen ret stærkt beskåret. Håndskriftet består af 9 læg. Læg 1 og 9 har 4 blade, læg 2 har 9 blade, idet folio 5 er et enkeltblad, og læg 3-8 har hvert 8 blade. Folieringen (1-65) er ny. Der er normalt 25 linier på siden, fol. 6-13

⁵³ Jf. Skautrup: DGL, II, s. xxxiii, og CCDMA, IX, s. xiii.

⁵⁴ Skautrup: DGL, II, s. xlii-liv, jf. Britta Olrik Frederiksen: Anf. arb. s. 156.

⁵⁵ Skautrup: “Indledning”, CCDMA, X, 1973, s. vii-ix. Jf. også Thomas Riis: Anf. arb., passim.



III. 4: Fol. 3 r: Slutningen på indholdsfortegnelsen til Jyske Lov; Odensekonciliet bandsdom af 22. februar 1245; Erik Klippings forordning om majestætsforbrydelse af 9. oktober 1276 i skriveren Thomas G.s hånd. Foto: Kungliga Biblioteket.

dog kun 24 linier. – Forrest, fol. 1r-3r står kapitelregistret [indholdsfortegnelsen, min bem.] til hele loven, tospaltet ... Fol. 3v-5r følger Fortalen, og derefter Jyske Lov fol. 5r-65 r. Efter sidste kapitel er med oprindelig hånd tilføjet: *benedictus sit ihesus christus filius dei uiui amen*. Fol. 64v nederst er med en hånd fra 1400tallet indføjet trolddomskapitlet ... Ud over disse og andre penneprøver ... er der fol. 3r (efter kapitelregistret) indført to vigtige aktstykker på latin, nemlig – 1. (Spalte 1:) Odensekoncilietts bandsdom (eller bandsformular, “sententia”) af 22/2 1245, skrevet med en hånd, der næppe er meget yngre end selve lovtekstens ... – 2. (Spalte 2 øverst, med samme hånd:) Erik Klippings forordning om majestætsforbrydelse, Nyborg 9/10 1276 ...” *Anden del*, fol. 66r – 76v, er et pergamenthåndskrift fra ca. 1400. Også dette håndskrift synes beskåret ved indbindingen. Dette håndskrift består af en række forskellige tekster, alle i afskrift, heraf Erik Klippings forordning for Jylland, givet i Nyborg 21.-27. maj 1284, sammes håndfæstning af 29. juli 1282, Erik af Pommerns gårdsret af 27. juni 1417 og flere mindre skrifter. *Tredje del* består af 4 læg upaginerede og ubeskrevne papirsblade (i alt 34 blade).

C 37 er blevet faksimileret to gange, første gang i sort/hvid af Peter Skautrup,⁵⁶ anden gang i en digital udgave i farver af Kungliga Biblioteket som gave til Det Kongelige Bibliotek og publiceret på sidstnævntes hjemmeside i 2003.⁵⁷

C 37 har været kendt af den historiske forskning i hvert fald siden 1783, hvor retshistorikeren Peter Kofod Ancher (1710-1788) i sin udgave af Jyske Lov omtaler håndskriftet som hjemmehørende i Kungliga Biblioteket i Stockholm.⁵⁸ Ingen historiker før 1977 synes at have været opmærksom på, at de forskellige aktstykkers optræden og placering i håndskriftet kunne have betydning for dateringen af de enkelte teksters nedskrift. Sproghistorikeren Peter Skautrup nævner dog som anført i 1973, at der “fol. 3r (efter kapitelregistret) [er] indført to vigtige aktstykker på latin ... skrevet med en hånd, der næppe er me-

⁵⁶ Peter Skautrup (udg.): “Codex holmiensis C 37. Cum danica praefatione edidit”, CCDMA, X. 1973, s. 3-154.

⁵⁷ Se på webadressen: <www.kb.dk/permalink/2006/manus/41/dan> under tilsyn af og med særskilte tekster om overlevering, datering og beskrivelse af Thomas Riis, jf. også pressemeddelelse fra Det Kgl. Bibliotek af 18.9.2003. Den digitale faksimileudgave medtager ikke den tredje del.

⁵⁸ Peter Kofod Ancher: *Den Jydske Lovbog paa Gammel Dansk*. 1783, hvor han s. xxiii benævner det som “St. 37”; interessant nok antager han, at det er lige så gammelt som Flensborghåndskriftet, se ovf.

get yngre end selve lovtekstens”, men uden at drage dateringsmæssige konsekvenser af denne iagttagelse, idet lovteksten stadig anses for at være fra senest 1350.⁵⁹ Ingen rets- eller anden historiker har før 1977 kunnet datere det mere nøjagtigt end til engang i 1300-tallet, og ingen har tidligere været opmærksom på, at lovtekstens sproglige og juridiske affattelse af en række straffebestemmelser i sig selv indicerer, at afskriften er ældre end de øvrigt kendte, man har lagt til grund for tidligere udgaver.

Omdateringen af C 37 i 1977

Derfor var det også en videnskabelig sensation, da den danske historiker Thomas Riis (f. 1941) i 1977 i sin disputats *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332* med betydelig sikkerhed mente at kunne omdatere håndskriftet C 37 i Stockholm fra o. 1350 til o. 1276, og endvidere, at professor Niels Skyum Nielsen (1921-1982) i sin opposition 16. september 1977 på Odense Universitet yderligere mente at kunne sætte en mere præcis *terminus ante quem* for dens seneste nedskrift.⁶⁰

Indholdsfortegnelsen til lovens forskellige kapitler fylder de to første hele blade og ender midt på fol. 3 recto i venstre spalte. Nederst i højre spalte står med rødt blæk “Herre taker én for talæ til fo[r] loghen a danskæ. ther lerthe men kallær prologus a lætin”, hvorefter fortalen begynder øverst på fol. 3 verso. På den tomme plads i venstre spalte er med en anden hånd indskrevet en bandlysningsdom fra kirkemødet i Odense 22. februar 1245,⁶¹ og på den øverste del af højre spalte findes den eneste kendte middelalderlige overlevering af teksten til Erik Klippings forordning om majestætsforbrydelse af 9. oktober 1276,⁶² som Thomas Riis

⁵⁹ Skautrup: CCDMA, X, s. viif., hvilket er ejendommeligt i betragtning af Erik Kromans omdatering i DRL, I, 1971, se note 62; i beskrivelsen i DGL, II, s. xxvf. omtales de to aktstykker ikke.

⁶⁰ Niels Skyum-Nielsen: Opposition i form af anmeldelse af Thomas Riis, *Les institutions politiques*, *Historisk Tidsskrift*, 14. rk. I (bind 80), 1980, s. 525-38.

⁶¹ *Diplomatarium Danicum*, 1. rk., VII, 1990, nr. 167, ms. a. Denne overlevering stammer fra Odense bispedømme eller et af de jyske stifter, altså et stift inden for det jyske retsområde, jvf. Thomas Riis: Det ældste håndskrift af Jyske Lov (Codex holmiensis C 37), *Fund og Forskning*, 43, 2004, note 9.

⁶² *Den danske Rigslovgivning indtil 1400*. Udg. af DSL ved Erik Kroman. Bind I. 1971, nr. 10, s. 60-61. Kroman anser originalen for tabt og nedskriften i C 37 som en afskrift fra “beg. af 14. årh.”, hvilket i sig selv er en omdatering af håndskriftet i forhold til Skautrup 1933 og tidligere forskning; der gives ikke nogen begrundelse herfor.

benævner loven om feudalret,⁶³ indført med formentlig samme hånd. Begge må være indført *efter*, at teksten til Jyske Lov er nedskrevet. Tidligere havde man ment, at denne håndskrift var fra midten af det 14. århundrede, men ud fra Niels Skyum-Nielsens tidligere palæografiske resultater mente Riis at kunne konkludere, at den måtte dateres til anden halvdel af det 13. århundrede og dermed, at nedskriften af feudalretten ikke bare var samtidig, dvs. fra eller kort efter 1276, men formentlig selve originalen.⁶⁴ Implikationen heraf var, at nedskriften af Jyske Lov i C 37 var fra før 9. oktober 1276, men udmærket kunne være ældre, dvs. at *terminus post quem* for nedskriften er 1241, og overleveringen kan være fra et hvilket som helst tidspunkt *imellem* 1241 og 1276.⁶⁵

Niels Skyum-Nielsen bekræftede Thomas Riis’ resultater således: “Det sidste kapitel [i disputatsen] om kildeproblemer handler om lovudkastet af 9. oktober 1276. Her er det evident ..., at dr. Riis har fået ret i forhold til tidligere dateringer af afskriften – i øvrigt den eneste overlevering der kendes (den findes i et håndskrift med Jyske Lov, Cod. Holm. C 37). Sidst er afskriften af den kyndige palæograf Erik Kroman dateret til begyndelsen af 1300-tallet.⁶⁶ Riis argumenterer for, at den er samtidig. – Gennem mine tidligere studier i skriverhænder indtil 1305 har jeg erhvervet mig en vis erfaring i vurderingen af denne tids skrivere. Det var for mig i og for sig ikke usandsynligt, at hånden efter sin skriftføring kunne være så nogenlunde samtidig (afskriften er fotografisk gengivet af forf. s. 62-63). Stor var imidlertid min overraskelse, da jeg måtte konstatere, at den var ført i pennen af skriveren Thomas G. Han har muligvis været kancellist og kendes i forvejen fra ét diplom. Det er et dronningediplom fra den mægtige Margrete Sambiria, og det regulerer handelen i Reval by. Dette dronningediplom er udstedt i Nykøbing Falster, hvor Margrete havde fast sæde, og datoen er 1279 24. juli.⁶⁷ Således bliver teorien hos dr. Riis bekræftet, hvad angår samtidigheden.

Men jeg kan ikke se nogen sikker motivering for, at denne, den eneste bevarede tekstkilde skulle være originalen til lovudkastet, som forf. har formodet, omend med en vis forsigtighed ... Ganske vist er de sidste

⁶³ Riis mener, at den hidtidige fortolkning af lovudkastet som en lov om majestætsforbrydelse er tvivlsom, jf. *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332*. 1977. s. 60.

⁶⁴ Riis: Anf. arb., s. 64.

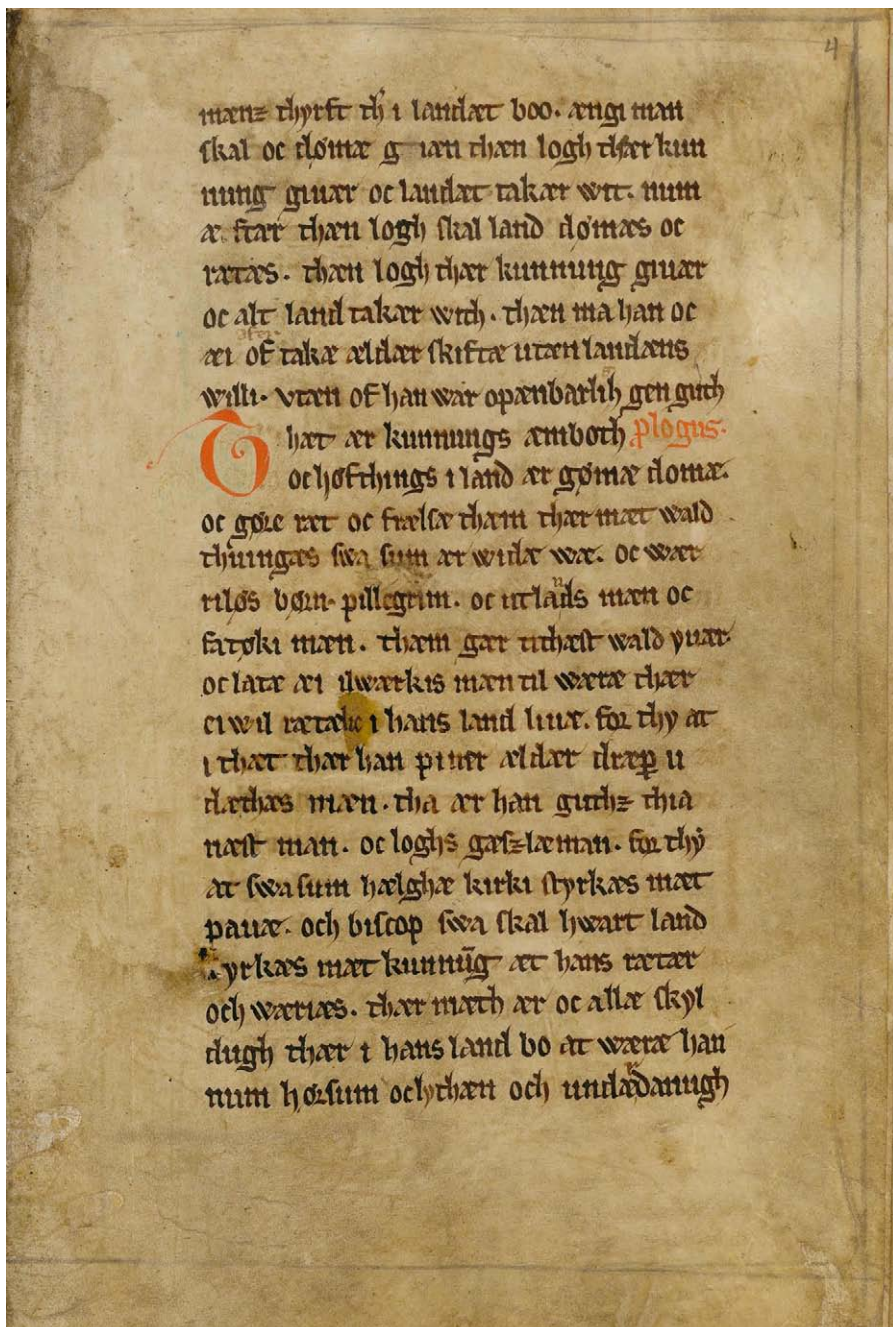
⁶⁵ Riis: Anf. arb., s. 65.

⁶⁶ Se note 62.

⁶⁷ DD, 2. rk., II, 1941, nr. 377, Atlas nr. 186.

Mæth logh skal land byggas. æn wæd
 hwar man oruas at sint eghæc.
 Of late man nyte iafnæth tha thurf
 te mæn ækki logh wæc. æn ængi logh æt
 æm goeth æt fyllaghi sinu lannænd. hwear
 sinu mæn æwer um lannænd. thær skal
 logh i ræthæ hwilt æt æt. wæte æt logh
 a landæ. tha hæfthæ hin mest thær mest
 mættæ gripe. thy skal logh æfthær alle
 mæn gores. at ræte mæn of spakæ. of
 saklōsæ nyte thær æt of thær spæth.
 of utæte mæn of folæ. ræthas thæt thæt i
 loghan æt skriuan of thær æt for thy ful
 kunnæ thær unskop thæt thæt hæte i
 hughæ. wæd æt thæt of æt æt thæn thær
 gætes rællæ of rætes ælscogh. mæ æt loc
 kæ til gose. æt hofthings rællæ of landes
 wæte logh. for fangæ thæn æt gose illæ
 of pine thæn of thæ gose illæ. **plogus**
Logh skaal wæte ærlie æt. tholligh.
 æfthær landærus wæte. quamligh.
 of ræft li. of opænbær sua æt allæ mæn
 mughæ wæte of unclær stand hwar logh
 saghær of wæte æt gose. æt skriuan for
 ænnætt mæn særlig wæd mæn æfthær ollæ

Ill. 5: Jyske Lows fortale før 1276, C 37, fol. 3 v. Foto: Kungliga Biblioteket.

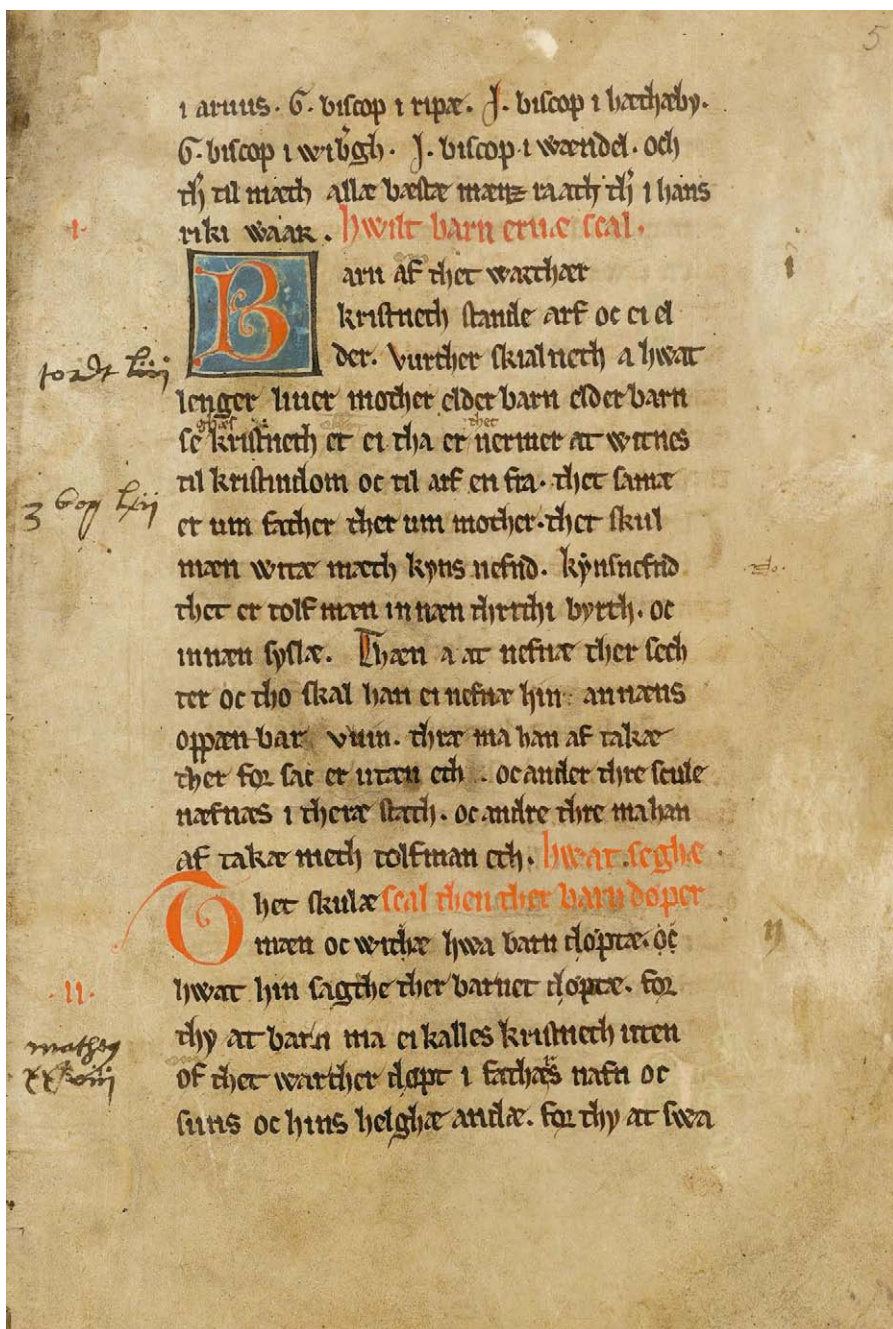


Ill. 6: Jyske Lows fortale før 1276, C 37, fol. 4 r. Foto: Kungliga Biblioteket.

oc thannigh for thy at han skyldigh at
 gøre thern oll frith. thach skul och wite
 alle wærelde hofching at mach that wald
 thar guth sald thern i thæsse wærelde.
 tha sald han och thern sin hællogh kirke
 at wæri. for alt that th a bechas. æn
 wordh the gloman at wildugh och æi sum
 ræ at tha skul a domæ dagh af karkians
 frælle och landæns frith minskas for
 thera skyld i thera tinnæ. *plogis.*

U wite skul alle th thinnæ boe
 licet at waldemaar kunning an
 nan waldemaar sum th sancte knwet sum
 war thern tinnæ han hafche wartat kun
 ning ni winter oc thretiwgh oc fia at
 wor hertæ wordh fodd tha war gangæn thu
 send winter. oc thu hunddræch winter och
 fygh tyghæ winter i maræ manæ th
 næst æfter loot han skruæ thænnæ boe
 och gaaf thænnæ loch i worthingburgh
 thæ hæræ stææ skruæn a danskæ mach
 hans synæ taach th wæth wææ kunning
 eric. hærtogh abel. cristofor. och uff th
 tha war arkibischoop i lund. och .ij. bischoop
 i roskald. .j. bischoop i swnæ. .ij. bischoop

Ill. 7: Jyske Lows fortale før 1276, C 37, fol. 4 v. Foto: Kungliga Biblioteket.



Ill. 8: Jyske Lows fortale før 1276, C 37, fol. 5 r. Foto: Kungliga Biblioteket.

ord i § 4 skrevet med afstand mellem bogstaverne, som det af og til findes i originalers udgangsort. Men bagefter er der, efter et indskud, en § 5, som nok må regnes til teksten – så usystematiske som love og lovudkast nu engang er i denne tid. Og Thomas G har forinden afskrevet dommen fra rigskirkemødet i Odense 1245, nederst i forrige spalte. Så han har blot indført to afskrifter, dels af 1245- og dels af 1276-teksten. – Resultaterne er jo smukke nok, som dr. Riis har formuleret dem: for det første en fastsættelse af skriveren som samtidig og for det andet en datering af lovhåndskriftet som det allerældste til Jyske Lov. Det er af interesse også for retshistorikere og filologer. Lovhåndskriftet må vel være skrevet henad 1280.”⁶⁸

Dette epokegørende videnskabelige resultat blev i begyndelsen næppe bemærket uden for middelalderhistorikernes snævre kreds. I jubilæumsværket om Jyske Lov fra 1991 omtales omdateringen for første gang i faglig sammenhæng i billedteksten til en gengivelse af fortalens begyndelse fra C 37: “Fortalen til det ældste, bevarede håndskrift af Jydske Lov. Det er dateret til omkring 1280; indtil for en halv snes år siden mente man, at det var 60-70 år yngre. Det vides også nu, hvem der har skrevet det ...”⁶⁹ Den er naturligvis også indgået i udstillingskatalogen i samme anledning. Derefter synes omdateringen at være indarbejdet i senere oversigter og undersøgelser af både sprog- og retshistorisk karakter.⁷⁰ Men da perspektivet i omdateringen blev erkendt, gav det *uden for fagets snævre kredse* anledning til misforståelser og politiske slutninger af helt usædvanlig art.

Den videnskabelige følge af bestemmelsen af C 37 som den ældste bevarede nedskrift af Jyske Lov må i øvrigt være, at den videnskabelige udgave af teksten, som Peter Skautrup udgav for Det Danske Sprog- og

⁶⁸ Niels Skyum Nielsen, *Historisk Tidsskrift*, 14. rk. I (bind 80), 1980, s. 531 med yderligere henvisninger. Denne opfattelse “omkring 1280” fastholdes i *Diplomatarium Danicum*, 1. rk., VII, 1990, nr. 176, udgivet (posthumt) af Niels Skyum-Nielsen og Herluf Nielsen, hvor dommen fra rigskirkemødet i Odense af 22. februar 1245, er udgivet.

⁶⁹ *Jydske Lov 750 år*. Red. af Ole Fenger og Chr. R. Jansen. 1991, s. 245.

⁷⁰ Se Britta Olrik Frederiksen: Anf. arb., *Levende Ord & Lysende Billeder*, s. 159, og samme: The history of Old Nordic manuscript IV: Old Danish, *The Nordic Languages*, Vol. 1 (Ser.: *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band 22.1) Berlin. 2002, s. 816-24, her s. 820; Gelting: Anf. arb. 2003, s. 51f.; Per Andersen: Anf. arb. 2006, s. 203. Ejendommeligt er Kai Hørby: *Velstands krise og tusind baghold 1250-1400*. 1989, s. 132 (*Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie*. Bind 5), der i forbindelse med gennemgangen af majestætsforbrydelsesforordningen anfører, at “håndskriftet der har bevaret disse bestemmelser til vore dage stammer fra tiden omkring år 1300”, dvs. han følger Erik Kroman, DRL, I, 1971 uden argumentation.

Litteraturselskab i 1933, er forældet i forhold til sigtet at fastsætte den ældste version af teksten, at hans og den tidligere forsknings bestemmelse af slægtskabsforholdene imellem de forskellige håndskrifts- og teksttraditioner, for så vidt angår C 37s placering heri, må revideres, og at der er behov for en ny udgave, hvis formålet med en sådan skal være at nå tilbage så tæt på den oprindelige lovtekst fra 1241, som det nu synes muligt at komme. Udgaven fra 1933 repræsenterer en senere version fra 1300-tallet med en række ændrede og svækkede bestemmelser i forhold til den oprindelige intention og giver derfor ikke et fuldgyldigt billede af den retstilstand, Valdemar Sejrs og rigets bedste mænd ønskede indført i 1241. Hvor store ændringer, der er sket i de følgende 50-75 år, er det naturligvis vanskeligt at sige noget afgørende om, men Thomas Riis' eksempler peger i retning af, at de ikke er ubetydelige.⁷¹ Retshistorikeren Per Andersen har i 2006 foretaget den første gennemgribende analyse af C 37 ud fra de implikationer for de tre forskellige teksttraditioners indbyrdes afhængighedsforhold, som omdateringen må medføre.⁷² Der er ingen tvivl om, at C 37 muliggør en rekonstruktion af loven fra 1241, som er tættere på denne end, hvad Skautrup og den tidligere forskning er nået frem til. Et af de foreløbigt meget interessante resultater af Michael Geltings og Per Andersens forskning er, at Jyske Lov i den oprindelige “urform” ikke var så omfattende, som den fremtræder i de overleverede, senere tekster.⁷³

Sluttelig skal omdateringens perspektiv understreges gennem den nyeste sammenfatning: “Analysen af de håndskrifter, som er overleveret, og som indeholder Jyske Lov, har vist, at denne lovsamling har været under konstant udvikling i 1200- og 1300-tallet – i første omgang ved, at der i perioden mellem lovsamlingens offentliggørelse i 1241 og det ældste overleverede håndskrift fra ca. 1276 er blevet tilføjet en række bestemmelser til lovsamlingens 3. bog, og i anden omgang ved, at der i begyndelsen af det 14. århundrede i to omgange er foretaget en de-

⁷¹ Jf. Riis: Anf. arb. 2004.; Skautrup bemærkede i sine kommentarer til valg af tekstgrundlag imellem de 12 mulige: “Af disse er, som allerede Kofod Ancher bemærkede i fortalen til sin udgave, Flensborghåndskriftet uheldigt på grund af de mange skrivefejl. *Det samme* gælder Stockh. C 37, der tillige har en mængde *særprogsformer*, som ville bevirke yderligere opsvulmen af variantapparatet [mine fremhævelser]”, DGL, II, s. xxxix. Disse må efter omdateringen vel anses for ældre sprogsformer, snarere end særprogsformer.

⁷² Per Andersen: Anf. arb. 2006, del 3: *Jyske Lov*, s. 193-298, med konklusion vedr. tekstgrundlaget for undersøgelsen s. 216.

⁷³ Gelting: Anf. arb. 2003, s. 61-67, jf. Per Andersen: Anf. arb. 2006, s. 220.

cideret redaktion af lovsamlingen med hensyn til kapitelinddelingen, sproget og en opdatering af den materielle ret på enkelte punkter.”⁷⁴

III

Krigsbyttetesens opståen

Hvor og hvordan er så tesen om “Jyske Lov” som krigsbytte så opstået?

I flere senere sammenhænge, bl.a. i debatter og nyhedskommentarer i DR, henvises til den svenske lokal- og amatørhistoriker Uno Röndahl (f. 1924), der indtil sin pensionering var chef for kriminalpolitiet i Kristiansstad,⁷⁵ som ophavsmand til tesen. Efter et mindre arbejde i 1976⁷⁶ udsendte han i 1981 en større fremstilling af Skånes historie, *Skåneland utan förskoning*, ud fra både en revisionistisk synsvinkel på den hidtidige historieskrivning om Skånelandenes historie og en decideret antisvensk synsvinkel med staten Sveriges og svenskernes forbrydelser imod det skånske folk frem til begyndelsen af 1700-tallet som hovedtema under synsvinklen “en studie av omnationaliseringens tragik”.⁷⁷ Det kompilatoriske værk bygger på omfattende studier i faglitteraturen, men ikke på selvstændige, primære kildestudier, ligesom det som sammenfatning er uden konkret dokumentation i form af præcise kildehenvisninger. Blandt det svenske krigsbytte, ofte benævnt “rov”, nævnes beslaglæggelsen af rigsråd Jørgen Seefelds bibliotek i Ringsted, som antages at have været Danmarks største bibliotek i privateje.⁷⁸ Men han angiver kun undtagelsesvis enkeltværker eller -håndskrifter. Begge steder, både i foredraget fra 1976 og den store fremstilling fra 1981 nævnes, at “Jyske Lov” blev svensk krigsbytte.

I 1976 skrev han bl.a. følgende: “Klosteret i Ringsted hjem søgtes også af de svenske skattegravere. Her fandtes nogle virkelige kostbarheder

⁷⁴ Per Andersen: Anf. arb. 2006, s. 224, jf. også påpegningen af vanskelighederne ved at benytte teksten i C 37 i mangel af en transskriberet tekstfastsættelse, s. 226, note 100.

⁷⁵ Se interviewet “Den sidste snapphanen”, *Info-Bladet. Förenings- och företagsinformatio*, 5. maj 2010, på <www.infobladet.com/?p=1325>

⁷⁶ *Stormaktstidens svenska plundringståg i Europa og i synnerhet i Danmark*. Trykt efter forfatterens manuskript til tale holdt på Øresundsbaaden “Ørnen” søndag d. 28.11.1976. På dansk og svensk ved Dansk-Skaansk Forening. Kbh. 1976. Også på nettet: <www.danskskaansforening.dk/lit_svenskepilyndringstog.htm> lagt op som mere eller mindre autoritativ tekst af Dansk-Skånsk Forening.

⁷⁷ *Skåneland utan förskoning*. Om kungahusens och den svenska överklassens folkdråp og kulturskövling i Skåneland. En studie av omnationaliseringens tragik. Karlshamn. 1981. 2. rev. oplag 1993. Også på nettet 2009: <www.scania.org/Rondahl/index.html>

⁷⁸ Röndahl: Anf. arb., s. 100f. og 128ff. Kilden er uden tvivl O. Walde, jf. ndf.

i form af gamle islandske håndskrifter. Disse findes også til beskuelse i Sverige. Det er egentlig ejendommeligt, at islændingene ikke har forsøgt at få også disse tilbage til deres ø, når det nu lykkedes dem at få dem tilbage, som stadig fandtes i Danmark. Blandt andre kendte og værdifulde bogværker, som på denne tid forsvandt fra Danmark, bør også nævnes Valdemar Sejrs jordebog, Jyske Lov mfl. I det hele taget kan man med føje påstå, at alt, som fandtes udenfor Københavns volde, blev undersøgt de to år 1658 og 1659, og så godt som alt, som det gik an at flytte og som havde nogen værdi, forsvandt over Sundet til den svenske magt.⁷⁹

Röndahls påstand fra 1976 er første gang, tesen om “Jyske Lov” som krigsbytte har kunnet spores i en form, hvor den ikke er kvalificeret gennem en konkret henvisning til et af de bevarede håndskrifter. Den bliver fremført i et foredrag for en større forsamling, der næppe har haft sagkundskab til at gennemskue, at tesen for så vidt både er sand og falsk, når den fremsættes i denne form. Dette forhold er formentlig afgørende for tesens udbredelse og brug.

I 1981 udbyggede og kvalificerede Uno Röndahl sin påstand nu med henvisning til Magnus Gabriel de la Gardies beslaglæggelse af rigsråd Gunde Rosenkrantz’ bibliotek og i en formulering, der kan få den usagkyndige læser til at drage den slutning, at Jyske Lov i håndskrift stammer derfra.⁸⁰ Videre nævner han, at der i Kungliga Biblioteket “finns omkring ett femtiotal volymer ur Seefelds håndskriftssamlinger. Förutom vad som i den vägen nämnts förut, innehåller dessa håndskriftsvolymer nationella danske skatter av oersättligt värde. ... Bland de danska håndskrifter som tillhört Seefeld kan nämnas en pergamentscodex av Jyske Lov, ett blandat pergaments- och papperscodex innehållande Sjøællandske Lov med flera ...”⁸¹ Som det fremgår, bestemmes håndskriftet heller ikke her nærmere.

⁷⁹ Röndahl: *Stormaktstidens svenska plundringståg*, s. [13f.]. Det er en fejlagtig antagelse, at håndskriftet Kong Valdemars Jordebog er krigsbytte, og anførslen af “Jyske Lov” er upræcis, idet flere håndskrifter med nedskrifter af Jyske Lov kom til Stockholm som krigsbytte, men ikke C 37, jf. ndf. Om den svenske erhvervelse ved køb i 1682 af Kong Valdemars Jordebog, se C. Vilh. Jacobowsky: *J.G. Sparwenfeld. Bidrag till en biografi*. Stockholm 1932, s. 47f.

⁸⁰ Röndahl: *Skåneland utan förskoning*, s. 124. Röndahl bygger for så vidt angår det litterære krigsbytte naturligvis på O. Walde, jf. ndf. afsnittet om “Jyske Lov-håndskrifter som svensk krigsbytte”, altovervejende uden præcise angivelser som denne af hverken værker, udgaver eller håndskrifter bortset fra, hvor disse i sagens natur er unika.

⁸¹ Röndahl: anf. arb., s. 131; der findes faktisk adskillige, jf. ovf. note 39.

Skåneland utan förskoning har fået nærmest kultstatus og gav Uno Røndahl en fremtrædende position i skånsk-nationalistiske kredse og tilsvarende i Danmark, ikke mindst i det historierevisionistiske og irredentiske foreningsliv omkring Dansk-Skånsk Forening,⁸² Föreningen Skånelands Framtid,⁸³ Stiftelsen Skånsk Framtid (SSF),⁸⁴ og Foreningen Skånsk Framtid⁸⁵ m.fl. Den diskuteres og citeres flittigt, ikke mindst på nettet.⁸⁶

Røndahl blev æresmedlem af Skånsk Framtid i 1997, i hvilken anledning det i foreningens tidsskrift bl.a. hedder: "Han har med professionel sagkundskab opklaret hvert eneste af de tyverier, svenskerne begik i Danmark under Karl Gustav-krigene og osporet, hvor tyvekosterne befinder sig. Alene det kvalificerer ham til at blive æresmedlem efter lrs. Hermod Lannung,⁸⁷ der døde i oktober efter en livslang kamp for at få Frederik II's bordhimmel, Jyske Lov og andre stjålne kulturskatte tilbage til Danmark."⁸⁸

Jyske Lov-håndskriftet fra landsdommer og rigsråds Jørgen Seefelds (1594-1662) bibliotek er vitterligt krigsbytte, og der er således belæg for *tesen* om "Jyske Lov som krigsbytte", men det er imidlertid ikke *Codex holmiensis* C 37, dvs. den ældste "udgave" heraf, som *myten* senere påstår. Jeg tvivler på, at Røndahl, da han udarbejdede sin bog, havde kendskab til hverken C 37 eller Thomas Riis' omdatering fra 1977. Der er imidlertid næppe tvivl om, at myten har sit udgangspunkt hos Røndahl, uden at man dog kan lægge ham til last, hvordan den senere udbygges og udnyttes i nationale og politiske kredse.

I 1983 vedtog FNs generalforsamling en resolution om tilbagelevering af kulturskatte,⁸⁹ og siden blev kravet om tilbagelevering af krigsbytte, ofte benævnt "tyvegods", fremført på begge sider af Øresund.

⁸² Grundlagt 1955, se <www.danskskaanskforening.dk>. Jf. f.eks. "Debat. Svensk krigsbytte bør tilbageleveres", *Dansk-skånsk tidsskrift*, 2005:2, s. 12f.

⁸³ Se <skanelandsframtid.org>, fusioneret 2007 med Sällskapet Skånsk Samling under navnet Sällskapet Skånsk Samling – Föreningen Skånelands Framtid (SSS-FSF), se <www.scania.org/index.html>.

⁸⁴ Grundlagt 1989, se <www.scania.org/index.html>

⁸⁵ Grundlagt 1992 som "en vestensundsk søsterorganisation" til Föreningen Skånelands Framtid, se <www.skaanskframtid.dk>

⁸⁶ En Googlesøgning på Uno Røndahl gav august 2010 1.800 hits.

⁸⁷ Om Hermod Lannung, se ndf.

⁸⁸ *Skånsk Framtid*, nr. 17, 1997, cit. fra <www.skaanskframtid.dk/sf_art/sf17_a2.html>

⁸⁹ Generalforsamlingsresolution fra november 1983. Resolutionen indeholder en række anbefalinger af skridt til fremme af tilbagelevering af kulturel ejendom, herunder tiltrædelse af konventioner. En lang række vestlige lande stemte imod eller udlod at

Resolutionen blev grundlaget for en række henvendelser fra svensk-skånsk side.

Stiftelsen *Skånsk Framtid* (SSF) var sammen med sin danske søsterforening *Skånsk Fremtid* den mest aktive forening i det skånsk-nationale miljø. Den så det fra sin start i 1989 “som en mærkesag at virke for at få de danske kulturskatte, som blev røvet under krigen i 1600’tallet, ført tilbage til dansk og skånsk kulturområde.” Gennem henvendelser til det svenske Uneskoråd, den svenske regering, den danske regering, den danske Unesco-Nationalkommission, Nordisk Råd og Unescos generalsekretær i Paris forsøgte man i de følgende år at få taget spørgsmålet op, men uden resultat. I et brev af 14. august 1991 svarer det danske kulturministerium på den daværende VK-regerings vegne, da man havde fået tilsendt kopi af en henvendelse til den svenske regering, “at Danmark ikke har lovgivet om tilbageførelsen af kulturværdier, der har relationer til krigssituationer, og at Danmarks heller ikke har ratificeret internationale aftaler, som omhandler denne problematik. – Det er endvidere opfattelsen, at Sverige har vundet historisk hævde på de nævnte kulturgenstande, og at der i øvrigt finder et fortrinligt samarbejde sted mellem svenske og danske museer om disse genstande, herunder udlån.”⁹⁰ Derefter klagede SSF til den svenske diskriminationsombudsmand over den afvisende holdning hos de officielle instanser, men fik imidlertid det svar, at denne ifølge svensk rigsdagsbeslutning intet har at gøre med “oprindelsesmindretal”.

I et brev af 23. februar 1993 til “Danmarks regering”, underskrevet af hele bestyrelsen, hvori Uno Röndahl bl.a. sad, ønskede SSF igen tilbagelevering af “de kulturföremål som togs av Sverige från Danmark under åren 1657-68 [sic] till föremålens ursprungliga hemort eller till danskt kulturområde i enlighet med internationella proklamationer, konventioner og rekommendationer som FN och Unesco ställt upp. Vi menar att dessa frågor måste komma till en för alla parter tillfredsställande lösning.” Bilagt var bl.a. et omfattende svensk-engelsk “Summary of Cultural Property Seized by Sweden from Denmark during the wars 1657-60”, der bl.a. nævner Jørgen Reedtze, Gunde Rosenkrantz, Jørgen Seefelds og Holger Rosenkrantz’ biblioteker, men mht. Jyske Lov ikke nærmere angivet end “talrika laghandskrifter”.⁹¹ Det samme med-

stemme for resolutionen, der ikke er baseret på eller omsat i folkeretslige konventioner. Sagen kan følges i de følgende år i Kulturministeriets j.nr. 610-6-87.

⁹⁰ Kulturministeriet, j.nr. 92:484/8999, herefter: KUM.

⁹¹ Statsministeriet, j.nr. 5269-51. Bilag af 24.2. 1993; som kilder s. 7 anføres ‘Knud Fabricius “Skaanes Overgang fra Danmark till Sverige band I-IV” [-] O Walde “Storhets-

deltet endvidere i et brev til den danske kulturminister Jytte Hilden (S) modtaget i Kulturministeriet 4. april 1993 fra den *danske* pendant-for-ening Skånsk Fremtid, hvor formanden, journalisten Kjeld B. Nilsson i øvrigt beklagede “at måtte savne kulturministerens tilstedeværelse, når formanden for Stiftelsen Skånsk Framtid (SSF), Göran Hansson, og præsidenten for det skånske akademi, Peter Broberg, fredag eftermiddag [2. april !] orienterer om skånske bestræbelser for at få bortfjernede danske kulturskatte tilbageleveret.” Bilagt var en kort oversigt over “krigsbyttet”, som igen byggede på Uno Røndahls bog.⁹² I en udførlig skrivelse af 18. april sættes sagen, idet man havde henvendt sig “med hopp om att en ny regering skulle se annorlunda på frågan änden tidigare”, ind i et regionalt, skånelandsk “kulturellt uppvaknande”-perspektiv med Skånelands status som kulturregion eller Skånelands folk som representant för ett ursprungsfolk.” Dette var kulminationen på henvendelser til samtlige danske kulturministre siden foreningens grundlæggelse, men den gav ikke kulturministeren anledning til at præcisere andet i sit svar af 18. juni, end at “det er fortsat regeringens holdning, at der ikke kan rejses krav om tilbageførsel – og den af stiftelsen senest fremførte argumentation giver ikke regeringen anledning til at ændre opfattelse”.

Derefter gik man over til en anden strategi. I enslydende skrivelser til de nyvalgte folketingsmedlemmer (og ministre) af 1. december 1994 “i ett ärende av stor kulturell och principiell betydelse” redegjorde SSF for hele krigsbytteproblemstillingen med Frederik 2.s bordhimmel fra Kronborg, der i dag befinder sig i Nationalmuseet i Stockholm, som eksempel. Dens tilbagelevering til Kronborg ville være “et tecken på bilateral god vilja från politiskt håll”, og man appellerer til, at “från både dansk och svensk sida måste man försöka finna en Nordisk återföringsmodell, som kan ge människorna i hela Norden tillgång till sina kulturföremål på de platser där dessa hör hemma ... Vi vill härmed uppmana Folketingets medlemmar att söka lösa detta problem. Målet bör vara, att innan den fasta förbindelsen över Öresund öppnar 1999, då ska Kronborgs Bordshimmel finnas på den plats den är skapad för.” Brevet blev samtidig sendt til svenske rigsdagsmedlemmer valgt i Skåne, Halland og Blekinge, og man “uppmanar politikerna att bygga en

tidens litterära krigsbyten” [-] Lena Rangström “Krigsbyten på Skokloster. Skoklosterstudier 13” [-] Uno Røndahl “Skåneland utan förskoning”, Karlshamn 1981’.

⁹² KUM, j.nr. 92:484/8999. Formanden Kjeld B. Nilsson skrev 25.4. en større artikel “Sverige vogter danske skatte”, *Berlingske Tidende*, som gennemgik sagen som sådan og indholdet af krigsbytteoversigten.

kulturell bro över sundet...⁹³ På regeringens vegne afviste kulturministeren henvendelsen 22. december. Stiftelsen forsøgte sig en sidste gang med en opfølgning 20. februar, hvori man henstillede til danske “folketingsmedlemmar, organisationer och allmänhet i Danmark” om at rette direkte henvendelse “till svenska politiker i Sverige om Bordshimmeln – och kanske också om Valdemar Sejr’s Jyske Lov från 1241 samt Roskildebispens Jordebog som också ligger som ‘krigsbytte’ i Stockholm – så tror vi att reaktionen bland svenska politiker skulle bli positiv på en sådan anmodan”.

Det er formentlig denne dobbelte henvendelse, der ligger bag sagens rejsning i Folketinget knap to år senere.

Skånsk Framtids henvendelse til Folketing og regering gav imidlertid også det efterhånden 99-årige tidligere folketingsmedlem *Hermod Lannung* anledning til for sidste gang i sit lange liv at rejse denne sag over for kulturministeren. Han havde mødt kulturminister Jytte Hilden i Videnskabernes Selskab i december 1994 og skriver d. 20., at hun har givet tilsagn om en “telefonsamtale ... om et spørgsmål, der ligger mig meget på sinde (hjemførslen af Frederik IIs bordhimmel, som jeg har arbejdet på altid, når lejlighed gaves i de ca. 50 år, jeg sad i det nu for nylig ophævede Kronborgudvalg).” Med henvisning til sin egen artikel to år tidligere⁹⁴ fremhævede han, “at jeg finder det helt irrationelt og urimeligt, at bordhimlen beror som en ren museumsgenstand i et tilfældigt museum i Stockholm, mens den i Danmark er meget større end en museumsgenstand, en vigtig del af vor kulturelle og nationale identitet, en betydningsfuld del af vor nationale arv. – Der er tidligere givet to fra mit synspunkt dybt ulykkelige hovedsvar til Stiftelsen Skånsk Framtid. Det første af Deres forgænger i embedet 14/8 1991 ...” Kulturministeren henviste i sit svar af 26. januar 1995 til sit svar til stiftelsen af 22. december, hvilket fik Hermod Lannung til i et nyt brev af 10. februar 1995 at svare: “Jeg finder selvfølgelig Deres svar til Stiftelsen Skånsk Framtid ulykkeligt – ligeså beklageligt som Deres konservative forgængers. De skriver, at der over for Sverige ikke kan rejses krav om tilbageførsel, men det som vi, hvem sagen ligger mest på sinde, ønsker er jo først og sidst, at man søger at få en *forhandling*, en dialog, i gang om hele spørgsmålet. Det er og bliver jo urimeligt og irrationelt, for ikke at sige forrykt, at eksempelvis *originalen* [min fremhævelse] til Val-

⁹³ Henvendelsen refereret i foreningen *Skånsk Fremtids* medlemsblad, nr. 10, dec. 1994.

⁹⁴ “Sverige må aflevere dansk nationalskat. Frederik 2’s bordhimmel hører retteligt til på Kronborg”, *Politiken*, 25.8.1992.

demar Sejrs Jydske Lov af 1241 og Roskildebispens Jordebog med den ældste matrikelfortegnelse over København skal ligge som krigsbytte (eller plyndringsgods) i Sverige, hvor de ikke har virkelig interesse, i stedet for herhjemme. Det må forekomme en naturlig og nærliggende opgave for den danske kulturminister at søge at få en forhandling i gang, og jeg håber derfor, at De vil overveje at søge en sådan forhandling.”⁹⁵

Kulturministeren svarede 10. marts særdeles forstående, at hun forstår, at “det må være svært for Dem at acceptere, at man ikke ønsker at indlede forhandlinger med de svenske myndigheder om en eventuel deponering af bordhimlen i Danmark” og gav så en “uddybning” af, hvorfor det ikke var hensigtsmæssigt at rejse en deponeringssag: “Rundt om i verden findes der utallige eksempler på, at kulturgenstande, på grund af forskellige historiske begivenheder, nu befinder sig på et andet sted end det oprindeligt var tanken, ja, ofte i et andet land. I en række af disse tilfælde har der i nutiden været rejst kritik af den aktuelle placering med krav om, at kulturminerne blev ført tilbage til deres oprindelige plads. Man behøver blot at tænke på de græske ønsker om tilbagelevering af dele af Parthenon-frisen fra British Museum. – Ministeriet har den opfattelse, at man i sådanne sager end ikke bør rejse et spørgsmål om deponering, da man herved ville bringe den part, som har kulturgenstanden i besiddelse, i en ubehagelig situation. Det pågældende land kan komme til at fremstå i et negativt lys, selvom landet blot holder på sin ret, således som det f.eks. har været tilfældet i den græsk/engelske sag. – Ministeriets opfattelse bygger bl.a. på de holdninger, som de danske museer har til spørgsmålet, og som også er den almindelige holdning blandt de lande vi har et kulturelt samarbejde med. – Jeg kan derfor ikke, hvor gerne jeg end ville, imødekomme Deres ønsker i denne sag.” Hermod Lannung svarede 4 dage senere, at “jeg vil blot endnu en gang have lov til, som tidligere over for påberåbelsen af præcedens ved tilbageførsel af kulturgenstande, at understrege, at tilbageførsel imellem skandinaviske broderfolk, hvis der da skal være virkelig mening i broderskabet, ikke med rimelighed kan påberåbes som begrundelse for krav fra f.eks. Tjekkiet og Polen ... – Vi var da heller betænkelige ved at give de islandske håndskrifter tilbage eller træffe en særlig deponeringsordning med Det norske Rigsarkiv.

⁹⁵ KUM, j.nr. 92:484/8999; med kopi til statsministeriet og Det Radikale Venstres folketingsgruppe.

... Jeg tør derfor stadig håbe, at der kan blive en rimelig mulighed for en dialog med svenskerne.”

Disse argumenter skulle i de følgende år gå igen i en ganske anden sammenhæng.

Krigsbyttetesens fremsættelse i politik 1996-97

Den 30. oktober 1996 stillede Dansk Folkepartis politiske ordfører Kristian Thulesen Dahl to spørgsmål i Folketinget til kulturminister Jytte Hilden (S) om tilbagelevering af kulturskatte fra Sverige til Danmark og gav dermed anledning til den første debat i den lovgivende forsamling om dette spørgsmål siden debatten om udleveringen af de islandske håndskrifter i 1960'erne.⁹⁶ Anledningen var umiddelbart en debat i skånsk-nationale kredse, bl.a. i tidsskriftet *Skånsk Fremtid*, og en udtalelse af den danske TV-journalist Mogens Berendt,⁹⁷ forfatter til den stærkt svensk-kritiske bog *Tilfældet Sverige*.⁹⁸ I artiklen udtrykte foreningens 100-årige æresmedlem, Hermod Lannung, sin skuffelse over, at de skiftende kulturministre, Jytte Hilden inklusive, intet har foretaget sig i sagen. “Danskerne er nogle skvadderhoveder. Politikerne tør ikke møde svenskerne med oprejst pande ... Det kan ikke kaldes krigsbytte. Det er plyndringsgods”.

Det ene spørgsmål ønskede en redegørelse fra ministeren om, “hvad der er blevet gjort fra dansk side for at få Sverige til at tilslutte sig FN's erklæring fra 1983 om udlevering af kulturskatte”, det andet en orientering om, “hvilke initiativer regeringen kan og vil tage for i den kommende tid at sikre en dialog med Sverige om udlevering af danske kulturskatte i overensstemmelse med FN's erklæring fra 1983 herom”.

Kulturministeren svarede, at både Danmark og Sverige undlod at stemme, dvs. hverken for eller imod, og at man derfor ikke fra dansk side har foretaget sig noget for at få Sverige til at tilslutte sig erklæringen, og “da vi jo ikke selv stemte for, ville det være sært”. FN-erklæringen sættes i perspektiv således: “Spørgsmålet om tilbageføring af kulturskatte til oprindelseslandene har i øvrigt været diskuteret flere gange på

⁹⁶ Spørgsmål nr. S 289 og S 290, *Folketingstidende*. Forhandlingerne i Folketingsåret 1996-97, II, 30.10.1996 (Spm), s. 683-97.

⁹⁷ Jf. Gorm Grove i *Morgenavisen Jyllands-Posten* 27.10.1996 (“Svensk krigsbytte spørger stadig”), senere *Skånsk Fremtid*, 16, 1996 (“Røre om tyvekoster”), <www.skaanskfremtid.dk/sf_art/sf16_a1.html>

⁹⁸ 1983. 2. udg. 1990. I en artikel i *Sydsvenska Dagbladet* 26.10.1996 kaldtes han “svenskhater”.

nordisk plan i forbindelse med UNESCO's arbejde med disse forhold i 1980'erne. Interessen har i denne forbindelse navnlig været koncentreret om udviklingslandenes forhold til tidligere kolonimagter". Dansk Folkeparti ville gerne have regeringen til at tage stilling, "om det ikke er en meget fornuftig erklæring ...", thi det er "jo ikke bare et spørgsmål mellem Danmark og Sverige; det er også et spørgsmål mellem Danmark og Grønland og Danmark og Norge, og det er også et spørgsmål om de kulturskatte, som på et tidspunkt kommer tredjeverdenslande, som jo gerne vil have kulturskatte tilbage, til gode." Dermed rejste partiet krigsbyttesagen i en meget bredere folkeretlig og kulturpolitisk sammenhæng, der involverer udveksling af alle former for kulturarv, uanset hvornår og hvordan de måtte være dislokeret i fortiden, og uanset hvordan stats- og folkeretstilstanden på det givne tidspunkt har været.

Kulturministeren tilkendegav afslutningsvis under debatten om det første spørgsmål, at hun ville finde ud af, "på hvilken måde det vil være en god ide at tage den diskussion op mellem nordiske venner".

Debatten om det andet spørgsmål uddybede synspunkterne om tilbagelevering af kulturgenstande til oprindelseslandet, og ministeren henviste til fagkyndige kredse, der mener, "at man bør undgå at rejse tilbageleveringsspørgsmål mellem lande, der har mange og store samlinger med genstande af national betydning", henviste til "at også Danmark er i besiddelse af en række kulturskatte hentet som krigsbytte, bl.a. hele det Gottorpske kunstkammer" og nævnte endelig det udmærkede samarbejde mellem museer, biblioteker og arkiver i Danmark og Sverige samt i andre lande, herunder det udstrakte udlånssamarbejde, bl.a. senere manifesteret i den store jubilæumsudstilling i 1997, der var planlagt i anledning af Kalmarunionens 600-årsdag. Kristian Thulesen Dahl nuancerede sin opfattelse angående krigsbytte kontra kulturgenstande, der måske ikke er krigsbytte, idet han mente, at grænsen herimellem var flydende. Og "det kan måske undre, hvorfor det er helt naturligt, at f.eks. *originaludgaven* af Jydske Lov findes i Sverige, eller hvorfor *originaludgaven* af Sjællandske Lov ligger i Sverige. Hvorfor er sådan nogle ting ikke i Danmark, hvor man ville forvente at finde dem [mine fremhævelser]?"

I behandlingen af det andet spørgsmål deltog også folketingsmedlemmerne, udenrigsordfører Per Stig Møller (K) og Kent Kirk (K). Per Stig Møller støttede Dansk Folkepartis synspunkter og drog en flersidet parallel til udleveringen af de islandske håndskrifter, herunder at også fagfolk var delt i dette spørgsmål, så det "blev en politisk afgørelse", og endelig inddrog han også Europarådsbeslutningen fra januar 1996 om,

“at russerne skal aflevere en masse ting, de trak med hjem fra de baltiske lande og fra Tyskland i 1945. Der er altså en ny politisk beslutning i Europa om tilbagelevering.”⁹⁹ Om Jyske Lov udtalte han endelig, at “vores Jydske Lov jo er en fundamental ting, for med den grundlægges Danmark som en retsstat. Det er lidt pjattet, at da man skulle have fat i den i Stockholm for 2 år siden, vidste svenskerne end ikke, at de havde den, og de havde ikke engang katalognummer på den.¹⁰⁰ Så mon ikke den lå bedre i Danmark? – Jeg vil opfordre ministeren til i anledning af 600-året næste år [for Kalmarunionen] at indlede en dialog med henblik på at få den tilbage”, og endelig mente han ud fra den antagelse, som i debatten optræder som en kendsgerning, at den var taget af svenskerne af politiske grunde, “så lad os da få den tilbage af politiske grunde”. Kristian Thulesen Dahl ønskede, at ministeren indledte en “dialog” med Sverige “på dette område” og afsluttede sine indlæg med en nuancering: “Jeg er da med på, at man ikke juridisk kan gøre et folkeretsligt krav gældende over for Sverige og sige, at svenskerne skal udlevere de ting, de tog med sig hjem for en 300-400 år siden, men man kunne tale til den sunde fornuft hos svenskerne og sige, som hr. Per Stig Møller også har gjort, at det er helt selvmodsigende, at man skal drage til Sverige for at kunne se originaludgaverne [sic] af Jydske Lov fra 1241. Det tror jeg også svenskerne vil kunne forstå, hvis man først får åbnet for diskussionen med dem om disse ting.” Og endelig “bare lige for, at det ikke skal stå uimodsagt i Folketingets forhandlinger, vil jeg sige – jeg har også læst artiklen i *Berlingske Tidende*¹⁰¹ ... – at jeg ikke tror, det er muligt på nuværende tidspunkt så lang tid efter at de her ting er sket, og i betragtning af de forhold, de skete under, præcist at sige, hvad svenskerne tog med sig hjem som krigsbytte, og hvad svenskerne simpelthen bare tyvstjal ...”

⁹⁹ Parallellen halter i enhver henseende. Det skal for perspektivet nævnes, at staten Rusland ikke har tilbageleveret ret meget, og at der senere i Dumaen er vedtaget en lov, der forbyder tilbagelevering. Der er heller ikke noget bindende folkeretligt grundlag for en sådan vedtagelse i Europarådet, da der først blev sluttet fred efter 2. verdenskrig med 4+2-traktaten fra 1990, og den nævner ikke krigsbyttespørgsmål.

¹⁰⁰ Det har ikke været muligt at afdække, hvad den påstand dækker over, men det er evident, at hvis spørgeren ikke præciserer sin forespørgsel – eller ikke er vidende om overleveringssituationen – ved den, der skal svare, ikke, hvad det drejer sig om, thi Kungliga Biblioteket har som nævnt ovf. mange håndskrifter, der indeholder afskrifter af Jyske Lov, jf. bl.a. fortegnelsen i DGL, II. 1933, s. xxv-xxviii, der opregner 28.

¹⁰¹ Museumsdirektør Mogens Bencard i *Berlingske Tidende* 28.10.1996; artiklen blev brugt af kulturministeren 30.10. tidligere under debatten.

Per Stig Møllers synspunkt, at man skulle have tingene tilbage af politiske grunde, var – og er – præcis det synspunkt, der, som det har vist sig i andre sammenhænge, aktuelt fik – og får – svenskerne til at gå i baglås, og Kristian Thulesen Dahls skel imellem (lovligt) krigsbytte og (simpelt) tyveri kan ikke opretholdes ud fra det datidige folkeretlige grundlag, dvs. reguleringerne i fredstraktaterne.

Dansk Folkeparti pressede på allerede ugen efter i Folketinget over for den nordiske samarbejdsminister, Marianne Jelved (RV), og Kristian Thulesen Dahl sagde bl.a., “at det for de fleste danskere, jeg kunne næsten sige de fleste jyder, måske, så da de fleste danske er fuldstændig uforståeligt, at eksempelvis *originaludgaven* [min fremhævelse] af Jyske Lov den skal ligge i Sverige i stedet for at ligge i Danmark”. Kristian Thulesen Dahl paralleliserede endvidere sagen til tidligere udleverings- og udvekslingssager på håndskrifts- og arkivområderne, og understregede, “at det er klart, at Dansk Folkeparti er tilhænger af, at vi også fra dansk side, når vi starter en diskussion om udveksling af kulturskatte, så også selv er indstillet på naturligvis at udveksle fra Danmark til andre lande. Det har Danmark i øvrigt også gjort både over for Norge og over for Grønland og over for Island, og derfor er det naturligt, at vi også rejser sagen over for specielt svenskerne i det nordiske samarbejde.” Han kom imidlertid ikke ind på, at disse sager har forskellig natur og deraf juridisk grundlag og på ingen måde danner folkeretlig præcedens for krav om tilbagelevering af krigsbytte eller anden mellemstatslig udveksling. Marianne Jelved svarede forsigtigt og juridisk nuanceret, at hun gerne ville “kvittere” over for Thulesen Dahl, og at hun gjorde “det med en vis veneration over for tidligere medlem af dette ting, hr. Hermod Lannung, som nu er afgang ved døden, men som har brugt meget af sit liv for at kæmpe for den sag, og det er ikke uden problemer at tage den diskussion op og slet ikke uden problemer, hvis vi skulle lykkes at bevæge nogen ting, og da er det jo korrekt, at Danmark har jo gået foran på grund af de særlige forhold til Norge, Island og Grønland, men at det ikke er nogen nem sag, og det er heller ikke uproblematisk at gøre det.”¹⁰²

Sagen blev taget op i spørgetimen på Nordisk Råds session i København allerede 13. november 1996, hvor de danske og svenske samarbejdsministre tilkendegav, at man ville drøfte spørgsmålet landene imellem. Her var det imidlertid Det Konservative Folkepartis repræsentant Kent Kirk, der førte ordet fra dansk side og bl.a. henviste til, at “FNs

¹⁰² Referatudskrift i KUM, j.nr. 1997-200-5.

generalforsamling vedtog en resolution i november 1983 om udlevering af kulturelle ejendomme. Europarådet har i januar i år vedtaget en beslutning om, russerne skal aflevere de kulturelle skatte, de har taget fra de baltiske lande, og som de har taget fra Tyskland efter 1945”, og begrundede så sit spørgsmål til samarbejdsministrene ud fra et ønske om at få “svar på, om man ikke synes, at tiden nu her i 600-året for Kalmarunionen er inde til, at man finder ud af, hvordan vi kan få vore kulturelle ejendomme udvekslet imellem de nordiske lande.” Og så tilføjede han: “Situationen er jo den, at Jydske Lov fra 1241, der er fundamentet for den danske retsstat, ligger i Stockholm, og da man spurgte til den for et par år siden, vidste man slet ikke i Sverige, at man havde Jydske Lov. Situationen er altså den, at hvis en dansker har lyst til at se *originaludgaven* af Jydske Lov, skal man rejse til Stockholm. Man kan vel ikke sige, at Jydske Lov har nogen stor økonomisk betydning som *krigsbytte* for Sverige, så mit spørgsmål er: Er tiden nu ikke inde til, at samordningsministrene og regeringerne går sammen og finder en løsning, således at *de kulturskatte, der hører til i det enkelte nordiske land, kommer tilbage igen* [mine fremhævelser]?” Den svenske samarbejdsminister Margareta Winberg gled elegant af og henviste til, at hun “vet att den här frågan har diskuterats i det danska Folketinget. Jeg vet också vad den danska kulturministern [Jytte Hilden] sade, nämligen att detta var en fråga som skulle tas upp mellan kulturministrarna. Hon hävdade också att det kanske inte var så lätt att hävda dagens rätt för någonting som hade skett för så många år sedan”. Den danske samarbejdsminister Marianne Jelved nøjedes med kort at gentage, hvad hun sagde ugen før i Folketinget, dvs. henvise til udleveringen af håndskrifter til Island og museumsgenstande til Grønland.¹⁰³

På denne baggrund drøftedes sagen i embedsmandskomiteen for nordisk kulturelt samarbejde i februar 1997, hvor det noteres, at “det er formentlig klart, at der ikke kan rejses juridiske krav om tilbagelevering af kulturskatte som de, der nævnes i debatten, og at eventuelle udleveringer alene beror på “besidderlandet”, jf. f.eks. Danmarks tilbagelevering af de islandske håndskrifter.”¹⁰⁴

Udenrigsordfører Per Stig Møller (K) præsenterede i en kommentar i *Berlingske Tidende* 27. januar under overskriften “Tør Lundgaard?” den

¹⁰³ Nordisk Råd Plenarforsamlingen, 48:e session, 3. møde, 13.11.1996, Uddrag af preliminær protokol, dagsorden pkt. 1, spm. E 11, jf. også Ritzautelegram s.d., begge i KUM, j.nr. 1997-200-5. Ritzautelegrammet indeholder adskillige misforståelser og fejlfortolkninger.

¹⁰⁴ Referat fra embedsmandskomiteens møde 1/97 10.2., KUM, j.nr. 1997-200-5.

nye kulturminister Ebbe Lundgaard (RV), der var tiltrådt 30. december 1996, for ønsket om krigsbytteudveksling ud fra følgende mere politiske end juridiske synspunkt: "Krigsbytte var i fortiden dagens orden, men fortid er fortid, og de nordiske folk er ikke fjender, men brødre og søstre, som vi kalder hinanden. Derfor burde tiden være inde til, at vi under tilbørlig respekt for museernes muligheder for at leve videre, udveksler nationale klenodier, der på grund af krigens luner befinder sig de forkerte steder ... I efteråret lovede daværende kulturminister Jytte Hilden at drøfte problemet med sin svenske kollega. Intet tyder på, at hun nåede det. Det må så være en sag for vor nye, radikale kulturminister, så meget desto mere som det var en hjertesag for den radikale Jørgen Jørgensen at overføre de islandske håndskrifter til Island og en hjertesag for den radikale Hermod Lannung at få dansk kulturarv tilbage fra Sverige i hvilken anledning han uden noget radikalt forbehold sagde: 'Danskerne er nogle skvadderhoveder. Politikerne tør ikke møde svenskerne med oprejst pande.' Tør Ebbe Lundgaard?"¹⁰⁵

Dermed var der lagt op til et år, hvor krigsbyttediskussionen både i Folketinget og i offentligheden fik en ganske fremtrædende position. Dansk Folkeparti fulgte op i Folketinget allerede i marts med spørgsmål om, "hvilke konkrete initiativer regeringen har taget for at sikre samarbejdet og dialogen med Sverige om udlevering af danske kulturskatte i overensstemmelse med FN's erklæring fra 1983 herom?" Kulturminister Ebbe Lundgaard svarede, at det i Nordisk Råd var "blevet konstateret, at spørgsmålet ikke som sådant vedrører det fællesnordiske samarbejde, men i givet fald må drøftes bilateralt." Ministeren oplyste endvidere, at hans forgænger Jytte Hilden "under et besøg i Stockholm 22. november 1996 har underrettet sin svenske kollega om den debat, der har været om sagen i Folketinget og i forbindelse med Nordisk Råds session i København i 1996."¹⁰⁶ Dermed var sagen udsplillet i Nordisk Råd, men ikke i Folketinget, ligesom sagen blev udførligt omtalt og debatteret i pressen.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Per Stig Møller brugte i øvrigt det meste af artiklen til at fremhæve stiftelsen "Skånsk Framtid", der "i 1990'erne har gjort en betydelig indsats for at genfinde den særlige, skånske identitet og trække den særlige, skånske historie ud af glemnelsen", jf. også ovf.

¹⁰⁶ Spm. nr. S 1676 af 11.3.1997 af Kr. Thulesen Dahl med svar 20.3., *Folketingstidende*. Forhandlingerne i Folketingsåret 1996-97, s. 5390f.

¹⁰⁷ Se bl.a. *Berlingske Tidende* 21.4. ("Respekt for kulturarven") og undertegnede kommentar i *Kristeligt Dagblad*, 26.4.1997 ("Kulturarv contra krigsbytte. Danmarks tilbagelevering af håndskrifter til Island kan ikke bruges som begrundelse for tilbagelevering af krigsbytte").

I Folketinget pressede Kristian Thulesen Dahl på i april 1997 med et nyt spørgsmål til kulturministeren for at få gang i den lovede bilaterale dialog om tilbagelevering af kulturskatte, og i den skriftlige begrundelse nævnes en række konkrete genstande som “Dronning Margrethe I’s brudekjole, førsteudgaven af Jyske Lov fra 1200-tallet, Næstved By’s jordebog, Neptunspringvandet, Frederik II’s bordhimmel og andre for Danmark vigtige kulturskatte”.¹⁰⁸ Kulturministeren svarede, at sagen ud over, hvad forgængerer havde foretaget sig, havde været oppe i Nordisk Ministerråd i Oslo i marts, og at regeringen havde “levet op til det tilsagn, som tidligere er givet, med hensyn til at starte en dialog med Sverige om problemet”. Han fortsatte derefter: “Men hvis spørgeren ønsker, at vi skal stille krav om tilbagelevering af en række kulturskatte, må jeg sige ligeud, at regeringen ikke kan give et sådant tilsagn. Jeg er dog indstillet på ved passende lejlighed ... at følge sagen op ved en uformel kontakt til min svenske kollega. Som det må være spørgeren bekendt, findes der ikke grundlag for, at det officielle Danmark farer voldsomt frem i denne sag.” Thulesen Dahl spurgte så direkte: “Hvad er der så kommet af reaktion fra svenskerne på den dialog...?”, hvortil kulturministeren svarede, at “spørgsmålene er taget op med den svenske kulturminister. Der er ikke i Sverige en umiddelbar vilje til at indgå i forhandlinger om dette ... Jeg tror, at vi er nødt til at sige, at historie er historie, og at vi er kommet så langt, som vi kan. Skulle svenskerne komme og tilbyde os Jyske Lov, så tror jeg, vi ville sige ja til at få den.” Thulesen Dahl gav imidlertid ikke op, men ønskede, at Danmark skulle presse mere på, og spurgte videre: “Hvilken logik finder regeringen, der er i, at Jyske Lov, som ministeren selv nævner, er i Sverige og ikke i Danmark? Jyske Lov, som svenskerne indtil for få år siden vist slet ikke var klar over, at de havde. De havde slet ikke registreret den, men måtte finde den frem på opfordring. Hvilken logik er der i det, og hvorfor skal Danmark ikke presse på?” Han afsluttede debatten med, at han gerne så, at regeringen fik “en officiel tilkendegivelse fra svensk side om, at man ikke er indstillet på at tilbagelevere eksempelvis Jyske Lov eller *originaludgaven* af Sjællandske Lov [min fremhævelse].”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Spm. nr. S 1933 med svar i Folketinget af kulturminister Ebbe Lundgaard og debat imellem spørger og minister 16.4.1997, *Folketingstidende*. Forhandlingerne i Folketingsåret 1996-97, s. 5709-11.

¹⁰⁹ Heller ikke for Sjællandske Lov findes der en “originaludgave”, og i modsætning til Jyske Lov har der aldrig været et originalt håndskrift, idet den aldrig er blevet givet og stadfæstet på samme måde, som Jyske Lov blev det i 1241, og der findes således alene en række håndskrifter fra forskellige tidsperioder.

Det er i debatten meget tydeligt, at det svenske standpunkt tager udgangspunkt i folkerettens fastslåede principper om krigsbytte, mens det danske blander en række forskellige kategorier af "kulturarvsflytninger" sammen, mest grotesk i Kent Kirks indlæg i Nordisk Råd, der henviser til – hvad han formentlig ikke selv var vidende om – den juridisk stadig uafklarede situation omkring krigsbytte fra den anden verdenskrig. Men i den mest anvendte argumentation paralleliseres enten til udleveringen af de islandske håndskrifter, som var en ensidig statsgave fra Danmark til Island,¹¹⁰ til tilbagelevering af kulturgenstande *inden for* et statsfællesskab eller til tilbagelevering fra tidligere kolonilande, en debat, der især har foregået i FN- og Unesco-regi. De fire situationer har folkeretligt imidlertid intet med hinanden at gøre.

Men med disse indlæg er der samtidig skabt *en myte omkring Jyske Lov*, der ud over, at den opfattes som noget entydigt, omfatter påstande, der i sine gentagelser konverteres til kendsgerninger, om, *at den er krigsbytte, at originaludgaven* [sic], underforstået det originale håndskrift, fra 1241 er bevaret, men bare befinder sig i Stockholm, og *at svenskerne ikke* selv er klar over dette, hvilket i en af varianterne må betyde, at de har rod i sagerne.¹¹¹ Det eneste tilnærmelsesvist rigtige heri er, at nedskrifter af Jyske lov er bevaret i mange ældre håndskrifter i C-rækken i Kungliga Biblioteket i Stockholm, bl.a. Codex holmiensis 39, 40, 41, 44 og 63, der alle er fra 1300-tallet, og at flere af disse er krigsbytte. Men for så vidt angår mytens genstand, C 37, ses klart, hvordan historieforskningens epokegørende resultat fra 1977 i den folkelige og politiske overlevering er fordøjet til en flerhed af misforståelser.

En intervention fra Sverige og dansk reaktion 1997

Folketingsdebatten i april 1997 gav anledning til, at kulturminister Ebbe Lundgaard d. 28. april modtog et brev fra Uno Röndahl, der ud fra en omtale i *Kristianstadsbladet* d. 18. april af Thulesen Dahls spørgsmål til den danske regering gjorde opmærksom på, at han allerede i februar havde skrevet til statsminister Göran Persson og foreslået, at Sverige i anledning af Kalmarunionens 600-årsjubilæum forvandlede udlånet af "dronning Margretes medeltida klänning" til en beslutning om til-

¹¹⁰ Se: Erland Kolding Nielsen: Gaven til Island, *Weekendavisen*, 22.-28.8.1997 [Kultursektionen], s. 8, og samme: Afslutningen på den dansk-islandske håndskriftudlevering, *Årsberetning 1997*. Det Kongelige Bibliotek. 1998, s. 25-29.

¹¹¹ Se ovf. Per Stig Møllers (K) og Kent Kirks (K) udtalelser, jf. note 100 og 103.

bagelevering. Den svenske kulturminister Marita Ulvskog svarede dog negativt, at “Sverige har liksom en lång rad andra västerländska länder en restriktiv hållning i frågor om återlämnande av äldre kulturföremål till de länder varifrån de en gång i tiden fördes till Sverige. Det finns heller inte någon konvention som förpliktar Sverige att återlämna kulturföremål.” Uno Röndahl nævnte, at han tidligere i 1988 havde foreslået Christian IVs tronehimme fra kroningsceremonien tilbageleveret, og henviser i øvrigt til sine tre bøger om “det østansundske Danmark”. “På flera ställen men särskilt i ‘Skåneland utan förskoning’ sidorna 111-133 har jag dokumenterat de planerade svenska plundringarna i danska slott, kyrkor och herrgårdar m fl under det andra kriget 1658-60. Det går således att leda i bevis, att de stora mängderna av särskilt värdefulla kulturföremål, som blev plundrarnas byten på Själland och andra delar av det danska riket *inte* kan betecknas som krigsbyte taget i strid, utan planerat *plundringsbyte* av en plundringsbenägen ockupationsarmé och dess företrädare i den högsta ledningen,” og han vedlægger en “begränsad förteckning” herover udarbejdet til Stiftelsen Skånsk Fremtid.”¹¹² Kulturministeren svarede 12. juni, at han havde tilkendegivet, at det var hans agt at følge sagen op på uformel vis, “når jeg får en passende lejlighed til det”, men understregede også, at “situationen er jo den, at eventuelle udleveringer, lån eller langtidsdeponeringer må komme ad frivillighedens vej, og det er i denne forbindelse vigtigt for mig at støtte det velfungerende samarbejde, der i mange år har eksisteret mellem de kulturelle institutioner i Sverige og Danmark.”¹¹³

Samme dag besluttede kulturministeren på baggrund af sagens rejsning i Folketinget og Nordisk Råd sig til at indhente vurderinger af spørgsmålet om eventuel tilbagelevering af danske kulturskatte fra cheferne fra tre af de store nationale kulturarvsinstitutioner, Det Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet og Rigsarkivet, herunder “om der eventuelt vil være perspektiv i at arbejde for en langtidsdeponering af genstande, som har en ganske særlig betydning for Danmark”, f.eks. Jyske Lov, der blev nævnt “under debatten i Folketinget”. Ministeren mente, at det måske kunne være en ide, om man uformelt rejste spørgsmålet over for de svenske kolleger og give ham et indtryk af holdningerne til tilbageleve-

¹¹² KUM, j.nr. 1997.200-5; udat. brev modtaget 28.4. med bilag i form af brev af 2.2. til statsminister Göran Persson og svar af 12.2. fra kulturminister Marita Ulvskog, krigsbyttefortegnelsen som bilag 3, hvor Jyske Lov dog *ikke* nævnes særskilt. Ihvorvel Röndahl givetvis har ret i sin karakteristik af svenskernes plyndringer, er – og var – skellet juridisk set uholdbart allerede i datiden.

¹¹³ Sst., svar af 12.6.1997.

ring eller deponering. Ministeren udtrykte også interesse i at få oplyst, om vi i Danmark havde kulturværdier af svensk oprindelse, som Sverige kunne have en særlig interesse i at få tilbage. Endelig nævnte han, at han var "blevet orienteret om, at en svensk statsborger har rejst udleverings-spørgsmålet over for sin regering og har modtaget det i kopi vedlagte svar fra min svenske kollega", dvs. den svenske kulturminister Marita Ulvskogs ovennævnte brev af 12. februar 1997 til Uno Røndahl.¹¹⁴ 4. juli orienterede han endvidere folketingsmedlem Kristian Thulesen Dahl (DF) som svar på dennes fornyede spørgsmål om "regeringens bestræbelser på at få danske kulturskatte, som er i svensk besiddelse tilbage til Danmark", at han havde fortsat sine uformelle samtaler med sin svenske kollega og i den "forbindelse drøftede muligheder for en deponeringsordning for sådanne genstande, hvad enten det drejer sig om danske genstande i svensk besiddelse eller omvendt", og at han i den forbindelse endvidere havde "anmodet Rigsarkivaren, Rigsantikvaren og Direktøren for Det Kgl. Bibliotek om at fremkomme med en vurdering af problemstillingen, herunder om muligheden for aftaler om langtidsdeponering af genstande, evt. på gensidighedsbasis."¹¹⁵

De tre "rigschefer" svarede hen over sommeren. Rigsarkivar Johan Peter Noack nævnte arkivudvekslingen i 1929 imellem Danmark og Sverige, hvorigennem der var opnået enighed om udveksling af arkivalier, og at man ikke fra Statens Arkiver havde planer om at rejse konkrete spørgsmål om udleveringer, men dog ikke kunne afvise, "at der fra svensk side i givet fald kunne fremføres ønsker om udlevering af de arkivalier, der ikke blev omfattet af udvekslingen i 1929, hvis der fra dansk side ytres ønske om udlevering af kulturværdier fra Sverige." Mht. til de i Folketinget fremførte ønsker om udlevering af f.eks. Jyske Lov, "er det min opfattelse, at den praktiske betydning for offentlighed og forskning af udlevering eller langtidsdeponering ikke vil være af en sådan vigtighed, at den kan retfærdiggøre de forholdsvis betydelige ressourcer, der uvægerligt medgår ved udveksling af kulturværdier. I denne forbindelse kan der også peges på, at der i de nordiske lande er en liberal holdning til udlån af museumsgenstande, arkivalier m.v. En række håndskrifter af Jyske Lov i svensk besiddelse har således inden for de seneste år været udlånt til Danmark. Konkluderende er det min

¹¹⁴ Sst., indholdsmæssigt enslydende skrivelser til Det Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet og Rigsarkivet af 12.6.1997.

¹¹⁵ Sst., Spm. nr. S 2632 af 27.6. med svar af 4.7.1997; Det Kgl. Biblioteks j.nr. 97-5025-45.

vurdering, at udlevering eller langtidsdeponering kun bør søges gennemført i sådanne tilfælde, hvor formålet med gennemførelsen strækker sig ud over det symbolske”.¹¹⁶

Rigsantikvar Steen Hvass tog i sit svar 18. august udgangspunkt i det forhold, at “privatpersoner gennem årene jævnligt har hævdet, at det var ganske rimeligt, at Sverige tilbageleverede nogle af de genstande, som i 1600-tallets krige var blevet taget som krigsbytte i Danmark”, og at der ikke var tvivl om, “at man i vide kredse gerne så, at de ‘nationale stykker’ som f.eks. Margrete I’s (formodede) kjole, bordhimlen fra Kronborg og Jyske Lov kom tilbage til Danmark. Især nu efter Margrete-udstillingen, hvor netop den formodede kjole var udstillet her på Nationalmuseet”. Han oplyste endvidere, at han på det sidste møde for de nordiske rigsantikvarer i maj samme år havde orienteret sin svenske kollega om, “at vi i Danmark havde en politisk debat om dette emne og gerne ville høre hans synspunkt. De svenske antikvariske myndigheder var fuldstændig afvisende på dette punkt, hvor tilhørsforholdet er historisk betinget. På de svenske slotte og museer findes der meget store mængder genstande, der netop under 1600-tals krigene er hjemtaget fra de lande i Europa, som de svenske hære gik igennem. Det ville være fuldstændigt uoverskueligt, hvis man begyndte en sådan tilbageleveringspolitik. – I Danmark vil vi heller ikke være interesseret i gennemførelsen af denne politik. Vi har nemlig et ganske tilsvarende problem med Slesvig-Holsten. I årene fra 1713 til 1721 blev Gottorp Slot ved Slesvig ganske enkelt tømt for alle sine kunstskatte af den danske konge og ført til København, disse kunstskatte indgår i dag i Nationalmuseet, De Danske Kongers Samlinger på Rosenborg, Statens Museum for Kunst, Tøjhusmuseet, Det Kgl. Bibliotek samt Frederiksborgmuseet. – Denne aktion blev betragtet som krigsbytte, foretaget som hævn for at Gottorp Slot frivilligt var blevet åbnet for den svenske hær under den Store Nordiske Krig. For første gang nogensinde er disse genstande udlånt fra de danske museer til en stor udstilling på Gottorp Slot.” Endelig nævntes, at der ikke på Nationalmuseet fandtes krigsbytte fra Sverige, og spørgsmålet om langtidsdeponering havde rigsantikvaren bekendt ikke hidtil været drøftet med svenskerne, “men det var da et forsøg værd.”¹¹⁷

¹¹⁶ Skrivelse af 2.7.1997, i begge journalsager.

¹¹⁷ Skrivelse af 18.8.1997, i begge journalsager.

Undertegnede svarede 28. august med henvisning til tidligere artikler i *Kristeligt Dagblad* og *Weekendavisen*¹¹⁸ samt til rigschefkollegernes ovennævnte svar, som jeg erklærede mig enig i, ligesom i ministerens holdning under folketingsdebatten, "at krav om tilbagelevering af krigsbytte fra Sverige – såvel som fra andre lande – vil have så vidtrækkende konsekvenser også for Danmark selv, at det ikke bør fremsættes". Endvidere fremsatte jeg den opfattelse, "at Danmark *ikke* skal betone viljen til *frivillig* tilbagelevering for stærkt, men betragte sagen om de islandske håndskrifter, som der ofte henvises til, som en unik begivenhed, hvis forudsætninger formentlig meget sjældent vil være tilstede i fremtiden. Det i debatten fremførte argument, at Sverige skulle gøre ligeså med sin bestand af islandske håndskrifter, er helt forfejlet, al den stund, at Island aldrig har hørt under Sverige. Islandske håndskrifter findes i mange biblioteker og samlinger i Nordeuropa og -Amerika, og alle lande i Europa har håndskrifter, der stammer fra andre lande, erhvervet gennem krig, tyveri, køb, tvangsgave eller egentlig gave. Det vil være fuldstændig uoverskueligt, kræve enorme ressourcer, som kan anvendes til bedre formål, og i enhver henseende uden rimelighed, hvis vi skulle til at udlevere på kryds og tværs imellem Europas gamle kulturlande." Også jeg forelagde spørgsmålet for min svenske kollega, rigsbibliotekar Tomas Lidman, der kunne oplyse, "at den svenske stat vil være totalt afvisende over for tilbagelevering af såvel bøger som håndskrifter fra statslige samlinger. Sverige er tidligere, heraf adskillige gange efter den anden verdenskrig blevet stillet over for ønsker om noget sådant fra andre lande, således senest af Tjekkiets første præsident Václav Havel, da denne besøgte Sverige for nogle år siden. Han ønskede, at Sverige tilbageleverede den berømte 'Djævlbibel' i gigantfolio, som den svenske general Königsmark tog i Prag i 1648. Det blev blankt afvist." Svaret uddybede endvidere problemstillingen om præcedens for andre lande, retsgrundlaget i det 17. århundrede for plyndringer og krigsbytte, samt det ikke uvæsentlige hævdsaspekt, nemlig "at svenskerne – ligesom danskerne i forhold til Gottorp – for længst har vundet hævde på de hjemførte kulturgenstande. Med andre ord: de foretagne plyndringer skete inden for datidens juridiske rammer og har været anerkendt af både sam- og eftertid." Endelig gav jeg en uddybende fremstilling af forholdene specielt om Jyske Lov, dens tilblivelse, udgavebegrebet, håndskriftsoverlevering, og specielt en redegørelse for, hvad C

¹¹⁸ "Kulturarv kontra krigsbytte", *Kristeligt Dagblad*, 26.4., og "Gaven til Island", *Weekendavisen*, 22.8.1997.

37 var i forhold til påstandene under folketingsdebatten.¹¹⁹ Om langtidsideponering skrev jeg afslutningsvis, at der kunne være “særlige tilfælde, hvor deponering kan være relevant, men det er undtagelsen” og nævnte, at Det Kongelige Bibliotek og Dansk Folkemindesamling for en tidsbegrænset periode havde deponeret to kvædehåndskrifter af dansk proveniens fra det 19. århundrede i Færøernes Landsbibliotek i Torshavn.

Kulturministeriets departement sammenfattede debatten i Folketinget og rigschefernes svar i et notat til ministeren i september 1997, og konkluderede at man ikke kunne isolere en egentlig tilbageleveringspolitik til Sverige og Danmark, og at rigschefernes svar støttede “den hidtil førte politik, nemlig ikke at fremsætte eller imødekomme krav om udlevering. Man bør altså ikke fra officielt hold kræve udlevering af ‘danske’ kulturskatte og heller ikke udlevere kulturværdier af udenlandsk oprindelse, med mindre dette kan ske uden præcedensvirkning, og er anbefalet af de berørte fagkredse.”¹²⁰

Folketingets præsidium rejser sagen over for Sveriges rigsdag 1997

Parallelt med den første folketingsdebat i efteråret 1996 rejstes sagen også i Folketingets præsidium.¹²¹ Det fremgår ikke, hvem der tog initiativet, men det kan formodes at være Det Konservative Folkeparti, der med Henning Grove besad den 2. næstformandspost. Folketinget havde planlagt en renovering af Vandrehallen, og præsidiet havde i januar 1997 besluttet en nyindretning af udstillingsmontrene med Danmarks grundlove i midten af hallen. I den anledning udfærdigede protokolsekretæren Kristian Hvidt et notat om indholdet i udstillingen, hvori det hed: “I midten af den store montre ville der være plads til et særligt kostbart dokument, der danner udgangspunkt for dansk forfatningsret, den berømte Jyske Lov af 1241, der begynder med de berømte ord: “Med lov skal land bygges”, kendt efter indskriften over indgangen til folketingssalen.” Hvidt nævnte videre, at “der findes ikke nogen original fra tiden bevaret af Jyske Lov, men derimod et meget stort antal senere afskrifter, der blev brugt ved domstolene langt op i tiden. Den første trykte udgave på dansk kom i 1504. – Af de 75 bevarede hånd-

¹¹⁹ Skrivelse af 28.8.1997, begge journalsager; redegørelsen for C 37 m.v. blev naturligvis til ud fra vor viden på det pågældende tidspunkt.

¹²⁰ Notat af 26.6.1997, KUM, j.nr. 1997.200-5.

¹²¹ Folketingets direktør Carsten U. Larsen har venligst givet mig adgang til relevante akter i Præsidiets arkiv, j.nr. 8100-2.

skrevne fragmenter er nogle af de ældste havnet i Sverige som krigsbytte.” Derefter redegør han som tidligere nævnt for C 37 – “den ældst eksisterende afskrift” – indirekte ud fra den seneste forsknings resultater og anfører: “Det ville forhøje og festliggøre indvielsen af denne udstilling af dansk forfatningshistories aktstykker, hvis dette Danmarks magna carta kunne udlånes fra dets gemmested i Det kgl. Bibliotek i Stockholm til åbningen af den nyrestaurerede Vandrehal og den nye udstilling af grundlovene den 1. oktober i år.”¹²²

Han tog også stilling til det åbenbart over for præsidiets rejste krav om tilbagelevering af C 37: “Spørgsmålet om udlevering skønnes ikke at kunne rejses af kulturministeren, da man heller ikke fra danske museers side har interesse i tilbagelevering af kunstgenstande. Derimod skønnes spørgsmålet bedre at kunne rejses over for formanden for den svenske riksdag, således at man i første omgang får stillet håndskrifterne [sic] til rådighed i forbindelse med indvielsen af Vandrehallen og den planlagte udstilling af historiske forfatningsdokumenter”. Dette blev også indstillingen til præsidiets, der burde drøfte, “hvordan denne sag skal gribes an.” Det skete på præsidiemødet 4. februar, hvor formanden, tidligere justitsminister Erling Olsen, resumerede protokolsekretærens notat og indstilling, der efter en “kort drøftelse” tiltrådtes. Under drøftelsen oplyste Folketingets direktør, Ole Stig Andersen, “at han havde drøftet sagen med Kulturministeriet, som af principielle grunde ikke ønskede at medvirke i forbindelse med en udlevering af dokumentet.”¹²³

I august var sagen i forbindelse med en status om renoveringen af Vandrehallen oppe igen i præsidiets, hvor direktøren nævnte, “at man forberedte håndskriftsoverførslen af Jyske Lov fra Sverige.”¹²⁴ Formanden sagde, “at han *alene* ønskede en *låneordning*. I første omgang ville man få fortalen til Jyske Lov, der fandtes i to eksemplarer, til låns i et år. Det drejede sig om det ældste eksemplar. I den mellemliggende periode ville der blive lavet en kopi til Folketinget af det andet – det yngre eksemplar, der var det pæneste. Folketinget ville få dette eksemplar efter låneperiodens udløb [mine fremhævelser].” Drøftelsen afsluttedes med et forslag om at invitere den svenske konge og Rigsdagens formand til åbningen, der imidlertid “gav anledning til en nærmere drøftelse af

¹²² Notat af 29.1.1997, Folketinget, j.nr. 8100-2-6, s. 2.

¹²³ Ekstraktudskrift af præsidiemøde nr. 6, 4.2., pkt. 5, sst., j.nr. 8100-2-7.

¹²⁴ Direktøren for Sveriges Rigsdag Gunnar Gunfors meddelte i brev af 28.5. sin danske “broder”, at Kungliga Biblioteket var gået med til at “låna ut den jyske lov. Biblioteket är också villigt att medverka vid en kopiering av lagen”, sst., j.nr. 8100-2-12.

risikoen for en diskussion om udlån af svensk krigsbytte ikke mindst i de svenske medier.”¹²⁵

Bag formandens i sagforholdet noget upræcist refererede udtalelse gemte sig, at Kungliga Biblioteket 20. august havde meddelt Folketingets direktør, at til udstillingen i oktober stillede “Kungl. Biblioteket naturligvis den begårda handskriften (C 37) till förfögande och åtar sig också på egen bekostnad låta utföra en vacker kopia av en annan dansk laghandskrift (C 39), som därefter permanent kan ingå i utställningen.” Et udkast til aftale var vedlagt.¹²⁶ Aftalen blev underskrevet af den svenske vicerigsbibliotekar Folke Sandgren og Folketingets formand Erling Olsen i Stockholm 3. september.¹²⁷

Som det fremgår, har man i Folketingets præsidium gennem protokolsekretæren, der er faghistoriker, været fuldt informeret om sagens rette sammenhæng i forhold til den myte, der samtidig blev udfoldet i folketingssalen. Og formanden afviste ganske klart at rejse sagen over for den svenske rigsdag som en sag om *tilbagelevering* af krigsbytte. Men det fremgår også klart, at man troede, at begge håndskrifter, man ville låne, hhv. kopiere til udstillingen, skulle være krigsbytte.

IV

Ny regering, sagen genoptages 2002

Derefter hvilede sagen i nogle år. Efter skiftet til en borgerlig regering i december 2001 overgik sagen i DF til næstformanden, udenrigsordfører Peter Skaarup, der midt i Folketingets sommerferie i 2002 den 15. juli stillede spørgsmålet til den nye kulturminister Brian Mikkelsen (K), om han ville “iværksætte en bilateral dialog med den svenske kulturminister vedrørende tilbagelevering af kulturskatte, der oprindeligt stammer fra Danmark, men som er røvet af svenskerne ved tidligere lejligheder.”¹²⁸ Den nye kulturminister holdt sig i sit svar, udførligt rådgivet af embedsværket,¹²⁹ til de tidligere regerings hovedsynspunkter: “Spørgsmålet om tilbagelevering af kulturgenstande, der er taget som krigsbytte, er en vanskelig problemstilling. De pågældende genstande

¹²⁵ Ekstraktudskrift af præsidiemøde nr. 14, 13.8., pkt. 4 Eventuelt, sst., j.nr. 8100-2-17.

¹²⁶ Brev af 20.8 fra chefen for Kungl. Bibliotekets håndskriftsamling, Anders Burius, til folketingets direktør, sst., j.nr. 8100-2-15.

¹²⁷ Aftale, sst., j.nr. 8100-2-18. Sagen blev omtalt i et Ritzau-telegram 29.9. (“Det ældste eksemplar af Jyske Lov på fransk visit i Danmark”), dog med adskillige faktuelle fejl.

¹²⁸ Spm. nr. S 2711 (2. samling) af 15.7.2002.

¹²⁹ KUM, j.nr. 2000.2002-3.

er kommet til Sverige i en tid, hvor det var sejrherrens ret at tage krigsbytte”. Han henviste videre til de svenske myndigheders principielle holdning, som Danmark havde tilsvarende, og “vi har desværre ikke erobret så meget fra svenskerne – vi har jo tabt de fleste af krigen – men vi har bl.a. et tilsvarende problem med kunstsakene fra Gottorp Slot ved Slesvig, der i 1700-tallet blev ført til København som krigsbytte og i dag befinder sig på bl.a. Nationalmuseet, Rosenborg og Det Kgl. Bibliotek. Disse genstande betragter vi i dag som en del af vor kulturarv”. Den nye regering slog afslutningsvis fast, at “af disse grunde kan vi principielt ikke rejse krav over for den svenske regering om tilbagelevering ...”, men ministeren ville gerne ved lejlighed drøfte spørgsmålet med sin svenske kollega.¹³⁰ Peter Skaarup ønskede nogle få dage efter modtagelsen af svaret i et nyt spørgsmål, at “ministeren i forbindelse med førstkommande drøftelse med sin svenske kollega, gerne her under formandskabet, venligst [ville] forespørge til, om svenskerne *frivilligt* vil tilbagelevere to konkrete kulturgenstande, nemlig Dronning Margrethe I's *brudekjole* og *førsteudgaven* af Jyske Lov fra 1200-tallet, idet det er spørgerens opfattelse, at tilbageleveringen af netop disse kulturgenstande betyder meget for mange historisk interesserede danskere [mine fremhævelser] ?”¹³¹

Peter Skaarup lod sig i anledning af sagens genoptagelse både interviewe i en række dagblade og skrev selv en kommentar “Danske kulturskatte bør tilbage”,¹³² og sagen gav anledning til omfattende medieomtale og debat, hvor bl.a. myten om førsteudgaven af Jyske Lov som krigsbytte sammen med en række andre genstande fik nærmest fri udblæsning. Pressen støttede dog i almindelighed ikke DFs og Peter Skaarups initiativ.¹³³ Historikeren Steffen Heiberg (f. 1945) skrev en større

¹³⁰ Kulturministerens svar af 23.7., Kulturudvalget (2. samling), Alm. del, bilag 554.

¹³¹ Spm nr. S 2783 af 26.7. med svar af 1.8. I et brev fra Nationalmuseet af 11.3.2004 til Kulturministeriet redegøres for kjolens historie, og det påpeges, at en nyligt foretagen kulstof 14 analyse viser, at kjolens klæde efter al sandsynlighed er udfærdiget mellem 1403 og 1439 og derfor umuligt kan have været brudekjolen fra 1363. Også dette er en myte.

¹³² *Flensborg Avis* 16.7.2002.

¹³³ *TV-avisen* 15.7., Line Holm Nielsen i *Berlingske Tidende* 15.7. (“Margrethes brudekjole skal hjem”), 19.7. (“Ballade om marmorfriser”) og 20.7. (“Kulturarv bygger på tyvekoster”), Henrik Døcker i en *Ritzau*-artikel 17.7. (“Krigsbytte er svært at få tilbage”), Hans Bjerregaard i *Ekstrabladet* (interview “Røvede skatte skal hjem”) 18.7., Henrik Døcker i *Frederiksborg Amts Avis* 18.7. (“Krigsbytte svært at få igen”) m.fl., kritiske ledere i *Jyske Vestkysten* 16.7. (“Svensk krigsbytte”), *Sjælland Tidende* 17.7. (“Varm luft”), *Ekstrabladet* 18.7. (“Enmandshæren Peter”), *Morgenavisen Jyllands-Posten* 20.7. (“Tyvekoster”), *Politiken* 22.7.

artikel i *Politiken* om krigens kunstneriske konsekvenser, hvor han efter en omfattende gennemgang af Sveriges plyndringer i 1600-tallet slår fast, at “fordelingen af kunst og historiske genstande på europæiske museer afspejler historiens gang ... Krigsbytte bliver i vore dage opfattet som noget kriminelt. Sådan var det ikke for 300 år siden.”¹³⁴

I december samme år rykkede Peter Skaarup kulturministeren og ville under henvisning til svaret på spørgsmålet fra juli have oplyst, “hvor langt man er kommet i drøftelserne om tilbagelevering” af “f.eks.” de to nævnte genstande, herunder også, “om man er ved at nå frem til en dato for tilbageleveringen?” Kulturministeren henviste til sit tidligere svar og påpegede så, at han ikke med dette svar havde “givet tilsagn om, at jeg ville indgå i en egentlig forhandling om tilbagelevering, men udelukkende tilkendegivet at jeg ved lejlighed vil nævne spørgsmålet for min svenske kollega. Der pågår således ikke forhandlinger om en tilbagelevering.”¹³⁵ Spørgsmålet havde dog ført til, at han i brev af 12. december havde orienteret den svenske kulturminister Marita Ulvskog om sagen og i den forbindelse “påpeget, at der ikke kan rejses nogen form for krav om tilbagelevering ...”¹³⁶

Samme dag kom turen til udenrigsminister Per Stig Møller (K), der blev spurgt, om han “under EU-topmødet i København [ville] rejse spørgsmålet om tilbagelevering af kulturskatte, der oprindeligt stammer fra Danmark, men som er røvet af svenskerne ved tidligere lejligheder, over for den svenske udenrigsminister og/eller statsminister, med henblik på, at disse kulturgenstande snarest leveres tilbage?”¹³⁷ I begrundelsen henvistes til partifællen Kristian Thulesen Dahls spørgsmål i 1996-97, hvori denne havde “krævet, at den daværende regering tog fat i sagen ..., men den daværende regering var desværre yderst vrang- og modvillig”. Og så kom den politiske pointe: “I forbindelse med den mundtlige besvarelse af spørgsmål nr. S 290 blandede det konservative folketingsmedlem Per Stig Møller sig i debatten og opfordrede ministe-

(“Stop demagogi om kulturarven”), ledere med en vis tilslutning i *Bertlingske Tidende* 20.7. (“Kulturarv og rov”) og *Information* 26.7. (“Tak til Peter Skaarup”), debatindlæg bl.a. i *Bertlingske Tidende* 26.7. Et *Ritzautelegram* (“Regeringen vil ikke kræve krigsbytte i Sverige tilbage”) bringes forsinket i bl.a. *Kjerteminde Avis*, *Køge Dagblad*, *Roskilde Tidende*, *Ringsted Dagblad* 27.7. Senere i en større sammenhæng arkæologen Lotte Hedeager i *Weekendavisen* 10.9.2004 (“Polyhistor: Bliv, skat!”).

¹³⁴ *Politiken* 27.20.2002.

¹³⁵ Spm. nr. S 1063 af 9.12. med svar af 13.12.

¹³⁶ KUM, j.nr. 2002.202-3, bilagt spørgsmål og svar fra juli og december.

¹³⁷ Spm. nr. S 1062 af 9.12.2002.

ren til at benytte 600-året for Kalmarunionen til at opfordre svenskerne til at opføre sig politisk på samme måde, som Danmark gjorde med de islandske håndskrifter, og få kulturskattene leveret tilbage. – Efter at Danmark har fået en ny regering, er det spørgerens opfattelse, at spørgsmålet om tilbagelevering af røvede danske kulturskatte igen må sættes på den politiske dagsorden mellem Danmark og Sverige”, hvorefter han gentog sin opfordring fra spørgsmålet. Udenrigsministerens svar 20. december er formentlig et af de korteste svar, der nogensinde er blevet afgivet på et § 20 spørgsmål i Folketinget. Det var et lakonisk “nej” uden yderligere begrundelse.

Den omfattende debat gav Det Kongelige Bibliotek anledning til at forsøge at formidle problemstillingen omkring Jyske Lov gennem en aftale med søsterbiblioteket i Sverige om at digitalisere håndskriftet C 37 og forsyne den nye digitale udgave med en videnskabelig indledning og redegørelse for alder og proveniens i henhold til forskningens aktuelle stade.¹³⁸ Digitaliseringen var færdig i efteråret 2003 og blev præsenteret på et pressemøde 18. september 2003, i hvilken anledning den svenske rigsbibliotekar Tomas Lidman kort før sin afgang besøgte København. Pressemeddelelsen havde den lidt provokerende overskrift “Jyske Lov ‘vender’ tilbage til Danmark fra Sverige. Digitalisering af det ældste, kendte håndskrift med en afskrift af Jyske Lov, Codex Holmiensis 37, fra Kungliga Biblioteket, Stockholm”, men gav i øvrigt en udførlig orientering om hele sagens sammenhæng. Således hed det i tilknytning til den aktuelle pressedebat: “C 37 blev i spørgsmålet fra Peter Skaarup omtalt som en førsteudgave. Det er en – desværre udbredt – misforståelse. Dels var bogtrykkerkunsten ikke opfundet, dels er der tale om en afskrift, muligvis men ikke bevisligt af originalen, men det er således i dag det ældste, kendte håndskrift indeholdende en afskrift af Jyske Lov. Det originale eksemplar fra 1241 må antages at være gået tabt allerede i middelalderen.”¹³⁹ Digitaliseringen blev også relativt udførligt omtalt i pressen, bl.a. gennem et Ritzau-telegram samme dag, men DF og Peter Skaarup var dog ikke tilfreds. En fattig løsning kaldte han det: “Jeg betragter det som et ran, og mener stadig, at det bør tilbageleveres.”¹⁴⁰

¹³⁸ Se ovf. note 57.

¹³⁹ KB, j.nr. 97-5025-45.

¹⁴⁰ *Ritzau*-artikel 18.9. (“Jyske Lov er vendt tilbage til Danmark – digitaliseret”), Marianne Juhl: “Jyske Lov på nettet. Svensk krigsbytte vender tilbage til Danmark på internettet. Fattig løsning, mener Dansk Folkeparti”, *Morgenavisen Jyllands-Posten* 20.9.2003.

V

Krigsbyttetesens faglige proveniens

Denne argumentation vakte allerede i 1999 nærværende forfatters mistanke til, hvorvidt tesen om, at håndskriftet C 37 virkelig var krigsbytte, nu også kunne være rigtig.

Første gang, det i faghistorisk sammenhæng anføres, at C 37 skulle være svensk krigsbytte, synes at være i 1991. I anledning af 750-års jubilæet for Jyske Lovs udstedelse i Vordingborg i marts 1241 foranstaltede Landsarkivet for Nørrejylland og Det Kongelige Bibliotek i maj 1991 en fælles udstilling, der blev vist først i Viborg og siden i København. Udstillingen viste 19 af de ældste og vigtigste håndskrifter samt trykte udgaver og videnskabelige bearbejdelser fra middelalderen til vor egen tid, og en tilsvarende samling havde aldrig tidligere været vist for offentligheden. Udstillingskataloget satte Jyske lov ind i en politisk, retshistorisk, kodikologisk og udgivelseshistorisk sammenhæng.¹⁴¹

Som udstillingsgenstand nummer tre vistes *Codex holmiensis 37*, om hvilken arkivar Paul G. Ørberg (1923-2000) skrev: “Det ældste sikkert daterede håndskrift med Jyske Lov findes i Kungliga Biblioteket i Stockholm under betegnelsen: *Codex Holmiensis 37*. ... Håndskriftet var indtil for få år siden dateret til omkring 1350, men efter de nyeste undersøgelser er det godtgjort, at det er skrevet adskillige år tidligere, nemlig omkring 1280. Skriverens navn er *Thomas G*, som muligvis var ansat hos Erik Klippings mor, Margrethe Sambiria (død 1282). – Håndskriftet er også på anden måde bemærkelsesværdigt; det indeholder nemlig den eneste kendte middelaldertekst af Erik Klippings forordning af 9. oktober 1276 om majestætsforbrydelse, men ganske vist skrevet med en hånd fra 1500-årene.¹⁴² Håndskriftet er, som de fleste af de øvrige håndskrifter i Stockholm, efter al sandsynlighed kommet til Sverige som krigsbytte under krigene i 1600-årene. Indbindingen er i hvidgarvet skind med en kombination af guld- og blindtryk; der er rester af messingspænder. På forsiden er trykt årstallet 1580.”¹⁴³

¹⁴¹ *Med lov skal land bygges*. Håndskrifter og bogtryk. Ved Erik A. Abitz og Paul G. Ørberg. Landsarkivet for Nørrejylland 25. maj – 3. august 1991, Det Kongelige Bibliotek 26. august – 22. november 1991. 1991. Se også Chr. R. Jansen, *Nordisk arkivnyt*, 1991/3, s. 79f. og Paul G. Ørberg, sst., s. 112.

¹⁴² Dette er en misforståelse. Det er hånden, der har nedskrevet forordningen af 1276, der er identificeret som Thomas G's fra omkring 1280, og som har nedskrevet forordningen efter indskriften af teksten til Jyske Lov, jf. ovf.

¹⁴³ Anf. arb., s. 23.

Som det ses, bygger katalogoplysningerne, der desværre er uden kildeangivelse, på de nævnte undersøgelser af Thomas Riis og Niels Skyum-Nielsen, som imidlertid ikke anfører noget om proveniensen som eventuelt krigsbytte. Men da flere af de øvrige håndskrifter på udstillingen med afskrifter af Jyske lov fra Kungliga Biblioteket, samt yderligere nogle, der ikke blev vist, formentlig er krigsbytte, selvom dette heller ikke i alle tilfælde positivt kan eftervises,¹⁴⁴ har Ørberg formentlig blot antaget, at C 37 også var det. Havde han kendt Peter Skautrups faksimileudgave fra 1973, var han muligvis kommet i tvivl. Skautrup skriver nemlig i sin beskrivelse af håndskriftets anden del: "Rundt om i dette håndskrift findes talrige pennenprøver, brudstykker af notitser, person- eller ejernavne m.m. især fra 1400 og 1500tallet. Enkelte af disse navne lader sig identificere ... Fol 76v findes ... også ejernotitsen *Bisp Muuss i Ribe er mit rethe naffuen* – hvis dette da er en ejernotits? Christian Muus (1656-1717) var biskop i Ribe 1701-1712, og hele håndskriftet (Stockholm C 37) skulle altså på den tid have hørt hjemme der. Det kan følgelig ikke have hørt til Jørgen Sefelds bibliotek, men må først senere være kommet til Stockholm."¹⁴⁵

Til jubilæet udsendtes endvidere festskriftet *Jyske Lov*,¹⁴⁶ der gav den hidtil mest alsidige behandling af loven i dansk og international sammenhæng. På omslaget afbilledes et opslag med lovens fortale fra pragthåndskriftet *Codex holmiensis 39*, der formentlig heller ikke er krigsbytte.¹⁴⁷ Men i øvrigt behandles overleveringen af teksten til Jyske Lov ejendommeligt nok ikke her, bortset fra at den epokegørende omdatering af C 37 nævnes i en billedtekst.¹⁴⁸

I 1999 rettede undertegnede en forespørgsel til Paul Ørberg om kilden til oplysningen om, at håndskriftet skulle være krigsbytte, men Ørberg meddelte, at katalogsagen i mellemtiden desværre var bortkommet, og at han ikke havde nogen erindring om kilden.¹⁴⁹

Krigsbytteproveniensen for Jyske Lov var i 1998 indgået i artiklen om krigsbytte i *Den Store Danske Encyklopædi* og dér i en sådan kontekst, at

¹⁴⁴ C 39 (nr. 7), C 63 (nr. 9), C 44 (nr. 10), C 45 (nr. 12) og C 43 (nr. 19); se O. Walde: *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie*. Bd. II. Uppsala. 1920, passim.

¹⁴⁵ CCDMA, X, s. ix.

¹⁴⁶ *Jyske Lov 750 år*. Red. af Ole Fenger og Chr. R. Jansen. 1991. 312 s. Ill. Fol.

¹⁴⁷ Det omtales heller ikke af Walde: Anf. arb.

¹⁴⁸ *Jyske Lov 750 år*. 1991, s. 245.

¹⁴⁹ Brev til undertegnede, KB, j.nr. 99-0329-25.

den måtte antages at være taget på Sjælland 1658-59.¹⁵⁰ I sagens natur er den ikke konkret dokumenteret, men pga. værkets status kunne tesen således nu siges at have fået et autoritativt præg. Forfatteren har desværre heller ikke efterfølgende kunnet fastslå kilden.

Det nyeste leksikon på nettet, den danske *Wikipedia*, har imidlertid inkorporeret tilbagevisningen af krigsbytteproveniensen.¹⁵¹ Også en institution som Danmarks Borgcenter under Vordingborg-Museerne har i 2010 inkorporeret den nyeste viden på sin hjemmeside.¹⁵²

Tesen kolporteres imidlertid flittigt videre ikke mindst på elektroniske hjemmesider og blogs¹⁵³ som f.eks. det i 2004 grundlagte Trykkefrihedsselskabs elektroniske tidsskrift *Sappho*, i hvis demokratikanon fra 2006 Jyske Lovs fortale indgik,¹⁵⁴ og på det angiveligt “faghistoriske”, men anonyme websted *SkanskDansk.dk*, der beskæftiger sig med det gammeldanske kulturområde, herunder ikke mindst Skånelandene ud fra en rabiater antisvensk og anti-EU-synsvinkel.¹⁵⁵ Endvidere på *Netleksikon*, et onlineleksikon, der tager sine artikler fra den danske udgave af *Wikipedia*.¹⁵⁶ I det hele taget har der været en omfattende diskussion både i dagblade siden 2002 og på blogs i 2009-10, ikke mindst efter, at krigsbyttetesen faldt i 2004.

¹⁵⁰ Gert Posselt: “Krigsbytte”, *Den Store Danske Encyklopædi*. Bd. 11. 1998, s. 262f.

¹⁵¹ Se <da.wikipedia.org/wiki/Jyske_Lov> med henvisning til Thomas Riis’ artikler til Det Kongelige Biblioteks digitale udgave af C 37.

¹⁵² Se <www.museerne.dk/content/dk4/forskning/nyheder_forskning/jyske_lov_-_hele_danmarks_lov>

¹⁵³ En søgning på Google i juli 2010 på (“jyske lov” (og) krigsbytte) gav ca. 150 fund, alle dog ikke lige relevante.

¹⁵⁴ Se <www.sappho.dk/DemokratiKanon/jyskelov.html> Demokrati-kanons tekstudvalg og ledsagende tekst er forfattet af historikeren Lars Hedegaard.

¹⁵⁵ Se <www.skanskdansk.dk/?Sk%E5nske_%2F_Jydske_Lov>. Formentlig oprettet i anledning af det angivelige “statskup” (tilslutning til Lissabon-traktaten) i 2008. De sædvanlige oplysninger om Jyske Lov er dog modificeret derhen, at forfatteren er klar over, at det ikke er “førsteudgaven” eller originalen. Artiklen, der er affattet efter 2. december 2009, er en polemik imod Ritzau-telegrammet af s.d. og indeholder en række faktuelle fejl og misforståelse, bl.a. om følge af usikre kildeangivelser, men fremtræder trods sin polemiske form som skrevet af en amatør med en vis historisk indsigt.

¹⁵⁶ Se <www.netleksikon.dk/j/jy/jyske_lov.shtml>. Leksikonet havde juli 2010 haft næsten 2.5 mio. besøgende. Artiklen er angiveligt fra *Wikipedia*, men er tilsyneladende ikke ajourført i forhold til sit forlæg, da den stadig anfører, at “førsteudgaven af Jyske Lov fra 1241 er i dag opbevaret på Kungliga Biblioteket i Stockholm, da den blev krigsbytte i Karl Gustav-krigen og ikke siden er leveret tilbage”.

Jyske Lov-håndskrifter som svensk krigsbytte

At fastslå eller afvise, at C 37 skulle være svensk krigsbytte, må imidlertid tage udgangspunkt i tidligere forskning herover, og den er ikke uoplyst. Hovedværket er den svenske litteratur- og boghistoriker Otto Walde (1879-1963) grundlæggende undersøgelse i to bind *Storhetstidens litterära krigsbyten* fra 1916-20, hvoraf første del udgjorde hans disputats ved Uppsala Universitet i 1916.¹⁵⁷ Walde var på dette tidspunkt bibliotekar ved universitetsbiblioteket. Disputatsen omfatter svensk krigsbytte under Sveriges deltagelse i 30-årskrigen 1630-1648, herunder Torstensson-krigen imod Danmark 1643-1645, anden del af Karl Gustav-krigene imod Polen og Danmark 1655-1660 og Polen og Rusland 1700-1706. Herudover har Walde i talrige afhandlinger især i *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* behandlet krigsbyttespørgsmål før og efter udgivelsen af hovedværket. Al senere behandling af svensk krigsbytte, f.eks. i den tredje udgave af *Haandbog i Bibliotekskundskab*¹⁵⁸ og den udvidede *Nordisk Haandbog i Bibliotekskundskab*¹⁵⁹ og adskillige leksika bygger således på Waldes gennem årtier udførte forskning.

Waldes undersøgelser byggede på meget omfattende og i en række henseender udtømmende kildestudier i Sverige og de omkringliggende lande, herunder en udførlig gennemgang af, hvad der fandtes i svenske samlinger og biblioteker i nutiden, og er – i modsætning til de fleste senere udsagn – fuldt dokumenteret. Waldes analyseniveau er ikke bare proveniensen af enkeltsamlinger, arkiver eller biblioteker, men også enkeltværker heri. Hvor det er muligt ud fra kilderne, skelner Walde endvidere imellem krigsbytte og de omfattende køb tværs over landegrænserne, der også foregik i perioden op til Karl Gustav-krigene. I vidt omfang må man således antage, at vigtige enkeltskrifter og -værker i de nutidige svenske samlinger, der kan bestemmes som krigsbytte, vil være omtalt.¹⁶⁰

¹⁵⁷ O. Walde: *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie*. II. Uppsala & Stockholm 1916-20. 350, 511 s. Anm. af Ellen Jørgensen i *Historisk Tidsskrift*, 9.rk., bind 2, 1921, s. 384-86.

¹⁵⁸ *Haandbog i Bibliotekskundskab*. Under medvirken af en række fagmænd. Udg. af Svend Dahl. 3. udg. Bind 1-2. 1924-30, især 2, hvor Walde selv sammenfattede sin forskning indtil da i afsnittet "De svenske Bibliotekers Historie", ss. 184-218.

¹⁵⁹ *Nordisk Håndbog i Bibliotekskundskab*. Udg. af Nordisk Videnskabeligt Bibliotekarforbund. Red. af Svend Dahl. Bind I-III. 1957-60, især bind III.

¹⁶⁰ Desværre rummer værket kun et personregister, ikke et register over de omtalte værker i håndskrifts- eller bogform.

Walde omtaler særskilt, hvorvidt han har konstateret, om der blandt krigsbyttet er håndskrifter. Den svenske rigskansler Magnus Gabriel de la Gardie (d. 1686), Karl 10. Gustavs svoger, der opholdt sig på Sjælland fra september til december 1658, fik f.eks. tildelt meget omfattende besiddelser, hvor der fandtes betydelige bogsamlinger, som er veldokumenteret,¹⁶¹ bl.a. Jørgen Reedtz’ bibliotek på Jungshoved, hvorover De la Gardies sekretær udfærdigede en fortegnelse, men “några manuskript af betydelse förekomma icke, så vidt jag kan finna.”¹⁶² Størstedelen af dette krigsbytte findes i dag i Uppsala Universitetsbibliotek og Kungliga Biblioteket i Stockholm. Vanskelighederne med at bestemme, hvad der er krigsbytte, og hvad der er købt af De La Gardie, fremgår tydeligt: “Af handskrifter, som tillhört De la Gardie och nu äro bevarade i Uppsala och Kungl. biblioteket, finnes också ej få, hvilkas danska proveniens är säker, men i afseende på hvilka det varit mig omöjligt att afgöra hur de kommit i De la Gardies ägo ... I Kungl. biblioteket finnas Sidsel Billes bönbok, några danska laghandskrifter, två af Jyske Lov¹⁶³ och en av Skånelagen ...”¹⁶⁴

Det betydeligste danske adelsbibliotek, rigsråd og landsdommer Jørgen Seefelds (1594-1662), som Karl Gustav overdrog til landsforræderen Corfitz Ulfeld, blev efter dennes flugt fra Malmø i juli 1660 splittet op, og dele deraf findes i dag i både Uppsala, Stockholm og Lund samt i København,¹⁶⁵ og blandt håndskrifterne, der indgik i det i 1666 i Stockholm oprettede Antikvitetskollegiums arkiv, var en række danske lovhåndskrifter, der ved Antikvitetsarkivets opløsning i 1780 indlemmedes i Kungliga Biblioteket.¹⁶⁶ Den store håndskriftsamling her bestod af både krigsbytte, gaver og køb fra de forløbne 150 år, heriblandt f.eks. det håndskrift fra o. 1300, der indeholder Kong Valdemars Jordebog, der i 1929 blev udvekslet med Danmark, og som i sin tid var købt

¹⁶¹ Walde: Anf. arb. II, s. 231ff.

¹⁶² Anf. st., s. 235.

¹⁶³ Sst., s. 247, note 1: “Gamla signa C 52 och C 59. – Den förra har tillhört Christian Gyldenstjerne til Stiernholm 1612 och Jesper Grubbe 1616”.

¹⁶⁴ Sst., s. 246f.

¹⁶⁵ Om Jørgen Seefelds bibliotek, se Walde: Corfitz Uldelds och Jörgen Seefelds bibliotek, Anf. arb. II, s. 391-438 og den deri anførte ældre forskning.

¹⁶⁶ C 48, C 65, C 68, C 70 og C 71, Walde: Anf. st., s. 428.

af den lærde samler, greve J.G. Sparfvenfeld (1655-1727)¹⁶⁷ i København og siden i 1705 skænket til Antikvitetsarkivet.¹⁶⁸

Det er tydeligt, at Walde har gennemgået hele C-rækken af håndskrifter fra Antikvitetsarkivet,¹⁶⁹ og det må derfor antages, om end det er en e silentio-slutning, at Walde ville have omtalt et så vigtigt og særpræget samlingsbind som C 37 eller for den sags skyld pragthåndskriftet C 39, såfremt han havde ment at kunne påvise, at det var krigsbytte.¹⁷⁰

Det var denne konstatering, der var udgangspunktet for den proveniensundersøgelse af C 37's herkomst, Thomas Riis foretog for Det Kongelige Bibliotek i 2003-04, og som blev offentliggjort i december 2004.¹⁷¹ Blandt de afgørende nye oplysninger, denne undersøgelse bragte frem i lyset, er initialerne C H B og årstallet 1580 på for- og bagside af bindet og en række ejermærkeindførsler på den sidste side fol. 76 v., som ingen tilsyneladende tidligere har taget notits af, bl.a. "Bisp Muwss i Ribe er mit rethe Naffuen".¹⁷² Denne biskop kan ikke være andre end Christian Muus (1656-1717), der 1701-1712 var biskop i Ribe, derefter til sin død i 1717 i Odense. Han kan have købt det, men kan også have tilegnet sig det på anden måde, idet han i henhold til samtidige kilder var slem til at 'låne' bøger, "som han fik lyst til præstegaardene."¹⁷³ Thomas Riis sporer ejerskabet tilbage til Rønnow-slægten i det 15. århundrede, men fra omkring 1600 og til det dukker op i Ribebispens besiddelse i begyndelsen af 1700-tallet, dvs. bl.a. under svenskekrigene,

¹⁶⁷ Om denne se: C. Vilh. Jacobowsky: *J.G. Sparwensfeld. Bidrag till en biografi*. Stockholm 1932; Walde: *Haandbog i Bibliotekskundskab*. 2, s. 199f.; Erik Kroman: *Kong Valdemars Jordebog. Et Haandskrifts Historie*. 1936, s. 80ff.

¹⁶⁸ Solveig Tunold: *Håndskriftsamlinger, Nordisk håndbog i bibliotekskundskab*. Red. af Svend Dahl. III. 1960, s. 291; som eksempel på, hvor kompliceret krigsbyttebestemmelser kan være, kan det nævnes, at dette håndskrift oprindeligt stammede fra Jørgen Seefelds bibliotek, men var ikke blandt den del, der blev taget af Karl Gustav, se Erik Kroman: *Anf. arb.*, s. 80.

¹⁶⁹ Jf. ovf. note 163 og 166; C 26 omtales s. 385, C 23 og C 89 s. 406, C 22 s. 410.

¹⁷⁰ Boghistorikeren Karsten Christensen oplyser i mail til undertegnede 8.12.2009, at "det kan ikke udelukkes, at der i Waldes meget store arkiv i Uppsala UB kunne findes et mere udtømmende materiale i form af noter vedr. hele C-samlingen. Arkivet er ikke registreret på et niveau, der gør det muligt uden yderligere lokale undersøgelser at afgøre dette, men i første omgang kan det bemærkes, at Harald Ilsøe ikke har medtaget sådanne notater i det udvalg af materiale, som han lod fotokopiere til KB i Kbh."

¹⁷¹ Thomas Riis: *Det ældste håndskrift af Jyske Lov (Codex holmiensis C 37)*, *Fund og Forskning*, 43, 2004, s. 43-52.

¹⁷² Jf. dog Peter Skautrup som anf. ovf., CCDMA, X. 1973, s. vii-ix.

¹⁷³ A. Jantzen: *Dansk biografisk Lexikon*, XI. 1897, s. 555.

er dets skæbne ukendt.¹⁷⁴ I 1720.erne befandt det sig imidlertid i Antikvitetsarkivet, hvortil det må være indgået som køb, gave eller tyveri. Andre muligheder gives ikke.¹⁷⁵

De forskere, publicister, politikere og andre, der gennem årene har postuleret, omtalt og troet, at C 37 var et af hovedstykkerne i den svenske krigsmagts “kaduker” eller krigsbyttetagning i årene 1643-45 eller 1657-60, har således bygget på en myte, der i bedste fald har været en parallelslutning ud fra det faktum, at C 37 befandt sig i Stockholm og derfor i lighed med så meget andet nok måtte være krigsbytte. Ingen har gået kilder og forskning efter – uanset om man formelt henviser hertil – og forsøgt at veri- eller falsificere antagelsen, der derfor langsomt, men sikkert i de forskellige kredses bevidsthed har antaget karakter af et faktum. Det er der i og for sig ikke noget besynderligt i, men i lyset af *den udnyttelse* i nationalistisk og politisk sammenhæng, som myten pga. den ufordøjede inkorporering af C 37s betydning, påvist af den faghistoriske videnskab, i folkelige og politiske kredse er gjort til genstand for, er det ikke uden betydning at efterspore mytens oprindelse.

Det skal afslutningsvis tilføjes, at Riis’ fornyede undersøgelse af håndskriftet også ud fra retlige og indholdsmæssige argumenter understøttede og udbyggede hans omdatering fra 1977, nu baseret på en sammenligning imellem formuleringerne af konkrete bestemmelser i NKS 295, 8°, grundlaget for den trykte udgave, og C 37. I en række tilfælde er C 37 nemlig mere kategorisk, herunder skrappe, end i den senere version fra o. 1325, dvs. at der gennem udviklingen i retspraksis i de følgende ca. 50 år er sket en svækkelse eller mildning af loven på en række områder. “Det er fornuftigt, set ud fra et brugssynspunkt, at indarbejde udviklingen i retspraksis i senere udgaver af loven; men på den måde kan trykversionen ikke tages som udtryk for regeringens hensigter i 1241.”¹⁷⁶ Som Riis’ konkluderer, tyder “noget ... på, at den oprindelige lov fra 1241 var strengere end den version, der ligger til grund for trykket i *Danmarks gamle Landskabslove*. Valdemar Sejrs regering regnede vel med at være stærk nok til at få loven respekteret; på grund af kongemagtens gradvise svækkelse under hans efterfølgere lod dette sig ikke gøre, og en mildere version satte sig igennem i den juridiske prak-

¹⁷⁴ Riis: Anf. arb., s. 46ff.

¹⁷⁵ Efter meddelelse 2003 fra den dav. håndskriftschef Anders Burius, Kungliga Biblioteket, Stockholm, til Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling, jf. sst., s. 49, note 21.

¹⁷⁶ Sst., s. 49ff.

sis. Stockholm C 37 og Ny kgl. Samling 295 in 8° repræsenterer hver sin fase af den jysk-fynske retsudvikling.”¹⁷⁷ Man kan tilføje, at Riis’ omdatering af C 37 og øvrige resultater aktualiserer behovet for en ny *videnskabelig* udgave af *Jyske Lov*, der kommer tættere – eller så tæt som muligt – på *den oprindelige* fra 1241, som den nye videnskabelige erkendelse nu muliggør. Udgaven fra 1933 repræsenterer en retlig udvikling, der er 50-75 år yngre, og kan i dag ikke anses for dækkende i forhold til den nye erkendelse af, hvordan loven må have været udformet, da den blev givet i marts 1241.

VI

Nye runder i Folketinget 2005-2006

Thomas Riis’ afhandling blev i december 2004 udsendt som bilag til Det Kongelige Biblioteks julehilsen til institutioner, forretningsforbindelser, ministerier og politikere, herunder Folketingets Kulturudvalg. Sigtet var naturligvis at gøre opmærksom på, at forskningen havde falsificeret tesen om “Jyske Lov” som krigsbytte f.s.v.a. C 37.

Det forhindrede dog ikke DF, nu ved folketingsmedlem og medlem af Nordisk Råd Søren Espersen i at forsætte kampagnen. I Folketingets sommerferie stillede han 22. juni 2005 igen spørgsmålet, denne gang til ministeren for nordisk samarbejde Connie Hedegaard, om “regeringen vil give tilsagn om at indlede forhandling med den svenske regering om tilbagelevering af de uerstattelige danske kulturskatte, den svenske stats røvede i forbindelse med krigene i sekstenhundredetallet?” I begrundelsen henvistes igen til sagens rejsning i 1996, og blandt de 4 konkrete genstande, der nævntes ved navn, anførtes igen “førsteudgaven af Jyske Lov fra 1200-tallet”. Ministeren indhentede et svar fra sin kollega, kulturminister Brian Mikkelsen, som under henvisning til sine svar fra juli 2002 aldeles afviste at rejse sagen, hvortil Connie Hedegaard henholdt sig.¹⁷⁸

I foråret 2006 fortsatte Peter Skaarup (DF) kampagnen, men nu med en vigtig ændring i argumentationen, idet spørgsmålet lød: “Vil ministeren oplyse, hvilke bestræbelser ministeren har gjort sig for at få Jydske Lov, der i dag befinder sig på Kungliga Biblioteket i Stockholm, tilbage på danske hænder siden ministeren i svaret på spørgsmål nr. S 1063 fra

¹⁷⁷ Sst., s. 52.

¹⁷⁸ Spm. nr. S 2257 af 22.6.2005 med svar 29.6. Sagen blev udførligt refereret i *Frederiksborg Amts Avis* 2.7. under overskriften “Regeringen opgiver danske kulturskatte”.

samlingen 2002/2003 lovede, at han ville rejse spørgsmålet over for sin svenske kollega, og er det ikke ministerens opfattelse, at et så centralt dokument for dansk historie *burde være på danske hænder*, og at Sverige har en *moralsk forpligtelse* til at udlevere Jyske Lov eksempelvis til Det Kongelige Bibliotek i København [mine fremhævelser] ...”¹⁷⁹

Kulturministeren benyttede i sit svar lejligheden til helt at ændre dagsordenen, idet han ud over at henvise til sine to svar fra 2002¹⁸⁰ og i øvrigt meddele, at han *havde* rejst spørgsmålet over for sin kollega, hvilket *ikke* var “ensbetydende med forhandlinger om tilbagelevering”, nu skrev følgende: “Jeg kan i øvrigt henvise til det forhold, at det i en artikel i *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, Bind 43, 2004, fremgår, at en fornyet granskning af det konkrete eksemplar af Jyske Lov (benævnt C 37) har ført til den konklusion, at C 37 ikke er krigsbytte, men først har forladt Danmark efter 1717. Det er sandsynligvis købt af eller foræret til Antikvitetsarkivet i Stockholm. – Jeg kan tilføje, at der har været konstruktive kontakter mellem Det Kongelige Bibliotek i København og Kungliga Biblioteket i Stockholm, hvilket har resulteret i en aftale om i fællesskab at publicere på internettet en ny digital faksimile af håndskriftet, udstyret med udførlig indledning mm. Den digitale faksimile kan ses på <www.kb.dk/elib/mss/holmiensis>”.¹⁸¹

Forslag til folketingsbeslutning 2008

Derefter lå sagen stille i et par år. Men den skal øjensynligt prøves hver gang, der kommer en ny kulturminister. Ved ministerrokaden som følge af Bendt Bendtsens afgang som vicesstatsminister og formand for Det Konservative Folkeparti 10. september 2008 blev Carina Christensen (K) ny kulturminister.

Den 7. november satte DF trumf på i sit pres imod regeringen. De tre toppolitikere, der i de foregående 12 år havde kørt DFs kampagne, Kristian Thulesen Dahl, Peter Skaarup og Søren Espersen samt nu også selveste partiformanden Pia Kjærsgaard fremsatte et forslag til folketingsbeslutning “om udveksling af civilt krigsbytte mellem Sverige og Danmark”, der skulle “pålægge regeringen at udarbejde en redegørelse til Folketinget inden den 20. januar 2009 samt indlede forhandlinger

¹⁷⁹ Spm. nr. 3155 af 9.3.2006 med svar af 20.3.

¹⁸⁰ Spm. S 2711 af 23.7 og S 1063 af 13.12.2002, jf. ovf.

¹⁸¹ Webadressen er siden ændret, se note 57.

med den svenske regering med det formål at udveksle civilt krigsbytte fra krigene mellem de to lande.”¹⁸²

Bemærkningerne til forslaget, der var opdelt i mange korte afsnit med overskrifter,¹⁸³ var ganske omfattende både i indhold og argumentation med omfattende henvisninger til krigsbyttehistorien fra det 17. århundrede, herunder en opregning af konkrete genstande og samlinger. Jyske Lov nævntes, men ikke længere således, at der sigtedes på C 37. DF greb tilbage til Thulesens Dahls argumentation fra 1997, og der skelnedes nu meget klart imellem “civilt” og “militært” krigsbytte: “Med civilt krigsbytte mener Dansk Folkeparti alt ikke militært krigsbytte. Militært krigsbytte er f.eks. våben som kanoner, rifler og sværd samt faner, piber, trommer m.m., som der altid har været tradition for at en sejrende magt tog som legitimt krigsbytte. Forslaget går ud på at udveksle civilt krigsbytte, hvorfor militært krigsbytte ikke er omfattet af forslaget.”

Begrundelsen for, at Danmark nu skulle tage dette initiativ var – ud over de tidligere forsøg på “at få regeringen til at arbejde for en udveksling med Sverige, hidtil uden held” – følgende: “vi lever i en tid, hvor globaliseringen trænger sig på, og hvor vi kulturpåvirkes stærkt udefra. Derfor er det vigtigt at have styr på vor egen historie og identitet. Desuden er tiden nu moden til, at en udveksling af kulturgenstande kan finde sted. Svenskerne må overbevises om, at de på linje med andre civiliserede stater må indgå i internationalt udvekslingssamarbejde”. Baggrunden for, at Danmark skulle have dem tilbage, er, at “disse danske kulturskatte rummer en uvurderlig del af Danmarks historie, sjæl og identitet, og de hører derfor rettelig til i Danmark.” Sigtet var klart nationalt ideologisk ud fra en moralsk forestilling om, at fortidens forbrydelser og uretfærdigheder skulle rulles tilbage. I argumentationen indgik henvisninger til udleveringen af de islandske håndskrifter og arkæologiske og kulturhistoriske genstande til Grønland, og DF “vil gerne understrege, at såfremt der er civile kulturgenstande i Danmark på danske museer, der er kommet hertil som civilt krigsbytte, men som rettelig tilhører andre lande, skal disse naturligvis omgående tilbagele-

¹⁸² Beslutningsforslag B 37, 7.11. 2008, *Folketingstidende* (digital udgave) <www.folketinget.dk/Samling/20081/beslutningsforslag/B_37/som_fremsat.htm>, 4 s. i udskrift.

¹⁸³ “Baggrund for forslaget”, “Hvad har hidtil været gjort for at udveksle kulturskattene?”, “Hvorfor skal Danmark tage initiativ?”, “Sondring imellem civilt og militært krigsbytte”, “Hvad skal ikke udveksles?”, “Tilbageleverer Danmark kulturgenstande?”, “Hvorfor udveksler Sverige ikke civilt krigsbytte?”, “Hvad røvede svenskerne?”, “Hvilke danske kulturskatte er Sverige?”.

veres.” Begrundelsen rummede endvidere en juridisk argumentation: “FN har regler om tilbagelevering af civilt krigsbytte, men Sverige er det eneste EU-land, der ikke følger reglerne. Selv de kulturskatte, som nazisterne røvede over hele Europa under anden verdenskrig, er bragt tilbage til de rette lande og ejermænd.”¹⁸⁴

DFs beslutningsforslag blev fulgt op af et krav under finanslovsforhandlingerne om afsætning af ½ million kr. i finansloven for 2009 til “dybdegående undersøgelse af, hvilke kulturskatte svenskerne har røvet fra Danmark.”¹⁸⁵ Begge dele gav Steffen Heiberg anledning til en stor artikel i dagbladet *Politiken*, om “den umulige kunst at hjemtage krigsbytte”, hvor han satte sagen ind i en større historisk sammenhæng, og i øvrigt senere i DR kom i skarp debat med Søren Espersen (DF).¹⁸⁶ I begge sammenhænge omtalte han, at “det ældste kendte håndskrift af jyske lov” (C 37) ikke var krigsbytte.

Kulturministeren afviste DFs forslag efter behandling på ministermøde, hvor det besluttedes at henholde sig til den hidtil førte politik. Regeringens holdning var primært begrundet i tre forhold: 1. de uoverskuelige konsekvenser af at påbegynde en tilbageleveringsproces, idet “det handler jo ikke alene om udveksling mellem Sverige og Danmark, men om en udveksling af kulturværdier, som i givet fald kunne udstrækkes til hele det internationale samfund”; 2. det “glimrende museumsfaglige samarbejde med Sverige” med henblik på udlån også af krigsbytte til udstillinger; 3. de genstande, “som nu har befundet sig i Sverige igennem flere hundrede år, er i øvrigt i dag del af den svenske kulturarv – ligesom de genstande af udenlandsk oprindelse, som befinder sig i Danmark som følge af krige, hvor vi har været de sejrende, er del af dansk kulturarv.” Regeringen afviste med andre ord DFs skel imellem civilt og militært krigsbytte.

Til DFs påstand om, at Sverige ikke fulgte FNs regler, anførte ministeriet, at der formentlig henvistes til, “at Sverige – modsat f.eks. Danmark – nok har tilsluttet sig, men endnu ikke ratificeret (dvs. gennemført) Haager-konventionen fra 1954, der vedrører beskyttelse af kulturværdier under væbnede konflikter, herunder eksempelvis forbyder stridende parter at udføre et andet lands kulturskatte og hjemtage dem. Danmark ratificerede Haager-konventionens 1. protokol i 2003. –

¹⁸⁴ Som tidligere anført er denne argumentation både fejlagtig og uholdbar, men den folkeretlige tilstand er ikke denne afhandlings emne.

¹⁸⁵ Se bl.a. *24timer København* 18.11., hvori kravet afvistes af en talsmand for den svenske kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth.

¹⁸⁶ *Politiken* 22.11.2008. Debatten i DR fandt sted 16.1. med genudsendelse 17.1.2009.

Det bemærkes, at konventionen ikke har tilbagevirkende kraft og derfor ikke ville kunne anvendes i denne sag om civilt krigsbytte for flere hundrede år siden.”¹⁸⁷

Sagen behandledes i Folketinget under en næsten halvanden time lang debat 4. december, hvor alle partiers kulturordførere bidrog.¹⁸⁸ Det var formentlig den længste debat om et enkeltstående kulturpolitisk spørgsmål af denne art siden debatterne i 1960erne om tilbagelevering af de islandske håndskrifter. I alt blev der afgivet 44 indlæg. Under debatten skete der et afgørende skred i holdningen til udveksling af krigsbytte, ligesom der kom afgørende politisk nyt frem om C 37.

Kulturministerens indledende tale henholdt sig til beslutningerne på ministermødet. “Beslutningsforslagets emne er tidligere blevet rejst af Dansk Folkeparti ved et § 20-spørgsmål til min forgænger i 2002 og til ministeren for nordisk samarbejde i 2005. Både dengang og nu har regeringen afvist opfordringen til at indlede forhandlinger med Sverige om tilbagelevering af krigsbytte.” Til DFs parallellisering til tidligere danske tilbageleveringssager anførte hun følgende: “I beslutningsforslaget er det nævnt, at Danmark har tradition for i visse tilfælde at tilbagelevere udvalgte kulturgenstande til oprindelseslandene. Det er korrekt, men der er i givet fald tale om en anden situation. Danmark vælger i disse tilfælde på frivillig basis, typisk på eget initiativ og uden folkeretlig forpligtelse at tilbagelevere udvalgte genstande af politiske grunde. I alle tilfælde skyldes tilbageleveringerne, at genstandene har været i dansk besiddelse af helt særlige historiske grunde som følge af tidligere dansk herredømme over de pågældende lande eller øer. Det er også helt i tråd med UNESCO’s anbefalinger på det her område.” Og hun konkluderede, at “af de grunde, som jeg har nævnt, ønsker regeringen principielt ikke at rejse krav over for den svenske regering om tilbagelevering af de nævnte genstande, og vi kan således ikke støtte beslutningsforslaget.”

I ordføreren Søren Espersens replik til ministerens første tale ændrer DF hele argumentationen, idet “jeg er da udmærket klar over, at der er et rigtig godt samarbejde mellem Sverige og Danmark. Det her er jo et forslag om en udveksling, altså simpelt hen en gensidig bytteaktion af de forskellige ting, der er.” Med andre ord har DF nu opgivet at stille krav til Sverige og i stedet med henvisning til UNESCOs nutids-

¹⁸⁷ KUM, j.nr. 2004-22620.

¹⁸⁸ Se: <www.ft.dk/dokumenter/tingdok.aspx?/Samling/20081/beslutningsforslag/B%2037/som_fremsat.htm>

rettede principper appellere til, at man foretager en gensidig udveksling. Det gav kulturministeren anledning til at præcisere, hvad dette går ud på: “Jeg synes bestemt, man skal tage det arbejde, der foregår i UNESCO, meget alvorligt, og det gør Danmark jo også. Som det er nævnt i beslutningsforslaget, og som jeg også var inde på før, har vi her i Danmark haft en tradition for i visse tilfælde at gå ind og tilbagelevere udvalgte kulturgenstande til oprindelseslandene. Men det er bare en anden situation, end når det er krigsbytte, man taler om. I de tilfælde har det været på frivillig basis, typisk på vores eget initiativ og uden en folkeretlig forpligtelse, at vi har valgt at tilbagelevere de her udvalgte genstande af politiske grunde. Og i alle tilfælde har tilbageleveringerne skyldtes, at genstandene havde været i dansk besiddelse af helt særlige historiske grunde, som følge af tidligere dansk herredømme over de pågældende lande eller øer. Og det er helt i tråd med UNESCO’s anbefalinger på det her område.” Dermed slog kulturministeren igen fast, at der er forskellige juridiske kategorier i sager om tilbagelevering af kulturgenstande.

I den efterfølgende debat tog Kristian Thulesen Dahl ordet og gav følgende resumé af sagens oprindelse, der meget præcist illustrerer DFs ideologiske og moralske tilgang til sagsforholdet: “Da jeg blev medlem af Folketinget tilbage i 1994, var det her en af de sager, vi allerførst kom til at beskæftige os med, og på det tidspunkt var partifæller til den nuværende kulturminister meget på vores side, med hensyn til at det, svenskerne gjorde, var uacceptabelt, og at der måtte ske noget – helt specifikt f.eks. i forhold til den bedst bevarede ældste udgave af Jyske Lov fra 1241. Den skal man til Stockholm for at beskæftige sig med. Det er der jo ikke noget naturligt i, det er helt unaturligt. Man kunne diskutere, om den så skulle befinde sig i København eller Jylland. Det kunne man tage en diskussion om her. Men det er i hvert fald uomtvisteligt, at det mest naturlige er, at det er i Danmark, man kan se den ældste bevarede udgave af Jyske Lov fra 1241. – Med det forløb kan vi jo ikke rigtig forstå, at regeringen ikke er mere aktiv og ikke gør mere for at forklare svenskerne, at det er fuldstændig uacceptabelt, at der er sådan nogle kulturgenstande, som er vigtige for Danmark, men som vi ikke kan få et samarbejde i gang med svenskerne om at få udleveret til Danmark. Det er jo også derfor, jeg bliver nødt til at spørge kulturministeren, om ikke hun kan formås at få lidt større engagement i den her sag og få sin regering til at være mere oppe på dupperne over for svenskerne, så vi kan få en helt naturlig diskussion og udveksling af synspunkter med svenskerne om, hvordan det sikres, at kulturgenstan-

de, der er afgørende vigtige for Danmark og ikke har den samme interesse for svenskerne, selvfølgelig er i Danmark og kan besigtiges her i Danmark.” Ministeren svarede, idet hun igen afviste forslaget om at udveksle civilt krigsbytte, at hun dog gerne vil “bekræfte, at det her er en sag, der optager os meget i regeringen og særlig i Det Konservative Folkeparti. Vi er meget optaget af vores kulturarv og vores kulturgenstande. Jeg vil også erkende, at der er en helt særlig problemstilling vedrørende Jyske Lov, og det var da bestemt noget, man måske ved lejlighed godt kunne tage op med svenskerne.” Dette opfattede Thulesen Dahl med rette som en åbning: “ Tak. Se, nu kan man jo blive nøjsom. Nu har jeg altså siddet her i Folketinget og kæmpet med den her sag i ganske mange år, og vi har så lavet det her beslutningsforslag ... Men når jeg siger det med, at man kan blive nøjsom, er det egentlig også, fordi jeg gerne vil udtrykke min glæde. For måske er det, der kan komme ud af det her arbejde så, at vi i første omgang siger: O.k., vi har helt konkret Jyske Lov fra 1241, og det bedst bevarede eksemplar, det ældste kendte eksemplar af denne lov ligger i Sverige; det er helt uacceptabelt og utilfredsstillende, at man ikke som kunstinteresseret og kulturinteresseret kan gå hen og se det her eksemplar i Danmark. Hvis det, der kan komme ud af den her behandling, er et tilsagn fra kulturministeren om at kigge helt konkret på, hvordan vi kan få udvirket et samarbejde med svenskerne, der gør, at Jyske Lov kan blive tilbageleveret til Danmark, så synes jeg bestemt ikke, det her har været uden nytte.”

Ministeren afsluttede debatten med DF, inden de øvrige partiers kulturordførere fik ordet, med følgende banebrydende konklusion: “Altså, jeg vil fastholde, at regeringen afviser beslutningsforslaget, for det handler om alt civilt krigsbytte fra krigene mellem de to lande tilbage i 1600-tallet. Men jeg vil gerne vedstå, at jeg mener, der er en særlig problemstilling vedrørende Jyske Lov, som man godt kunne gå videre med. Jeg tror, man skal være meget forsigtig med, hvordan man griber det an, i forhold til at det er to regeringer og to lande, der nu skal i dialog om det her. Men jeg vil sige, at det er en problemstilling, jeg vil vie stor opmærksomhed, og hvis det kan glæde Dansk Folkeparti, kan de godt glæde sig lidt over det.” Baggrunden for, at hun kunne sige dette, var naturligvis forskningens tidligere påpegning af, at C 37 ikke var krigsbytte, der helt ændrede problemstillingen for netop denne genstand, samt at ministeren var vidende om, at der havde været kontakt imellem de to kongelige biblioteker, og at svenskerne ikke længere

var helt afvisende over for en konkret forhandling af en ligelig udveksling.

I den efterfølgende debat fik alle partiers kulturordførere lejlighed til at kommentere beslutningsforslagets indhold og trække partiernes principielle holdninger op. Venstres Ellen Trane Nørby konkluderede: “I Venstre mener vi, at det er vigtigt, at det her ikke bliver sådan en national dagsorden, der handler om, at man skal have alt tilbage til de lande, det kommer fra, men at det her jo sådan set er en del af fortællingen om, hvordan der har været krig gennem årtusinder, og hvordan ting har skiftet hænder gennem tiden. Derfor ønsker vi heller ikke at støtte det beslutningsforslag, som Dansk Folkeparti har fremsat, om udveksling af civil krigsbytte mellem Sverige og Danmark.” Socialdemokraternes Mogens Jensen afviste også blankt beslutningsforslaget og lagde sig i sin argumentation tæt op ad de synspunkter, der gøres gældende i arkiv-, biblioteks- og museums kredse: “Det er jo det vigtigste, nemlig at de her genstande bevares, og at de er i offentlighedens ejendom, og så er det altså lidt sekundært, hvor de bevares. For når ting er på museum, er de netop bevaret. De kan lånes, og det gælder jo som bekendt internationalt.” Endvidere gjorde han opmærksom på den ikke uvigtige problemstilling, der ligger i, at ikke alt svensk krigsbytte er i statens eje, men ville skulle eksproprieres af den svenske stat forud for en eventuel tilbagelevering. Såvel Socialistisk Folkepartis Pernille Frahm som De Konservatives Henriette Kjær og De Radikales Johs. Povlsen sluttede uden forbehold op om regeringens afvisning. Enhedslistens Per Clausen erklærede sig derimod ret overraskende “enig i den intention, jeg kan læse ud af forslaget, nemlig at Dansk Folkeparti ligesom ønsker at rulle konsekvenserne af en masse røverkrige op gennem det seneste årtusind tilbage,” men konkluderede alligevel, at “Enhedslisten kan ikke stemme for det forslag, der er fremsat her, men vi er bestemt ikke uinteresserede i at indgå i en seriøs drøftelse af, hvordan man kan rulle resultaterne af mange århundreders urimelige og uretfærdige imperialistiske krige tilbage, også når det handler om tyveri af kunstgenstande.”

Efter ordførernes indlæg og debatten imellem dem og ordføreren for forslagsstillerne udspandt der sig en meningsudveksling imellem Søren Krarup (DF) og Per Clausen (EN), der viste, at krigsbyttetesen i forhold til C 37 ikke helt var slået igennem. Søren Krarup sagde ud fra en klar moralsk synsvinkel med tilbagevirkende kraft: “Synes hr. Per Clausen egentlig ikke, at svenskerne burde skamme sig? De kaldes vo-

res broderfolk. Vi har været i krig med dem, og det er der ikke noget at gøre ved nu. Men i Sverige ligger det, som er noget helt afgørende i Danmark, nemlig den ældste samlede danske lov, Jyske Lov. Finder hr. Per Clausen ikke, at der er en underlig holdning i, at et broderfolk nægter at udlevere, ligesom Danmark gjorde til Island, den ældste samlede danske lov, som findes, efter at de altså som røvere – og det var en ubehagelig røvertaktik, de anvendte – har stjålet det fra Danmark for 200-300 år siden?”

I lyset af krigsbyttemytens opståen er det ikke uinteressant, at Søren Espersen gentagne gange henviste til både den radikale Hermod Lannung, der “gjorde det til sin livssag, at få udvekslet krigsbytte” og til “en svensk kriminalkommissær, Uno Röndahl, som i nogle år har været i gang med at tilrettelægge noget. Han har arbejdet inden for politiet, og han ved, hvordan man skal opklare tyverier, så han er i gang med at tilrettelægge og finde frem til nogle registreringer [af svensk krigsbytte, min tilf.]”

En del af debatten var i øvrigt et verbalt slagsmål om historiske kendsgerninger og deres fortolkning og betydning for tilbageleveringsproblematikken. I den forbindelse fastslog Søren Espersen, at “vi går ind for, at de ting, der er taget fra Gottorp Slot, bliver tilbageleveret. Det er faktisk vores indstilling,” uden at han formentlig er klar over, at heller ikke i forhold til datidens folkeret falder de to “sager” i samme kategori. Og i sit afsluttende, ganske omfattende indlæg trak Søren Espersen det internationale perspektiv og Dansk Folkepartis generelle holdning til tilbageleveringsspørgsmål over alt i verden op og beklagede de øvrige partiers afvisning og præciserede, at “det her forslag er egentlig sådan meget enkelt og også forståeligt. Vi gør det, som FN og UNESCO er i fuld gang med – i fuld gang med – vi siger nemlig: Lad os prøve at udveksle det, som er resultatet af uretfærdige tyverier helt op til nutiden,” og bebudede endelig en række yderligere forslag fra partiets side om tilbagelevering af kulturgenstande af udenlandsk proveniens i danske museer og samlinger. Endelig fremgår det, at han har svært ved at acceptere, at C 37 *ikke* er krigsbytte, idet han slutter af med en omfattende realgennemgang af svenskernes plyndringer i det 17. århundrede, hvori “vores ældste udgave af Jyske lov” igen indgår!¹⁸⁹

¹⁸⁹ Indlæg nr. 84 (inkl. folketingets formands ordskifteindlæg).

Efterspil 2009

Danmarks Radio tog i januar 2009 i udsendelsen *Kulturkontoret* sagen op til debat imellem to politikere, kulturordfører Pernille Frahm (SF) og udenrigsordfører Søren Espersen (DF) og to museumsfolk, Steffen Heiberg og arkæologen Jette Christiansen ud fra det oplæg, at “verdens museer er fyldt med kunst- og kulturskatte, som skiftende hæere har fået fingrene i, når der er draget hærgende og plyndrende igennem eksempelvis Europa. På museerne kan man derfor opleve skatte, som er blevet røvet under krige for 1000 år siden, for 300, 100 og for 70 år siden.”¹⁹⁰

Søren Espersen (DF) fulgte, som det måtte forventes, op på kulturministerens løfte under forespørgselsdebatten 4. december 2008 gennem et spørgsmål i Folketingets Kulturudvalg 30. oktober 2009 under overskriften “status for evt. tilbagelevering af Jyske Lov fra Sverige”, hvor der henvistes til, “at hun agtede at “gå videre” med det særlige problem, som Jyske Lov udgør, idet hun erkendte, at dette specifikke problem var noget, hun ville tage op med den svenske regering i forsøget på at få tilbageført den unikke, stjalne kulturgenstand. Kan ministeren oplyse, hvornår og hvor mange gange, siden 4. december 2008, hun har haft samtaler med sin svenske kollega om sagen, og hvor langt hun er kommet i forhandlingerne?”¹⁹¹

Kulturministeren svarede således: “Jeg kan oplyse, at jeg på foranledning af de drøftelser, som den 4. december 2008 udspandt sig under folketingsbehandlingen af B37, anmodede direktøren for Det Kongelige Bibliotek om at undersøge mulighederne for en evt. tilbagelevering af Jyske Lov. Ved samme lejlighed bad jeg ham om at tage kontakt til direktøren for Kungliga Biblioteket i Stockholm med henblik på uformelt at drøfte problemstillingen. Direktøren for Det Kongelige Bibliotek har meddelt mig, at han har indledt drøftelserne om en mulig tilbagelevering af Jyske Lov med sin svenske kollega. I drøftelserne, hvor en tilbagelevering i form af bytte også er på tale, er således taget de indledende skridt til, hvordan den videre proces bedst gribes an. Jeg vil på det førstkommende møde med min svenske ministerkollega fortsætte drøftelserne, og det vil ske i lyset af følgende: Det Kongelige Bibliotek

¹⁹⁰ Red. af Steen Bille, se og hør <www.dr.dk/CMS/P1/default.drxml?*UR=Kulturkontoret/Udsendelser/2009/01/05100946.htm&trace=rt4>

¹⁹¹ Spm. nr. 20 (alm. del), <www.ft.dk/samling/20091/almDEL/KUU/spm/20/svar/667082/766187/index.htm>

har oplyst, at der faktisk ikke er tale om et krigsbytte fra svenskekrigene i 1600-tallet. Det håndskrift, Codex Holmiensis C 37, der er genstand for den offentlige diskussion, og som i dag befinder sig i svensk eje, er kommet til Sverige på et senere tidspunkt end tidligere antaget. I 1717 var det pågældende håndskrift således i Ribebispens Christian Muus' eje, og det dukkede først op i Antikvitetsarkivet i Stockholm i 1720'erne. Jeg er blevet gjort opmærksom på, at denne viden er tilvebragt så sent som i 2004 gennem en fornyet undersøgelse foranlediget af den offentlige debat om evt. tilbagelevering af svensk krigsbytte. Ifølge Det Kongelige Bibliotek er der heller ikke tale om en original nedskrift fra 1241, hvor Jyske Lov blev givet på Vordingborg Landsting. Det er en senere afskrift, som efter nye undersøgelser af danske historikere i 1970'erne blev omdateret fra ca. 1350 til ca. 1280. Dette betød, at afskriften herefter er blevet anset for den ældste blandt de bevarede tekstkilder af Jyske Lov. Det eller de originale håndskrifter fra 1241 må antages for at være gået tabt allerede i middelalderen. I såvel svensk, dansk som tysk eje findes der i øvrigt adskillige senere afskrifter, hvoraf det ældste eksemplar i Danmark er fra ca. 1300. Endelig kan jeg oplyse, at C 37 siden 2003 har befundet sig på Det Kongelige Biblioteks hjemmeside i en digitaliseret udgave, hvilket kom i stand som følge af en gave fra Kungliga Biblioteket, Sveriges nationalbibliotek.”¹⁹²

Disse oplysninger gav genlyd i både dansk og svensk presse, der viser, hvor ringe gennemslagskraft selv tidligere offentlige korrektioner har over for en mytes sejlivethed. *Ritzaus Bureau* udsendte 2. december et telegram under overskriften “Svenskerne stjal ikke den ægte Jyske Lov” og en manchete, der antydede en stor nyhed: “DF har i et årti krævet at få Jyske Lov hjem fra Sverige. Nu viser det sig, at loven slet ikke er krigsbytte fra svenskekrigene. Og den er bare en *kopi* [min fremhævelse]”. De gamle nyheder om omdatering og påvisning af proveniensen, som umuliggør, at C 37 kan være krigsbytte, blæstes stort op isprængt en del misforståelser om indholdet og “kopiens” karakter.¹⁹³ Telegrammet bearbejdedes mere eller mindre af en række aviser,¹⁹⁴ og *Kristeligt Dagblad* interviewede Søren Espersen (DF), der stadig benægtede, at

¹⁹² Svar af 30.11.2009, KUMs j.nr. 2004-22620-6

¹⁹³ “I stedet er det en senere afskrift, som godt nok anses for at være den ældste blandt de bevarede tekstkilder af Jyske Lov, men som ellers ikke adskiller sig fra andre samtidige, senere afskrifter der befinder sig i svensk, tysk eller dansk eje.” Denne påstand er ganske fejlagtig og frit opfundet af Ritzaus journalist, jf. ovf.

¹⁹⁴ Bl.a. *Helsingør Dagblad*, *Jyske Vestkysten*, *Kristeligt Dagblad*, *Sjællandske*, *Århus Stiftstidende* 3.12.2009

C 37 ikke skulle være krigsbytte. Han ville nu som tilforn “konsultere ‘den højeste sagkundskab’, nemlig amatørhistorikeren, den pensionerede kriminalkommissær Uno Röndahl fra Kristianstad. – Vi har altid sagt, at Jyske Lov var den ældst kendte kopi, og den kopi blev stjålet i 1658-1659. Så det kan da godt være, at den nogle år lå i en papkasse, før den dukkede op. Men den kom jo ikke sejlene af sig selv på en tømmerflåde”.¹⁹⁵

Også i Sverige gav sagen genlyd i dagspressen, bl.a. i *Svenska Dagbladet* 6. december, hvor sagen omtaltes på grundlag af kulturministerens svar i Folketinget og ud fra interviews med cheferne for de to Kongelige Biblioteker. Jyske Lov-håndskriftet omtaltes her korrekt i sin rette sammenhæng som ikke-krigsbytte, og avisen indledte en diskussion om, hvad Danmark skulle give i bytte. Dette spørgsmål kommenteres således af rigsbibliotekar Gunnar Sahlin: “Ännu är det här en icke-fråga för oss, men vi får väl prata med danskarna”. Artiklen genspejledes to dage senere i *Berlingske Tidende*, hvor både kulturministeren, Kulturministeriets kontorchef på området og undertegnede interviewedes, og hvor jeg meget præcist citeredes for, at “Jyske Lov er – så vidt vi ved, ikke krigsbytte – men en anskaffelse – og netop derfor kan det blive lettere at diskutere det med Kungliga Biblioteket”.¹⁹⁶

VII

Slutspil 2010: udveksling omsider?

Kulturministerens svar til Folketingets Kulturudvalg var naturligvis afgivet efter råd fra embedsværket og ud fra undertegnede vurdering af, at sagen gennem den videnskabelige påvisning af den svenske proveniens som gave eller køb var afpolitiseret i en sådan grad, at man godt kunne *genoptage* sagen til drøftelse. Svaret byggede i al væsentlighed på forslag fra mig af 10. november 2009. Fra min side var spørgsmålet om en mulig udveksling nemlig allerede taget op i et fortroligt brev af 18. november 1999 over for daværende rigsbibliotekar Tomas Lidman, hvor jeg for første gang – men på det vidensniveau, man dengang havde angående C 37 s status som krigsbytte – forespurgte om muligheden af en byttehandel med følgende afsluttende argumentation: “Det er ... klart, at en byttehandel altid er konkret og derfor uden præcedens i andre sammenhænge og derfor altid må behandles konkret og in-

¹⁹⁵ *Kristeligt Dagblad* 3.12.2009

¹⁹⁶ *Svenska Dagbladet* 6.12., *Berlingske Tidende* 8.12., *Politiken* 9.12.2009.

dividuellet.” Tomas Lidman afviste naturligvis sagen dengang på grund af “den prejudicerende effekt” for en lang række andre sager og genstande, men forespørgslen førte til, at Kungliga Biblioteket nogle år senere digitaliserede C 37 til Det Kongelige Bibliotek, og dette er for så vidt et glimrende eksempel på det samarbejde imellem kulturarvsinstitutioner hen over landegrænser, som er et af de konkrete argumenter for den mere principielle afvisning af udveksling af krigsbytte.¹⁹⁷ Men efter Thomas Riis’ falsificering af krigsbytteproveniensen fornemmede jeg, at sagen måske stillede sig anderledes.

Det formelle pålæg fra kulturministeren om i min egenskab af chef for Det Kongelige Bibliotek at optage egentlige “forhandlinger med rigsbibliotekaren for det svenske nationalbibliotek med henblik på en mulig udveksling af den pågældende afskrift af Jyske Lov (C 37) med en eller flere genstande” forelå 15. december 2009. Den 16. december var jeg i Stockholm til afskedsreception for min mangeårige kollega, nu afgangsrigsarkivar Tomas Lidman, medbringende et brev til Kungliga Biblioteket, bilagt ministerens brev. I brevet understregede jeg, at “jeg ser sagen som en parallel til udvekslingen mellem Danmark og Frankrig i 1878, der førte til tilbageleveringen af det i 1863 fundne Saxo-fragment i Anger.” Under receptionen blev mulige bytteobjekter diskuteret livligt. Den tidligere rigsarkivar Eric Norberg henledte da min opmærksomhed på den dansk-svenske arkivudveksling fra 1929, hvorved Danmark fik det mærkelige håndskrift, der går under betegnelsen “Kong Valdemars Jordebog” i den eneste kendte overlevering fra ca. 1300, tilbage,¹⁹⁸ og hvori Det Kongelige Bibliotek også afgav to håndskrifter og en inkunabel til Kungliga Biblioteket ud over rigsarkivernes egne arkivudvekslinger.¹⁹⁹

Både den danske og svenske presse forsøgte i foråret 2010 at presse oplysninger ud af de to institutionschefer om forhandlingernes gang,²⁰⁰ og efter aftale orienterede jeg da offentligheden i DRs nyhedsudsendelse

¹⁹⁷ KBs j.nr. 99-0329-25 og j.nr. 2009-026308.

¹⁹⁸ Jf. ovf. note 5 samt note 116.

¹⁹⁹ Rigsarkivet, j.nr. 237-192A; håndskrifterne var GKS 1209, fol., *Kong Christoffers Landslov* og NKS 1432, fol., *Nydala Klosters Kopibog* samt inkunabelen Inc. Hafn. 747 *Chronica slavica, germanice* (Lübeck u. år), indskrevet med en uidentificeret hånd i den maskinskrivne “Fortegnelse over Arkivalier i det danske Rigsarkiv, der ved Byttet skal afgives til det svenske Riksarkiv”, hvorpå rigsarkivar Helge Almqvist og rigsbibliotekar Isak Collijn 10.4.1929 kvitterer for modtagelsen.

²⁰⁰ Se interviews med den nye kulturminister Per Stig Møller og undertegnede i *Politiken* 24.4. (“Nationalskat på vej hjem fra hinsidan”), DRs *Nyheder* 23.4.

Deadline 28. april om, at Kungliga Biblioteket så positivt på en udveksling, hvis man kunne blive enige om et passende bytte. Årsagen til, “at det er blevet en realistisk mulighed, er, at det er blevet bevist, at der, modsat hvad man ellers har troet, ikke er tale om krigsbytte, som aldrig udleveres”.

Svenska Dagbladet bragte en leder om hele problematikken 20. maj, som ridsede den principielle svenske holdning skarpt op under overskriften “lov og uorden”, og fandt, at en udveksling kunne skabe en besværlig præjudice for Sverige.²⁰¹ Hele den internationale debat om tilbagelevering blev præcist opsummeret med henvisning til både Parthenonfrisen, samiske kranier og kolonitidens “eksproprieringer”, tilbagelevering til “sine [såkaldte] retmæssige ejere”, de store vestlige museers samlinger af udenlandsk proveniens, som “tilhører alle”, og motiverne til at rejse krav om tilbagelevering. “Världen är full av saker som är på fel plats ... Den allmänna hållningen i Europa är visserligen att inte återlämna krigsbytte. Men Jyske lov förvärvades fredligt i början af 1700-talet på ett oklart sätt från en dansk präst, hvilket skapar ett förhandlingsutrymme. Att danska forskare och historiker har ett starkt intresse för denne för landet viktiga urkund är inte konstigt. Det finns alla skäl för riksbibliotekarien Gunnar Sahlin att vara lyhörd för deras önskemål. – Men tack vare den moderna tekniken är Jyske lov digitalt tillgänglig. Till skillnad från Parthenonfrisen och liknande föremål handlar det heller inte om något som kan ställas ut för allmänheten, i alla fall inte under någon längre tid. Det som står på spel är snarare den symboliska frågan om var ett mycket skört dokument ska förvaras. – Sahlin, som i dagarna är på väg till Köpenhamn, har en pragmatisk inställning. Han menar att han kan tänka sig någon form av byteshandel där Danmark lämnar ifrån sig något som skulle ha värde för svensk forskning. – Det kan låta rimligt. Men att regeringar börjar betrakta samlingar som finns i nationella bibliotek och museer som resurser i utrikespolitiken kan bli ett besvärligt prejudikat i framtiden. Rundt om i världen försöker museer, arkiv och bibliotek värna sina samlingar mot klåfingriga politiker...”

I løbet af foråret 2010 var der jævnlig kontakt omkring spørgsmålet om, hvad Danmark kunne give igen for C 37. Den 20. maj kom som nævnt rigsbibliotekar (siden 2003) Gunnar Sahlin og vicerigsbibliotekar Magdalena Gram på besøg i København, og der drøftedes forskellige

²⁰¹ Henrik Berggren: “Lag och oordning. Kulturarvet: Byteshandel med den danska lagboken Jyske Lov kan skapa besvärligt prejudikat”, *Dagens Nyheter* 20.5.2010.

muligheder, bl.a. et håndskrift i Den Arnamagnæanske Samling, der indeholdt kong Magnus Erikssons landslov fra ca. 1350, der lige som Jyske Lov er overleveret i knap 100 håndskrifter,²⁰² og efterfølgende forskellige pommerske kort fra slutningen af det 17. århundrede og fotoalbums af svensk kongelig proveniens fra det 19. i kort- og billedsamlingerne. Kungliga Biblioteket fandt efterfølgende, at kortene “räcker inte riktigt till som byte”, og rigsbibliotekaren konsulterede da det svenske middelalderforskersamfund, der udtalte, at “Magnus Eriksson landslag i Köpenhamn är inget hederligt byte mot Jyske Lov. Det enda jämbördiga är Södermannalagen: Ny Konglig Samling (NKS), Quarto 2237 i Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn”!²⁰³ I Det Kongelige Biblioteks i 2009 retrokonverterede håndskriftskatalog i REX anføres håndskriftet således: *Magni Smek Lex södermannica 1327. Codex membranaceus nitidus, olim Gabrielis Posse*. Der er tale om et velbevaret pergamentshåndskrift, “indlemmet i KB mellem 1788 og 1831”, der kom til Danmark fra Sverige i det 18. århundrede, hvor C 37 gik den modsatte vej. Det har været kendt af forskningen siden begyndelsen af det 19. århundrede,²⁰⁴ dateringen varierer fra kort efter 1335 til efter 1400, men vurderes dog til at være fra omkring 1350 af udgiveren, ligesom indbindingen i brunt presset skindbind anslås til at være fra slutningen af 1500-tallet.²⁰⁵ Magnus Eriksson “Smek” (1316-74) arvede som treårig den norske trone og blev senere valgt til konge af Sverige. Hans blivende indsats i Sverige var udstedelsen af to rigs- og en række landskabslove.

Den 7.-8. juni 2010 var der nordisk nationalbibliotekarmøde på Island. Inden afrejsen tilbage blev Gunnar Sahlin og undertegnede i Keflavik Lufthavn enige om at udveksle C 37 med NKS 2237 under forudsætning af den svenske regerings godkendelse. Den 18. juni fremsendte jeg udkast til udvekslingsaftale imellem de to Kongelige Biblioteker.²⁰⁶ Der står sagen i skrivende stund, idet en sommerferie og et svensk rigsdagsvalg kom imellem. Men efter al sandsynlighed vil to middelalderhåndskrifter med landskabslove af en vis parallelitet i

²⁰² AM 51, 4°, ca. 1400, lovdelen muligvis lidt ældre.

²⁰³ Mail af 3.6.2010, KBs j.nr. 2009-026308.

²⁰⁴ NKS 2237, 4° var grundlaget for den videnskabelige udgivelse i 1904, se *Södermannalagen efter COD. HAVN. NY KGL. SAML. 4:o. N:o 2237*. Utgiven av Karl Henrik Karlsson. Stockholm 1904 (*Samlinger utg. af Svenska Fornskrift-Sällskapet* 126).

²⁰⁵ Karlsson: Anf. arb., s. xviii.

²⁰⁶ “Aftale imellem Det Kongelige Bibliotek, København, og Kungliga Biblioteket, Stockholm, om udveksling af 2 håndskrifter fra dansk og svensk Middelalder”, KBs j.nr. 2009-026308.

proveniens og betydning for de to lande vende tilbage til oprindelseslandet efter næsten 300 år i gensidig “landflygtighed”. For historieforskningen spiller det næppe den store rolle, hvor håndskrifterne opbevares, men i den nationale og politiske symbolverden har sagen haft stor betydning i Danmark, og dens udfald skyldes alene forskningens indsats, svensk velvilje og det faktum, at den er uden juridisk eller politisk præcedens.

SUMMARY

ERLAND KOLDING NIELSEN: *“Jyske Lov” [Jutlandic Law] as spoils of war. A myth is created, exploited and falls.*

In 1996, the newly-founded national conservative Dansk Folkeparti [Danish People’s Party] proposed in Parliament, for the first time, that the Danish state and government should demand that Sweden returns the spoils of war taken during the Dano-Swedish Wars in the 1600s. The demand has since been repeated six times in the Danish Parliament and at the Nordic Council in the last nearly 15 years. The demand included return of the *Jyske Lov* manuscript from 1241. The background was the notion that Sweden possessed what was called the “original edition”. This was the origin of the myth that the Swedes were in fact unaware that it was in their possession, and this was reinforced, in its moral expression of the demand for return, by the view that the manuscript constituted spoils of war from 1658-1659. The author of this thesis is of the opinion that the Dansk Folkeparti apparently had become aware of one of the most important recent discoveries in the history of the Danish Middle Ages, that is, historian Thomas Riis’ re-dating in 1977 (in his dissertation, *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332*. Odense, 1977.), of the oldest parts of the *Codex holmiensis 37* (C 37) manuscript in the Kungliga Biblioteket, Sweden’s national library in Stockholm. This manuscript contains a transcript of *Jyske Lov* and had previously been thought to date from approximately 1350 but can now with certainty be dated to around 1276. It was also clear that the Dansk Folkeparti had misunderstood various aspects of the research results, leading it to put together its own particular version of the myth and, in doing so, politicised the results of historical research into the Danish Middle Ages to a degree never seen in recent times.

At one point, the author of this thesis began to suspect that C 37 could *not* be spoils of war and therefore began a scholarly study of the issue that, in 2004, showed that, in fact, C 37 could *not* be spoils of war. The objective with this thesis has therefore been to trace the provenance of this myth and its political exploitation and to show the consequences of falsification of the spoils-of-war thesis, given the fact that research having shown that C 37 was not spoils of war but either purchased or bequeathed to the Kungliga Biblioteket in the 1720s, which made it possible, at the express political wish of the Danish government in 2009, for the author, as National Librarian and Head of

the Royal Library, to undertake negotiations with Sweden on a voluntary, reciprocal, non-prejudicial exchange of C 37 with a corresponding Swedish law manuscript containing Swedish provincial law, *Södermannalagen*, New Royal Collection 2237, n. 4, that presumably arrived in Denmark in the second half of the 1700s.

The thesis deals with the demonstration by recent research that *Jyske Lov*, proclaimed by King Valdemar the Conqueror in Vordingborg in March 1241, was considered as the first Danish national law (that it became “limited” to regional law for Jutland-Funen is a development from the end of the 14th or the beginning of the 15th century), with its survival and the re-dating of C 37 in 1977 (which thereby became the oldest extant manuscript containing a surviving version of the law, the contents of which are at least 25 and perhaps up to 50 years older than the later surviving version, which had previously been considered as the oldest). The thesis then traces the spoils-of-war notion in professional circles (it dates back to at least to 1976 in the non-professional context), considered to have appeared in 1991, its introduction to politics in 1996 and six subsequent questions raised in the Danish Parliament and at the Nordic Council up to 2009. Finally, the case is carried through to June 2010, when a draft exchange agreement was drawn up between the two Royal Libraries.